

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ПАРАДИГМА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СУСПІЛЬСТВА І ТЕХНОЛОГІЙ**

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції

***29–30 січня 2021 р.
м. Київ***

Київ
Інститут інноваційної освіти
2021

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
М74

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

**М74 Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного
розвитку суспільства і технологій :** Матеріали IV Міжнародної науково-
практичної конференції (м. Київ, 29–30 січня 2021 р.) / ГО «Інститут інноваційної
освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ
: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2021. – 200 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Нємкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2021
© Інститут інноваційної освіти, 2021
© Друк ФОП Москвін А.А., 2021

Підписано до друку 08.02.2021. Формат 60x84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 11,63.

Зам. № 0802/21-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., рос.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Copy Art».

69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

Вступне слово

JUVĖNES LOQUUNTUR¹

А.М. Манжула,

здобувач наукового ступеня доктора філософії,

науковий керівник: **В.Б. Распопов,**

кандидат фізико-математичних наук, доцент,

директор Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України

(e-mail: Viktor.Raspopov@gmail.com)

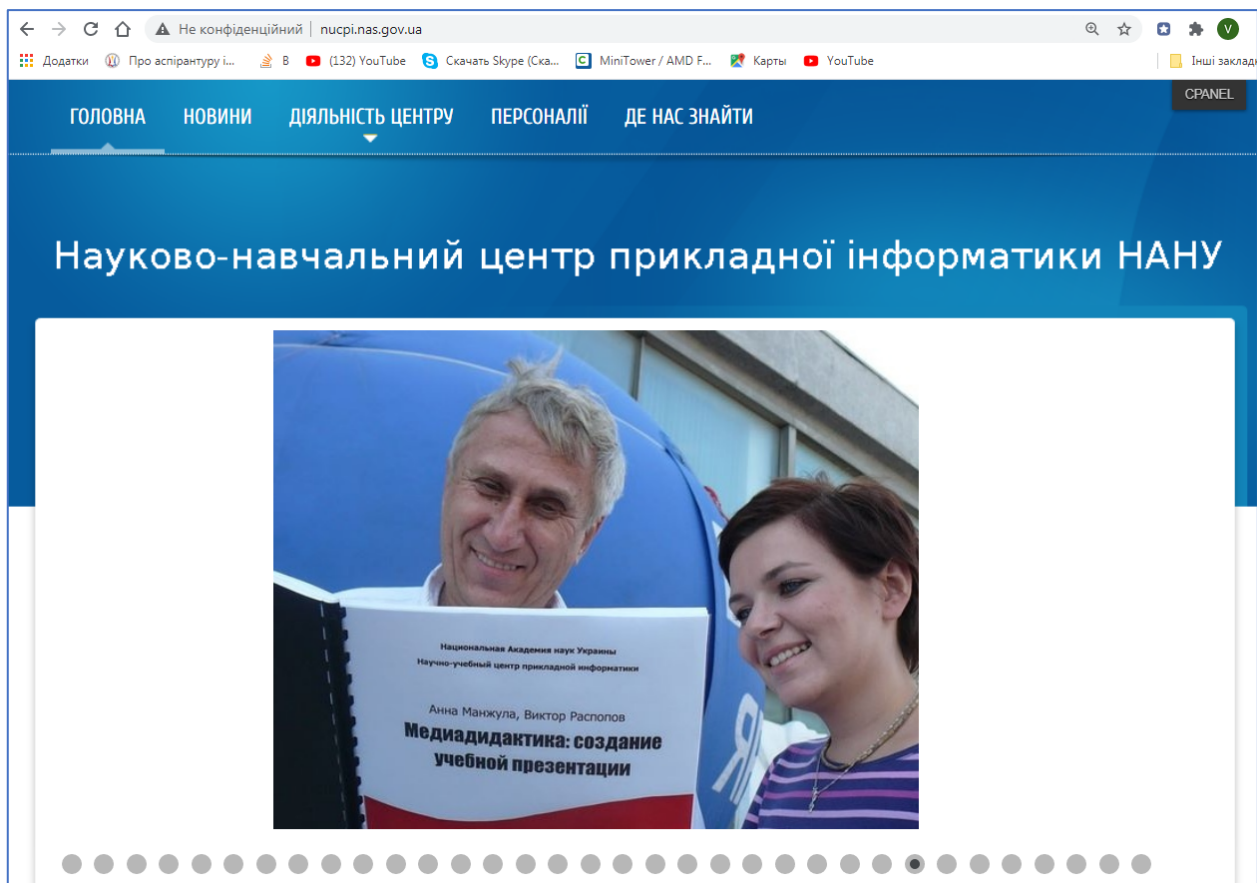
ІННОВАЦІЙНА ОСВІТА АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ, УЧНІВ І СТУДЕНТІВ, ЯКІ МРІЮТЬ ВИВЧИТИСЯ НА НАУКОВЦЯ

Вступ. Доповідь знайомить учасників конференції з науковими і навчально-методичними напрацюваннями Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України (далі – Центр, <http://www.nuspi.nas.gov.ua/>). Центр спеціалізується з викладання інформаційно-комп'ютерних технологій аспірантам і молодим науковцям НДІ НАН України, виконує наукові дослідження з використання інформаційно-комп'ютерних технологій у *біоінформатиці*, має досвід допрофесійної освіти юних програмістів з числа старшокласників, учнів Малої академії наук, з експертної підтримки участі академічно обдарованої студентської молоді у науково-практичних конференціях, наприклад, у міждисциплінарних науково-практичних форумах, відомих в вишах і коледжах України під брендом ГО «Інститут інноваційної освіти» (<http://novaosvita.com/>).

Мета участі в цій конференції – встановлення професійних контактів з фахівцями, науковцями, викладачами і студентами із функціонально споріднених нашому науково-навчальних центрів, вишів, університетів.

Науково-освітня спеціалізація Центру. У відповідності з чинним Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який гарантує науковцю можливість раз на п'ять років безоплатно – за кошти НДІ, де він працює, – підвищувати професійну кваліфікацію, Центр з 1987 року і до тепер надає аспірантам і співробітникам НДІ НАН України освітні послуги, – навчає їх ефективно використовувати *інформаційно-комп'ютерні технології у наукових дослідженнях*.

¹ (від лат. JuvĖnes loquuntur – Молодь говорить).

За час, що минув, викладачі Центру розробили навчальні спецкурси, орієнтовані на поглиблене вивчення науковцями сучасних інструментальних комп'ютерних програм. Зокрема, нині підвищеним попитом у науковців-теоретиків користується спецкурс по вивченню можливостей системи комп'ютерної математики *Wolfram Mathematica*. Ця система дозволяє виконувати комп'ютерно-математичне моделювання досліджуваного процесу або явища, природного або соціального. Науковці-експериментатори на курсах в Центрі вивчають можливості програмної системи *Origin*. Ця система орієнтована на візуалізацію і на статистичну обробку числових експериментальних даних; її також можна з успіхом використовувати для автоматизації прогнозування методами регресійного аналізу, наприклад, в економіці. Зацікавлені наукові співробітники НДІ вивчають в Центрі сучасні технології сайтобудування, WEB-дизайн тощо. Інженери-дослідники, які в наукових лабораторіях автоматизують експериментальне устаткування, вивчають в Центрі інструментальні системи програмування *Java*, *C++* та інші мови програмування. З повним переліком навчальних спецкурсів і програм можна ознайомитися на сайті Центру, а саме, в розділі «Діяльність центру» => «Навчальна діяльність».

Навчально-методичні напрацювання. Професорсько-викладацьким колективом Центру в 1987-2019 рр. були розроблені такі навчально-методичні посібники з ІКТ. Доценти к.ф.-м.н. *Ткачов І.І.* і *Сибірцев В.Г.* –

автори книги «Бейсик для персональних ЕОМ. Довідковий посібник» (1992).
 Доцент к.ф.-м.н. **Мінько А.А.** – автор навчальних посібників: «Статистичний аналіз в MS Excel» (2004), «Фінансова арифметика» (2006), «Прогнозування в бізнесі за допомогою Excel» (2007), «Статистика в бізнесі» (2008), «Функції в Excel: довідник користувача» (2007), «Прийняття рішень за допомогою Excel» (2007), «Зведені таблиці і діаграми в Excel» (2009), «Сучасний аналіз даних в Excel для науковців» (2016, 2017, 2018). Остання з названих електронних книг орієнтована на дистанційну, дуальну форму навчання і самонавчання, користується заслуженим успіхом у читачів мережі. Доцент к.ф.-м.н. **Распопов В.Б.** і аспірант **Манжула А.М.** – автори навчального посібника «Медіа дидактика: методи створення навчальної презентації» (2011) та інші. Інженер-дослідник **Зелениця А.М.** розробив електронний посібник з Wolfram Mathematica (російською та українською мовами, 2016).
 Доцент к.ф.-м.н. **Семяновский В.М.** – автор навчального посібника «Методи соціально-економічного прогнозування» (2011), використовується для навчання аспірантів-економістів НДІ НАН України. Зазначені навчальні посібники були видані центральними видавництвами в Україні, Росії, також вони розміщені на популярному міжнародному порталі електронних публікацій CALAMEO [1].

Центр приділяє увагу залученню талановитої академічно обдарованої молоді – студентів вишів і університетів, – до наукової роботи, яка планово виконується викладачами і науковцями в НДІ НАН України.

08/05
2020

ТВОРЧА СПІВПРАЦЯ НАУКОВЦІВ І ВИКЛАДАЧІВ ЦЕНТРУ З ТАЛАНОВИТИМИ ПРОГРАМІСТАМИ З ЧИСЛА ВИХОВАНЦІВ СЕКЦІЇ ІНФОРМАТИКИ КИЇВСЬКОЇ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК "ДОСЛІДНИК"

FEATURED

Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН

Шуман Олексій Павлович

Адміністратор Windows і Linux FreeBSD серверів,
талановитий WEB-программист (PHP),
з славної когорти кращих вихованців секції інформатики Київської МАН "Дослідник".
Олексій підтримує тісні творчі контакти з науковцями і викладачами НУЦ ПІ НАН України, допомагає науковцям НДІ НАН України в розробці підтримці їх сайтів тощо.
Особистий сайт Олексія Шумана: <http://ncc.org.ua/resume.php>

NEON_#2 – NeonNet

11:463/177 2:463/877 2000:10/177

РЕЗЮМЕ

ENGLISH

About

Testlab

Алексей Шуман (Alex Shuman).
Контакти: <http://ncc.org.ua/mail.php>
WWW: <http://ncc.org.ua>

Про творчу співпрацю науковців і викладачів Центру з талановитими програмістами, вихованцями секції інформатики Київської МАН "Дослідник" йдеться [тут =>](#)

ДЕТАЛЬНІШЕ – >>

10/17
2019

АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНІ СТУДЕНТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО» – НА ПРАКТИЦІ І СТАЖУВАННІ З ПРОГРАМУВАННЯ В ЦЕНТРІ

FEATURED

Академічно обдарована студентка Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» - на стажуванні з програмування в Науково-навчальному центрі прикладної інформатики НАН України. На фото - старший викладач Віталій Віталійович Поляков і його гордість - талановита учениця, студентка 3 курсу бакалаврату НТУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» Юлія Цимбал, майбутній фахівець з сучасних інформаційних технологій (фото 17 жовтня 2019 р.)

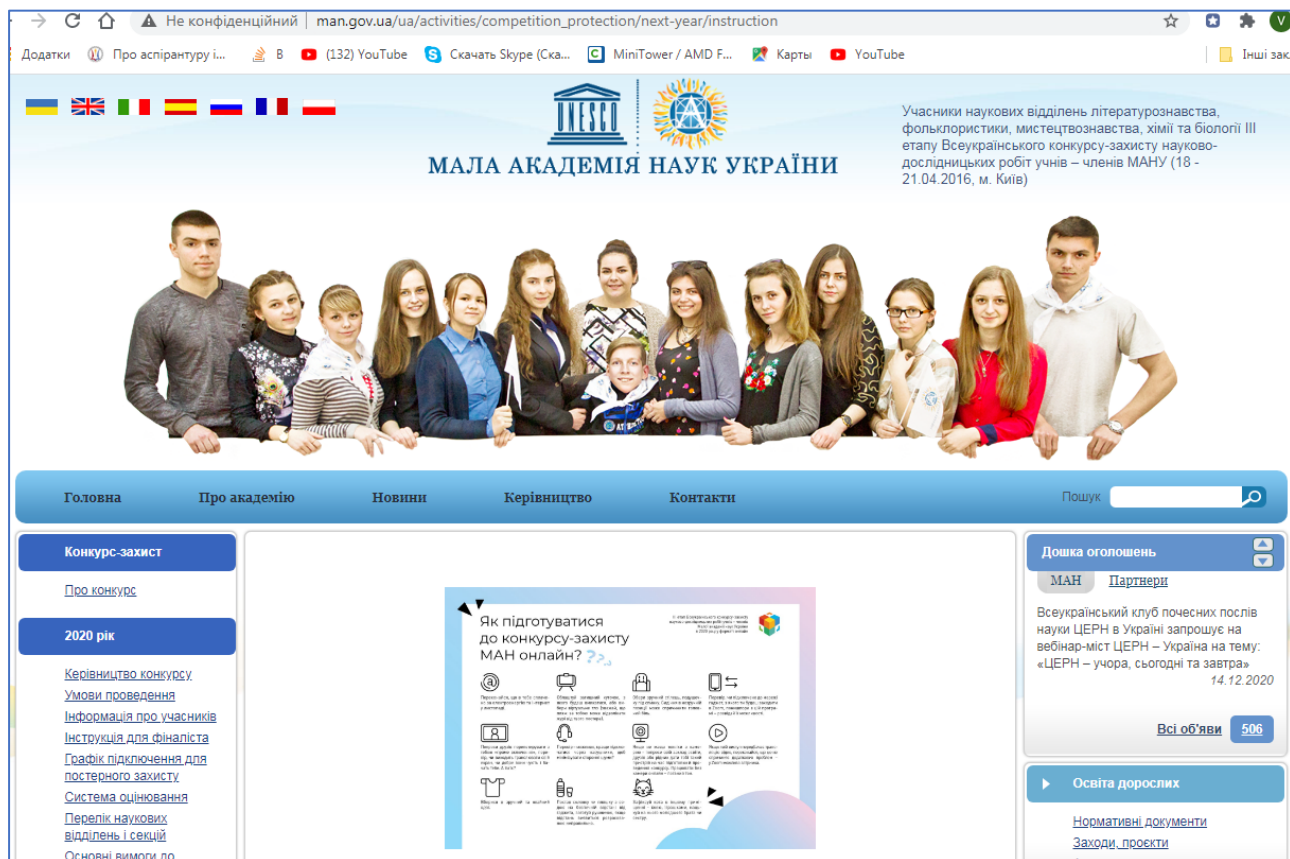
Наукові здобутки. В Центрі сформувалася наукова школа член-кореспондента НАН України професора **А.М. Гупала**. Пріоритетні напрямки досліджень науковців Центру такі: *теорія складності* задач розпізнавання і навчання, *комп'ютерно-математичні методи логіко-статистичного аналізу даних*, що знайшло практичне застосування для автоматизації пошуку причинно-наслідкових залежностей в базах даних та для експертних систем (наприклад, в матеріалознавстві, в медицині) [2, 3].

У 2001 році, як відомо, успішно завершився перший етап міжнародної наукової програми GENOM («Геном людини»). Завдячуючи можливостям інтернет, код ДНК і коди окремих білків, які в ході виконання проекту GENOM розшифровані закордонними фахівцями, були розміщені у відкритих мережеских банках даних, стали доступні зацікавленим міжнародній спільноті дослідників. Актуальною постала наступна наукова проблема – *картографування генів*. Суть цієї логіко-математичної задачі: навчитися комп'ютерно-математичними методами автоматично аналізувати об'ємну генетичну інформацію, приховану в коді ДНК, щоб відшуковувати у послідовності нуклеотидів такі найбільш ймовірні ділянки, які кодують той чи інший з 30 тисяч білків, які природньо синтезуються в організмі людини. Планова наукова тематика, яку нині виконує Центр, тісно пов'язана з розробкою нових комп'ютерно-математичних методів і програм, призначених для вирішення означених задач біоінформатики і фармакології [3]. Одним з практичних результатів виконання в 2016–2018 рр. планової НДР «Розробка методів аналізу і розпізнавання структур складних об'єктів на основі марковських моделей» став навчальний спецкурс з біоінформатики, розроблений в Центрі для навчання молодих дослідників-програмістів [4]. Нині цей спецкурс проходить апробацію на факультеті інформаційних технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Профорієнтація та просвіта академічно обдарованої молоді, що навчається. Центр з 1987 р. і до тепер постійно приділяє увагу питанням ранньої профорієнтації юних програмістів з числа старшокласників, які готують себе до кар'єри науковця. Центр співпрацює з педагогами; це – навчання юних програмістів у гуртках Малої академії наук, робота у журі олімпіад з програмування, проведення конкурсів юних програмістів, наукове керівництво стажуванням у Центрі академічно обдарованих студентів київських вишів [6, 7, 8]. Співробітники Центру – позаштатні запрошені спів організатори і члени журі Всеукраїнських та Міжнародних чемпіонатів «EcoSoft», які серед юних програмістів, старшокласників щорічно проводить Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України: <https://nenc.gov.ua/>. Зазначимо, що нині, з причини пандемії коронавірусу, наступний конкурс юних програмістів, вельми ймовірно, буде проходити тільки в онлайн-режимі, саме тому Центр

розробив для заочного туру чемпіонату «EcoSoft-2021» творче практичне завдання, – див. URL: <https://ru.calameo.com/read/003168372432aee184e4d>.

Студенти міжвідомчого Київського академічного університету НАН та МОН України, втім як і творчі академічно обдаровані студенти бакалавріатів інших київських технічних вишів, запрошуються в Центр на переддипломну практику, – з перспективою подальшого працевлаштування на наукову роботу в НДІ НАН України.

У 2004 році креативна молодь півдня України з власної ініціативи зареєструвала громадське об'єднання «Перспектива» (сьогодні ГО «Інститут інноваційної освіти»), тоді ж за їх активною участю в Україні стартував молодіжний редакційно-видавничий стартап «Nova Osvita». Суть цього проекту – організація та регулярне проведення на найвищому академічному і поліграфічному рівні міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій під егідою ГО «Інститут інноваційної освіти» (<https://novaosvita.com/>). Нині вже майстерні й досвідчені організатори конференцій мають солідний бекграунд: ними напрацьовано авторитет як в Україні, так і в сусідніх країнах – в Польщі, Білорусі, країнах Балтії. Цільове співтовариство учасників конференцій, зорганізованих ГО «Інститут інноваційної освіти» – це, головним чином, молоді науковці, освітяни і академічно обдарована молодь, яка навчається. Конференції допомагають юним вченим готуватися до професійної кар'єри науковця.

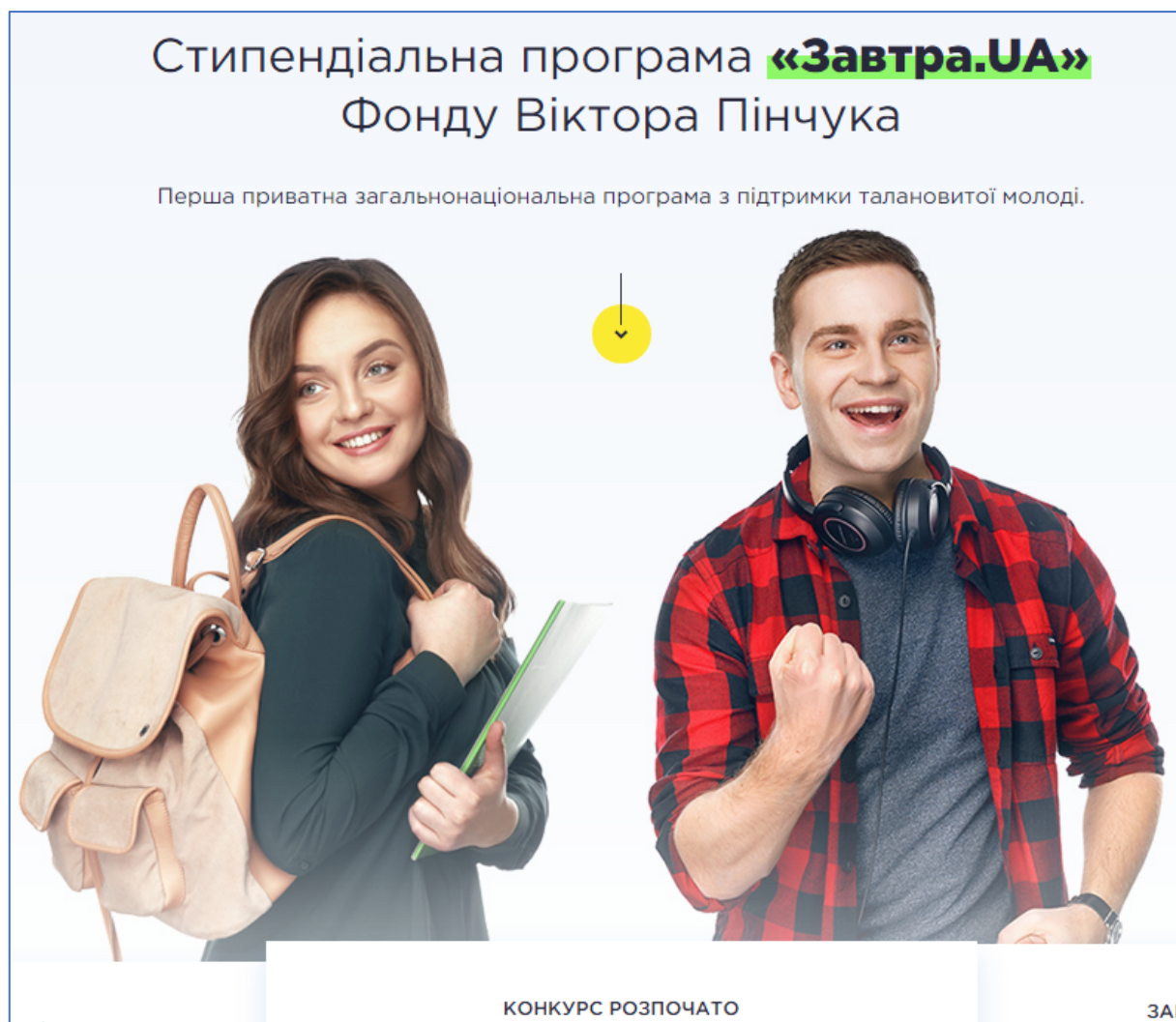
Які ж мотиви заохочують учнів регіональних відділень МАН України (<http://man.gov.ua/ua>), студентів бакалавріатів вишів до участі у наукових форумах та конференціях?

По-перше, це природне бажання кожної по-справжньому творчої особистості цивілізовано самоствердитися в академічній спільноті. *По-друге*, тези доповідей та статті із зазначенням особистого авторства у наукових збірках конференцій потрібні юним для подальшого документального підтвердження їх академічної активності, – щоб студент міг претендувати на отримання фінансових грантів з благодійних фондів, впевнено перемагав в регіональних і всеукраїнських конкурсних стипендіальних програмах. *По-третє*, студентам бакалавріату авторські публікації в наукових працях знадобляться в самому найближчому майбутньому, тому що нині відбір претендентів в магістратуру або в аспірантуру – «на бюджет», – стає конкурсним, виші і НДІ зараховують абітурієнтів на місця за державним замовленням з урахуванням набутого у бакалавріаті творчого потенціалу претендента. *Нарешті*, най- найдалекоглядніші академічно обдаровані студенти і аспіранти, які заздалегідь цілеспрямовано готують себе до майбутніх наукових стажувань в зарубіжних науково-навчальних центрах країн ЄС, завчасно дбають про наповнення свого «професійного портфоліо» списком опублікованих ними друкованих наукових праць, аби на співбесіді мати можливість документально підтвердити свої академічні здібності та творчі досягнення особистості.

Наведемо приклади. Свого часу Центр встановив творчі контакти з CERGE (це – *Центр наукових досліджень та післядипломної освіти*, що в Празі (Чехія), який спеціалізується з навчання майбутніх дослідників-економістів кваліфікованому використанню методів економіко-математичного і комп'ютерного моделювання (див. <https://www.cerge-ei.cz/>). На навчання за PhD-програмою туди за конкурсом зараховують академічно обдарованих випускників магістратур, – переважно із східноєвропейських країн. Так от, з власного досвіду ми знаємо, що успішні студенти-дипломники, які в 1998–2018 роках стажувалися в нашому Центрі, публікували результати дипломних проектів в збірках тез і доповідей студентських наукових форумів, в тому числі і в збірках ГО «Інститут інноваційної освіти», впевнено ставали успішними студентами CERGE.

Наявність власних публікацій в працях студентських конференцій допомагає і нині ініціативним студентам вітчизняних вишів претендувати на отримання фінансових грантів від благодійників.

Наприклад, в Україні, із 2005 року і до тепер, функціонує стипендіальна програма Фонду Віктора Пінчука (<https://zavtra.in.ua/>). Мета цієї програми – фінансово підтримати академічно обдарованих студентів.

Ще приклад: в Києві діє конкурсний стипендіальний фонд Голови КМДА (голови київської міської державної адміністрації), цей фонд щорічно, за результатами конкурсу, розподіляє фінансову підтримку найуспішнішим студентам столичних вишів. Діють аналогічні цільові грантові фонди і в інших обласних центрах України. Наприклад, в східних регіонах України широко відомий благодійний фонд бізнесмена Бориса Колесникова (<http://kolesnikovfund.org/>).

Всеукраїнські і міжнародні науково-практичні конференції, зорганізовані ГО «Інститут інноваційної освіти» служать цілям ранньої профорієнтації та поглибленому професійному навчанню молоді, яка наполегливо готує себе до кар'єри науковця. Тим самим організатори конференцій допомагають державі у вирішенні соціально важливої проблеми – з омолодження науково-педагогічних кадрів, – адже молодих творчих викладачів і наукових співробітників нині дуже бракує і в українських вишах і в НДІ НАН України.

Ознайомитися з публікаціями ГО «Інститут інноваційної освіти» допоможе читачу нещодавно розроблений нами *Електронний каталог конференцій*, див. стор. 12 [11].

Список використаних джерел

1. Міжнародний портал електронних публікацій CALAMEO. - URL: <https://en.calameo.com/>
2. Гупал А.М., Сергієнко І.В. Оптимальні процедури розпізнавання. - Київ: Наукова думка, 2008. – 232 с. – URL: <https://en.calameo.com/read/00316837269a118248dd9>
3. Гупал А.М., Сергієнко І.В. Симетрія в ДНК. Методи розпізнавання дискретних послідовностей. – Київ: Наукова думка, 2016. – 227 с. URL: <https://en.calameo.com/read/003168372e97d8bddb220>
4. Гупал А.М., Островський О.В., Распопов В.Б. Навчальний курс для магістрів, аспірантів и науковців «Біоінформатика». – Зб. «Розробка моделей та методів аналізу складних систем, засоби комп'ютерної математики» / Під ред. доцента В.Б. Распопова // Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. – Київ: НУЦПІ НАНУ, 2016. – 122 с. – С.: 15–21. – URL: <https://ru.calameo.com/read/003168372fc8fe652df02>
5. Ткачов І.І. Генеративні можливості реляційних схем / В кн. Міжнародний науковий симпозиум «Інтелектуальні рішення»: Обчислювальний інтелект (Результати, проблеми, перспективи): Матеріали V-ої Міжнародної науково-практичної конференції, Україна, 15-20 квітня 2019 р., Ужгород // Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» та [ін.]; наук. ред. В.Є. Снитюк. – С.: 131–132. – URL: <https://en.calameo.com/read/003168372f07dda801899>
6. Теорія і практика допрофесійної підготовки юних програмістів МАН: Аналітико-бібліографічний огляд. / Відп. ред. В.Б. Распопов. – Київ: ННЦ ПІ НАНУ, 2007. – 64 с. –

URL: http://nucpi.nas.gov.ua/images/staff/Raspopov/vbraspopov-site/Works/2007_TeoriyaPraktikaMAN2007.pdf

7. Манжула А.М., Распопов В.Б. Огляд мультимедійних проєктів членів МАН. – Ж-л «Комп'ютер у школі та сім'ї», №2 (90), 2011. – С. 50–53. – URL: http://nucpi.nas.gov.ua/images/staff/Raspopov/vbraspopov-site/Works/2011_ManzhulaRaspopovCSF2.pdf
8. Распопов В.Б. Щоб вивчитись на науковця: Вісник Національної Академії наук України, №12, 2012. – С. 44–54. – URL: http://nucpi.nas.gov.ua/images/staff/Raspopov/vbraspopov-site/Works/2012_12%20RaspopovVisnikNANULearnToBeAScientist.pdf
9. Вісник секції інформатики Малої академії наук України / Відп. ред. В.Б. Распопов. – Київ, 1997. – 28 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/00316837219d1f8d7b560>
10. Третья Всеукраїнська науково-практична конференція програмістів Малої академії наук України. м. Київ, 17–21 квітня 1997 р. / Відп. ред. В.Б. Распопов. – Київ, 1997. – 64 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/00316837206e77575c9e9>
11. Вісник секції інформатики Малої академії наук «Дослідник». Ч. I / Відп. ред. В.Б. Распопов. – Київ: КПДЮ, 1998. – 52 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/0031683725bb7610a6e9e>
12. Солошенко П.В. Я стану WEB-журналистом! / Научно-учебный центр прикладной информатики НАН Украины: Киевский Дворец детей и юношества: Малая академия наук «Дослідник»: Секция информатики // Под ред. В.Б. Распопова. – Киев, 1999. – 16 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/003168372d15647016e3f>
13. Мультимедійні навчально-демонстраційні слайд-фільми до підручника «Медична і біологічна фізика» / НУЦ ПІ НАНУ: УМЛ НМУ ім. О.О. Богомольця: Київська МАН «Дослідник» // Відп. ред. В.Б. Распопов. – Київ, 2009. – 48 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/003168372e928b57394dc>
14. Мала академія наук України, 2019 : Тези наукових робіт / Відп. Лісовий О., http://man.gov.ua/files/49/Tezy_2019.pdf
15. Распопов В.Б. Особенности обучения и подготовки к исследовательской деятельности академически одаренных учащихся и студентов. – В сб. «Відкриті еволюційні системи. Открытые эволюционирующие системы. Open Evolving Systems» / П'ята Міжнародна науково-практична конференція (19–21 травня 2020 р., Київ, Україна) // Збірка праць: – Київ: ТНУ імені В.І. Вернадського. – 2020. – 462 с. – С.: 15–19. – URL: <https://ru.calameo.com/read/0031683726ecb6303d80a>
16. Электронный каталог трудов научно-практических конференций ОО «Институт инновационного образования» (ГО «Інститут інноваційної освіти») / Состав. А. Манжула, В. Распопов. – Киев: НУЦ ПІ НАНУ, 2020. – 33 с. – URL: <https://ru.calameo.com/read/003168372fe61f3589f9a>

A.M. Manzhula, V.B. Raspopov,

The innovative education of academically gifted young students who are studying the skills of researcher.

Summary. The purpose of this article is to acquaint the conference participants with the scientific and methodological achievements of the for Applied Informatics Research & Training Centre of the National Academy of Sciences of Ukraine (hereinafter – the Center, <http://www.nucpi.nas.gov.ua/>) in teaching information and computer technologies for undergraduate students, graduate students and young scientists of the Research Institute of the NAS of Ukraine. The Center has practical experience in providing expert support to young people who participate in interdisciplinary scientific and practical conferences under the NGO «The Institute for Innovative Education» brand (<http://novaosvita.com/>).

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

УДК 378

Л.В. Біла,

викладач-методист

С.Б. Білий,

кандидат фізико-математичних наук, заступник директора
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ З ІНФОРМАТИКИ ТА ІНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГІЙ В НАН УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. Подано аналіз ресурсів і різних платформ для дистанційного навчання. Мова йде про дві особливості навчального процесу в НУЦ ПІ НАН України: COVID-19 та доросла аудиторія. Обґрунтована необхідність та методи зворотного зв'язку викладача з дорослими слухачами в умовах онлайн. Намічені перспективи розвитку освітньої галузі в Україні, підключення до всесвітньої мережі УРАН.

Ключові слова: паперові носії, телематика, COVID-19, ресурси, платформи, ZOOM, андрагогіка, тьютор, тестування, цифровізація, вебінар, УРАН.

Навчаючи інших, ми навчаємося самі.

Сенека.

Академік В.М. Глушков в передмові до книги “Основи безпаперової інформатики” [1, с. 7] та в висновках [1, с. 536], пророче написав: в технічно розвинутих країнах основна маса інформації буде зберігатися в безпаперовому вигляді – в пам'яті ЕОМ. Все в більшій мірі безпаперова інформатика проникає в медицину, культуру, спорт, контроль оточуючого середовища та інші області людської діяльності. Безпаперова інформатика розвивається винятково швидкими темпами. Зрощування засобів телекомунікації з машинною інформатикою вже призвело до появи нового терміну телематика. Найпалкіші апологети телематики пророкують, що набираючи на клавіатурі потрібний код, перебуваючи в будь-якому місці на нашій планеті, можна визвати з гігантських комп'ютерних баз даних, зв'язаних в мережі, будь-які тексти, зображення (в тому числі і динамічні),

які замінюють сучасні книги, журнали, газети, телевізори. В даний час завдяки автоматизації процесу навчання, відбувається перенесення інформації з паперових носіїв на цифрові.

Науково-учбовий центр прикладної інформатики при Президії НАН України створений 4 грудня 2012 року. Під науковим керівництвом Голови Вченої ради Центру директора, в 2019–2020 рр. Центр бере участь та проводить цінні дослідження у виконанні НДР «Розробки розподілених методів аналізу текстової інформації та ефективні процедури розпізнавання структур складних об'єктів», а також проводиться навчання аспірантів, підвищення кваліфікації співробітників установ та організацій НАН України з інформатики та інтернет технологій за такими курсами:

- Мови програмування [2]:
 - **C;**
 - **Java;**
- Системи комп'ютерної математики [3]:
 - **Maple;**
 - **Wolfram Mathematica;**
- Пакет програм для числового аналізу даних та наукової графіки [4]:
 - **Origin;**
- Комп'ютерні методи та моделі економічного прогнозування [5];
- Основи створення та розміщення **Web-сайтів** [6].

COVID-19 є, і з ним слід навчитися жити. Світ може перемогти COVID-19 за допомогою науки, сучасних технологій. В ситуації, що склалася, адекватною відповіддю є перехід на дистанційне навчання. В Україні датою офіційного початку запровадження нових технологій у галузі освіти, дистанційного навчання є 21 січня 2004 року. Наказом №40 Міністерства освіти і науки України вперше було затверджено «Положення про дистанційне навчання» [7], яке поклало початок запровадженню нових технологій у галузі освіти. В розпорядженні Президії НАН України від 3 листопада 2020 №527 «Про рекомендації щодо організації протиепідемічних заходів в установах, організаціях та на підприємствах НАН України» [8] обмежується проведення конференцій, семінарів, круглих столів тощо, окрім тих, що проводяться дистанційно за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Проводиться роз'яснювальна робота з працівниками запобігання поширенню COVID-19, дотримання правил респіраторної гігієни і протиепідемічних заходів.

Ресурсами для дистанційного навчання є: інтернет 100 Мбіт, бездротова мережа (Wi-Fi). ноутбуки, нетбуки, комп'ютерний клас з необхідним новітнім програмним забезпеченням, мультимедійний проектор. Інтерактивна дошка разом з мультимедійним проектором стає великим інтерактивним екраном, де дотиком руки можна відкрити будь-який комп'ютерний додаток або веб-ресурс й демонструвати потрібну

інформацію, або малювати. Весь цей матеріал викладач може зберегти у вигляді комп'ютерних файлів, роздрукувати, надіслати електронною поштою, а також зберегти у вигляді web-сторінок і розмістити їх в інтернеті.

Для дистанційного навчання існує чимало платформ, як платних так і безкоштовних. Платформи з безкоштовними можливостями можуть мати певні обмеження, вимоги, однак дозволяють використовувати їх безкоштовно. Серед них: 8x8; AnyMeeting; Discord; Free Conference; G Meet (Google); GoToMeeting; IPVideo Talk; Jitsi; LifeSize; Proficont; UberConference; WhatsApp; Skype; Zoom.

В НУЦ ПІ НАН України викладачі та слухачі користуються та обмінюються платформами Zoom, Skype, а також персональною електронною поштою, Viber.

Сервіс Zoom в 2011 році заснував Ерік Юань. Працюючи у компанії Cisco у Кремнієвій долині, він винайшов зручний сервіс для групової комунікації людей. У безкоштовній версії програми Zoom кількість учасників конференції не перевищує 100 слухачів. Інтерфейс Zoom дозволяє контролювати дії учасників колективного використання екрану. Викладач може бачити, чи активні Zoom-вікна.

Аналізуючи особливості і принципи побудови систем дистанційного навчання, президент АПН України, академік НАН України В.Г. Кремень зазначив, що дистанційне навчання – це інструмент розв'язання сучасних завдань модернізації освіти [9].

В НУЦ ПІ НАН України навчальний процес має дві особливості: COVID-19 та доросла аудиторія. Мова йде про андрагогіку, як науку, що займається навчанням і вихованням дорослих [10, с. 14]. 3 квітня 2007 р. в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України був створений відділ андрагогіки (до речі, це перший науковий підрозділ у структурі АПН України) [10, с. 18]. Співробітниками відділу виконується наукове дослідження на 2020–2022 роки з теми «Теорія і практика професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих», формується андрагогічна наукова школа.

Перелічені вище курси, що викладаються в НУЦ ПІ НАН України, в умовах дистанційного навчання, орієнтовані на дорослу наукову аудиторію слухачів різного віку. Це аспіранти, науковці установ та організацій НАН України. Андролог виступає не лише керівником процесу навчання, надає їм можливості для самовдосконалення, оцінює процес та результати навчання. Застосування андрагогіки в навчанні тісно пов'язане з технологією, що забезпечує гнучкість, враховуючи здібності кожного. Слухачі можуть адаптувати навчальний матеріал під себе, опускаючи непотрібний, чи вже вивчений матеріал. Ретельно проробляючи необхідний для нього матеріал він використовує його, як інструмент для досягнення результатів в його наукових дослідженнях та діяльності. Для того, щоб забезпечити

ефективність навчального процесу, викладач мусить надати слухачам методичні рекомендації, активно використовувати особистий досвід учасників та стати помічниками у навчанні. Іноді успішні слухачі легко і з задоволенням стають тьюторами, пояснюючи однокласникам деякі особливості, нюанси сучасних курсів програмування. Тим самим стають помічниками викладача, обмінюються своїм досвідом не лише з слухачами, а й з викладачами. Курс стає діалоговим завдяки зворотному зв'язку, враховує інтереси дорослих слухачів та створює сприятливі умови для індивідуалізації дистанційного навчання, дозволяє не оприлюднювати результати оцінювання.

Саме на курсах НУЦ ПІ НАН України навчають практичним методам роботи з інформацією, вмінням та навичкам орієнтуватися в досить інтенсивних інформаційних потоках, вмінню обмінюватися інформацією за допомогою сучасних технічних засобів. Сучасні інформаційні технології: програмоване навчання, мультимедіа, інтелектуальне навчання, імітаційне навчання, мікросвіт, демонстрації, – лише в поєднанні з сучасною науково-педагогічною базою сприяють якості дистанційного навчання.

Головне в дистанційному навчанні – комп'ютер з сучасним технічним та програмним забезпеченням. При цьому на чолі стає процес навчання, а комп'ютер визначається, як інструмент що дозволяє вирішувати дидактичні завдання, пов'язані з особливостями дистанційного навчання. Якість навчання та отриманої освіти багато в чому залежить від педагогічної майстерності викладача, його знань і вмінь.

Викладачі володіють дистанційними технологіями та вміло використовують сервіси віддаленого відеозв'язку. Серед дистанційних технологій, які викладачі пропонують на всіх курсах, найчастіше практикують не лише самостійну роботу, консультації, а для підвищення якості навчання проводять семінари, конференції, вебінари, круглий стіл, лекції текстові, відео-лекції, комп'ютерне тестування, інтерактивні вправи, відеоігри. На першому занятті формулюються кінцеві результати навчання таким чином, щоб слухачі могли визначитися, щодо своїх очікувань, оголошуються вимоги, визначаються з методами оцінювання, тестування або письмових робіт. Слухачі-дистанційники отримують доступ до навчальних програм дисципліни, навчальних матеріалів з яких складається електронний навчальний курс, розкладу занять, розміщених на сайті НУЦ ПІ НАН України. Завдання, теорія і лабораторні роботи записуються викладачем на Google Disk, що дає можливість кожному із слухачів в зручний для нього час звертатися до викладених матеріалів. Це освітнє електронне видання, яке відповідає програмі курсу та задовольняє всі методичні вимоги дистанційного навчання: 1) демонстраційні; 2) довідково-інформаційні; 3) моделюючі; 4) імітаційні; 5) контролюючі.

Контроль знань дозволяє викладачам добитися високих кінцевих результатів при засвоєнні матеріалу кожної теми, а також в значній мірі спрощує підготовку слухачів до екзамену, диференційованого заліку, чи заліку. Коли слухачі дистанційно проходять навчання, обов'язковим є зворотній зв'язок, який отримує викладач мережі у вигляді тестів, або робіт.

Формування оцінювання знань при дистанційному навчанні складне, але необхідне. Неможливо рухатися вперед, не зрозумівши, що слухачі засвоїли кожне питання теми. Кожен викладач має свої підходи і методику для зворотного зв'язку у вигляді тестів, або робіт, які і є результатом навчання.

В ZOOM викладач бачить всіх слухачів, а вони його. Тому слід мати запитання по поточній лекції, щоб зрозуміти засвоюваність матеріалу, що викладається. Незрозумілі питання теми одразу спільно з'ясовуються. Давати якомога частіше зворотний зв'язок, щоб переконатися, що всі слухачі зрозуміли матеріал. Гнучкості навчання сприяє також розробка кількох варіантів однієї лекції з урахуванням індивідуальних особливостей дорослої аудиторії.

За рахунок інтенсифікації навчання в кінці кожної теми виділяється 1–2 години для повторення і контролю засвоюваності знань слухачами у формі заліків. Різні за структурою, вони допомагають засвоїти максимальний обсяг матеріалу, сприяють активізації пізнавальної діяльності, розвитку вміння застосовувати свої знання на практиці [11].

Якість навчання піднімають не лише семінари, конференції, вебінари, круглий стіл, текстові лекції, відео-лекції, комп'ютерне тестування, інтерактивні вправи, консультації, а й способи подання матеріалу: графіка, анімація, відео та звуковий супровід текстів.

Як бачимо, доцільне поєднання традиційних методів навчання з сучасними формами організації роботи в мережі: груповими, колективними, індивідуальними, на нашу думку, сприяють активізації пізнавальної діяльності слухачів, піднімають якість навчання, що досить важливо з точки зору теорії педагогіки, дидактики, методики навчання. За досить короткий проміжок часу слухачам слід не лише засвоїти великий об'єм інформації, але й навчитися використовувати її в своїй науково-дослідницькій діяльності.

Застосування в поданні матеріалу схем, таблиць, діаграм, звуку, кольору, анімації, графіки, мультимедійні презентації сприяють більш ефективному засвоєнню інформації, забезпечують високий емоційний та естетичний рівень викладання.

Не менш важливий показник – відвідуваність та кількість слухачів, які прийшли на курс, і дійшли до його кінця. Саме тому дуже важливий контроль організації дистанційного навчання. Потрібен детальний, докладний звіт про хід дистанційного навчання:

1) викладач веде електронний журнал, в якому відмічає кількість слухачів, які виходять на зв'язок;

2) викладач контактує з вченими секретарями вишів, науково-дослідних інститутів та інших установ НАН України з метою їх впливу на недопущення фактів порушення дисципліни і законності;

3) у викладача повинні бути скріншоти, або електронні копії посланих завдань і отриманих від слухачів робіт, використовуваних в режимі реального часу онлайн-тестів.

Засвоєння програмного матеріалу залежить від засобів і методів активізації пізнавальної діяльності, які використовує викладач. Але в усіх випадках важливий кінцевий результат: як слухачі засвоїли матеріал.

Дистанційне навчання на сьогоднішній день має більшість переваг в порівнянні з традиційними методами навчання:

1) використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, якісного інтернету, дозволяє слухачам, які зовсім віддалені від викладача у просторі, в часі, в будь-який момент підтримувати діалог;

2) сучасні комп'ютери дозволяють викладачу в рамках однієї програми інтегрувати високоякісні мультимедіа-засоби, які об'єднують тексти, високоякісні фотозображення, графіку, звук, анімацію;

3) розширює можливості прослухати вибраний слухачами курс, який вони не можуть відвідувати з різних причин:

- стану здоров'я
- проживання на неконтрольованій території
- перебування у відрядженні, за кордоном, тощо

4) забезпечує неперервність освітнього процесу у випадках надзвичайних обставин як для слухачів, так і для викладачів. Час, місцезнаходження і темп вивчення стають менш важливими відносно до якості результатів. Є можливість багаторазово повертатись до досліджуваного матеріалу;

5) менше паперової роботи;

6) «віддаленка» в тренді, так як дає можливість отримання документального підтвердження отриманих академічних результатів за підписом уповноваженої організації;

7) підвищення загального рівня комфорту: при роботі з дому скорочується час на виконання поставлених завдань, пробки на шляху до навчального корпусу, вранішні підйоми залишаються згадкою з минулого життя;

8) «віддаленка» забезпечує постійний супровід викладача, відстеження результатів навчання; інформаційні технології сприяють гнучкості управління навчальним процесом, дозволяють якісно змінювати контроль діяльності слухачів, ефективно моніторити навчальну діяльність (знайти помилку, показати результат);

9) зменшується нервозність слухачів при контролі засвоєння матеріалу; знімається вплив, обумовлений впливом групи; робить навчання більш творчим і ефективним;

10) комп'ютер дозволяє суттєво підвищити мотивацію слухачів до навчання; інформаційні технології сприяють активізації розумової діяльності;

11) незвичний, новий формат навчання потребує створювати та видавати методичні інструкції, посібники по використанню різних сервісів.

Таким чином, дистанційне навчання з використанням інформаційних технологій доцільно у всіх сферах навчальної та наукової діяльності. «Віддаленка» та «гаджетизація» життя має не лише переваги, а й свої недоліки:

- Необхідні для роботи з комп'ютером навички не завжди відповідають операційним здібностям слухача.

- Мала соціалізація, бракує соціальної взаємодії. Робляться кроки для створення почуття спільності серед слухачів в інтернеті.

- Більшість теорії і замало практики в онлайн, як застосовувати отримані на курсах знання.

- Віддалені слухачі стикаються з потенційними проблемами благополуччя та психічного здоров'я. Перехід на «віддаленку» відбувається в період додаткового стресу і занепокоєння, викликаного ризиком для життя та здоров'я пандемії COVID-19.

- В дистанційному режимі обмежені можливості для педагогічної імпровізації, адже алгоритм подання матеріалу, пред'явлення інформації викладачем продумується заздалегідь.

- Більша трудомісткість, потребує більше часу та зусиль у викладача, ніж при традиційних методах навчання.

- Жорсткий часовий режим. Слухачі повинні швидко отримати завдання і відправити їх виконаними, не гаючи часу, так як у викладача обмежений ресурс для роботи.

- Інформація, що надається слухачам в дистанційній формі, потребує від них більш ретельної обробки.

- Іноді бракує якісного інтернету, технологічного обладнання, щоб організувати дистанційне навчання.

- Особливу увагу слід приділити педагогіці здоров'я. Створенню релаксаційних пауз, спеціальних прийомів для відпочинку та зняття напруги. Бракує фізичного навантаження, руху, псуються зір та постава.

Велика увага цифровізації та освітній сфері була приділена на економічному форумі, який відбувся в січні 2020 року в Давосі. В роботі форуму прийняв участь наш Президент Володимир Зеленський. В опублікованому звіті форуму [13] є дані про те, що завдяки цифровізації до

2025 може бути втрачено 85 млн. робочих місць. І тут більшу можливість знайти роботу матимуть люди з кращою освітою. За наведеними даними (Linkedin, Coursera) звіту «Майбутнє робочих місць», відбулося чотириразове зростання інтересу осіб до можливостей онлайн навчання за власною ініціативою та п'ятиразове залучення в онлайн-навчання людей через урядові програми. У звіті дана докладна інформація по 15 галузям промисловості та 25 країнам, що розвиваються. 84% роботодавців налаштовані на швидку цифровізацію робочих процесів, з можливістю переведу 44% своїх співробітників на роботи віддалено, за допомогою цифрових інструментів. Українське освітнє середовище має змінити парадигми освітніх програм. Цифровізація процесів потребує людей, які здатні управляти новою технікою та обслуговувати її, використовуючи нові технології. В Давосі було запущено революцію навчання та для підготовки людей до професій майбутнього. До 2030 потрібно перенавчити 1 млрд. людей, тому що 42% базових навичок у найближчому майбутньому зміниться. Майбутнє за онлайн-працею та дистанційним навчанням. В Давосі спрогнозували вплив упровадження нових технологій, нових спеціальностей і необхідних навичок протягом наступних п'яти років для успішної кар'єри. Їх опублікували на сайті форуму:

- активне мислення та інноваційність;
- активне навчання та стратегії навчання;
- розв'язання складних проблем;
- критичне мислення та аналіз;
- креативність, оригінальність та ініціативність;
- лідерство та соціальний вплив;
- використання технологій, моніторинг та контроль;
- створення технологій та програмування;
- витривалість, стресостійкість та гнучкість;
- логічна аргументація, розв'язання проблем та формування ідей.

Технічні гіганти, навіть Google, вимагає для працевлаштування в компанії не лише формальної освіти, але ще й закінчити шестимісячну сертифікатну програму Google.

Українська освітня галузь в Україні має запропонувати державі і ринку праці курси і програми, які дадуть можливість слухачам не лише отримати сертифікат, а й використати отримані на курсах знання, як інструмент для набуття нових навичок та вмінь, відповідати новим запитам суспільства. В Давосі було запущено революцію в системі освіти та навчання, підготовки людей до професій майбутнього.

Система освіти має іти в ногу з змінами в суспільстві. Сучасні цифрові технології вимагають оновлення програмно-технічного забезпечення та матеріальної бази для впровадження дистанційного навчання. 17 грудня

2020 року Міністерство освіти і науки України організувало вебінар щодо доступу до цифрових сервісів освітньо-наукового призначення, на якому був присутній заступник міністра МОН Артур Миколайович Селецький. Йшла мова про те, яких заходів вживає МОН, щоб покращити в Україні процес дистанційного навчання. Освітня мережа УРАН має статус всесвітньої мережі. Роль Національної дослідницької та освітньої мережі (NREN – National Research and Education Network) виконує наразі Асоціація УРАН. Така система відкриває великі можливості не лише для дистанційного навчання, а й для спілкування наукової спільноти в усьому світі. Середня довжина мережі УРАН 30157 м. Середня швидкість для науки та освіти – 5,0 Гб/сек. Нараховує 83 учасника.

Шість країн Східного партнерства стали учасниками єдиного цифрового ринку ЄС цифрових технологій для науки та освіти – Україна, Білорусь, Грузія, Вірменія, Молдова, Азербайджан. Розбудова мережевої інфраструктури та послуг в науково-освітній сфері включає дві фази:

I фаза – 2015–2020.

II фаза – 2020–2025.

НУЦ ПІ НАН України з метою поширення доступу до цифрових сервісів освітньо-наукового призначення планує найближчим часом підключитися до другої фази (2020–2025) всесвітньої мережі NREN.

Впровадження таких програм потребує фінансування від держави, підтримки МОН України, збільшення фінансування інноваційних проєктів, інвестування навчання, благодійності від прибуткових організацій, залучення меценатів та бізнесу до цього.

Звичайно, живе спілкування викладача з слухачами під час занять, гарний підручник не замінять ніякі цифрові технології. Разом з тим слід підкреслити, що з переходом слухачів на дистанційне навчання суспільство успішно впоралось. І ми вважаємо, що після карантину дистанційне навчання міцно ввійде в наше життя і для багатьох стане альтернативою очного навчання.

Список використаних джерел

1. Глушков В.М. Основи без паперової інформатики. М., «Наука» 1982. С. 7–13. С. 537. Висновки.
2. URL: http://www.nucpi.nas.gov.ua/images/Work_Program/Work_Program-Tkachenko.pdf
3. URL: http://www.nucpi.nas.gov.ua/images/staff/Zelenitsa/2014_ZelenitsaOsnoviWolframMathematica.pdf
4. URL: http://www.nucpi.nas.gov.ua/images/Work_Program/Work_Program-Polyakov.pdf
5. URL: http://www.nucpi.nas.gov.ua/images/Work_Program/Work_Program-Semyanovskiypdf.pdf
6. URL: http://www.nucpi.nas.gov.ua/images/Work_Program/Work_Program-TkachenkoK.pdf
7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 №40 «Про затвердження

- Положення про дистанційне навчання», м. Київ [2] С. 1.
8. Розпорядження Президії НАН України від 03.11.2020 №527 «Про рекомендації щодо організації протиепідемічних заходів в установах, організаціях та на підприємствах НАН України [3]. С. 2–3.
 9. Кремень В.Г. Дистанційна освіта – перспективний шлях розв’язання сучасних проблем розвитку професійної освіти /В.Г. Кремень // Вісник акад. дистанц. Освіти. – 2003. – №1 – С. 4–11.
 10. Ничкало Н. Андрагогіка в системі педагогічних наук / Н. Ничкало // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2009. – Вип. 1. – С. 7–20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2009_1_4.
 11. Л.В. Біла. Активізація пізнавальної діяльності учнів. Тези доповідей Республіканської науково-практичної конференції. Відповідальний редактор Н.Г. Ничкало. – Львів, 1990. – С. 16–17.
 12. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020>

О.М. Герасименко,

викладач інформатики і комп’ютерної техніки
Лубенського лісотехнічного коледжу, м. Лубни, Полтавська обл.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – ВИМОГА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Вступ. Реалії сьогодення свідчать, що практично всі сфери життя сучасної людини зазнали суттєвих змін внаслідок впливу комп’ютерних та інформаційних технологій. У сфері освіти, крім традиційних, з’явилася нова форма навчання – дистанційна. Головною метою дистанційної освіти є надання рівного доступу та рівних освітніх можливостей населенню у будь-якій частині країни за допомогою інформаційних і телекомунікаційних засобів, а також підвищення якісного рівня освіти за рахунок більш активного використання наукового й освітнього потенціалу провідних університетів, академій, інститутів, наукових центрів та інших освітніх установ.

Результати дослідження. Популярність і затребуваність дистанційного навчання на основі інтернет-технологій зростають з кожним роком. Це пов’язано з економією ресурсів і часу, можливістю отримувати післядипломну освіту та освіту без відриву від виробництва, освіту на замовлення. У 2000 році прийнята Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, створені Українська Система Дистанційного Навчання – UDL System та Український центр дистанційної освіти (УЦДО), центри та лабораторії на базі вищих навчальних закладів. У концепції визначено, що «Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується в основному за технологіями дистанційного навчання» [1].

Дистанційна навчання (ДН) розглядається науковцями як форма організації освіти, коли студенти віддалені від викладача у просторі й часі, але можуть підтримувати діалог за допомогою засобів комунікації. При цьому, у студентів формуються не тільки комунікативні та інформаційні компетенції, самоосвітні вміння, а й провідні якості особистості: активність, самостійність, самовдосконалення і творчість. З використанням засобів ДН мотивація студентів підсилюється також за рахунок новизни, нетрадиційності подання навчального матеріалу, можливості самостійного розв'язання запропонованих завдань і їх творчого переосмислення в умовах, що постійно змінюються.

Від викладачів впровадження елементів ДН у навчальному закладі вимагає здійснення освітньої діяльності за новими технологіями, апробацію та впровадження новітніх методик організації навчального процесу. Застосування новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій змінює роль викладача, стимулює до впровадження нових педагогічних прийомів і підходів у підготовці до заняття. Досить важливими стають такі якості, як здатність застосовувати інноваційні методи використання комп'ютера та можливостей, які він надає, з метою активізації пізнавальної діяльності, високий рівень технічної грамотності, поглиблення та здобуття нових знань. Викладач повинен оволодіти прийомами та технологіями ДН на професійному рівні, стати тьютором, а для цього пройти необхідну підготовку та навчання.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначається, що інформатизація освіти, формування та впровадження інформаційного освітнього середовища, розробка педагогічних програмних засобів, створення систем дистанційної освіти (ДО) та забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів є важливою умовою її модернізації [3].

Загалом, ДО в Україні не відповідає вимогам, що ставляться до інформаційного суспільства й не забезпечує повноцінного входження України в міжнародний освітній простір. Щоб система ДН посіла гідне місце в системі освіти України, потрібно, передусім, створити глобальну комп'ютерну мережу освіти й науки, оскільки саме створення потужного освітнього онлайн-середовища дасть змогу отримувати навчальний матеріал, бути водночас і бібліотекою, і центром довідкової інформації, і комунікативним центром, що робить його одним з учасників реалізації програми безперервної освіти в Україні [3].

Актуальним для освітньої галузі України є вивчення провідного зарубіжного досвіду ДН, об'єднання зусиль провідних ВНЗ, створення альтернативи аналогічним зарубіжним проектам. Так, модель ДН США характеризується формуванням віртуальних університетів, що використовують передові інформаційні, комп'ютерні та мережні технології. Значну роль у розвитку й фінансуванні дистанційного навчання в США

відіграють комерційні структури, що прагнуть підвищити рівень кваліфікації своїх співробітників. При цьому у США не існує єдиної системи контролю дистанційної освіти. Європейська модель дистанційного навчання, навпаки, характеризується взаємною акредитацією вищих навчальних закладів, високоякісними стандартами освіти, відкритим характером університетів, що дозволяє студенту вибирати вищий заклад освіти і перелік навчальних дисциплін [2, с. 7].

Дистанційна освіта створює комфортні умови для навчання. Особливо це актуально під час стажування студентів за кордоном, навчання за декількома спеціальностями та можливість отримання подвійного диплому. Вона сприяє поширенню міжнародної академічної мобільності студентів.

На відміну від зарубіжних моделей, українська ДО більш адаптована до споживача-співвітчизника і є більш демократичною. Органічно поєднуючи в собі змішані технології відкритої освіти (кейс-технології, TV-технології, мережеві технології), вона стає найбільш доступна широким колам населення [3].

Висновок. Зацікавленість, що виникла з розвитком мережевих комунікацій, та швидкий розвиток дистанційного навчання в Україні спонукає до висновку про перспективність даної форми освіти в країні загалом. Для вдосконалення та поширення високих дистанційних технологій необхідне вирішення двох основних проблем. Головна знаходиться в царині права, інша – у сфері фінансування робіт з розробки та впровадження інноваційних технологій.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Наказом МОН України від 20 грудня 2000 р.)
2. Биков В. Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України // Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – Київ: Атіка, 2005. – С. 77–140.
3. Дистанційна освіта в сучасній освітній діяльності / Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/30.html/>.

Л.В. Драгієва,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри технологічної і професійної освіти та загальнотехнічних дисциплін,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

В.В. Гудима,

студентка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Уроки трудового навчання асоціюються у більшості випускників шкіл із застарілою технікою, нераціональним витрачання часу на непрактичні та несерйозні завдання, а також часто дивною поведінкою самого викладача трудової дисципліни. Саме ця дисципліна стала предметом для жартів та обговорень на різноманітних шоу та комедійних концертах.

Таке сприйняття дисципліни має своє історичні корені, але сьогодення вимагає кардинального перебудування і самого способу ведення дисципліни, і оновлення її іміджу серед учнів.

Орієнтація ступеневої освіти на професійне застосування знань та навичок в практиці на кожному щаблі освіти вимагає докорінних змін в побудові уроків трудового навчання. Трудове навчання набуває нових рис з метою, з однієї сторони, застосування навичок у побуті, так і з метою, з іншої сторони, у профорієнтаційних цілях, щоб учень міг збагнути різниці в професіях та обирати виражено ті напрямки, основи яких йому сподобалися та підійшли в процесі трудового навчання.

Через такі обставини подальшого розвитку дисципліни трудове навчання набуваю вкрай важливого значення сучасні дидактичні матеріали із застосування інформаційних технологій для проведення уроків трудового навчання.

Дидактичні матеріали у вигляді плакатів і брошур із процесом чи/і результатом праці вже не відповідають вимогам сьогодення. Учням важливо зрозуміти перспективність та застосовуваність навичок у видах робіт, які ви можуть опанувати на уроках праці.

Проте постійне загострення уваги на інформаційних технологіях та діджиталізації не є запорукою ефективності навчального процесу. Дуже важливо, щоб діджиталізація не ставилася понад усе. Не можна сказати, що урок без застосування цифрових технологій – поганий урок. Адже школа дає і соціальні компетенції: спілкування з однолітками, дискусії, спільна чи групова робота. Техніка не повинна викорінити класичні уроки, але в 21 столітті, як і будь-який офіс, школа повинна бути добре оснащена технічно [1], а діти повинні отримувати навички застосування технології та споживання інформації цифровими каналами.

Так і дидактичні матеріали мають поєднувати класичні способи представлення інформації, і сучасні цифрові.

Слід відзначити, що дидактичний матеріал – особливий тип наочного навчального посібника, переважно схеми, таблиці, набори карток з текстом тощо, що роздаються учням для самостійної роботи в класі або вдома або демонструються вчителем перед усім класом [2].

Наочні матеріали з трудового навчання мають бути вельми простим за своїм змістом, оформлення та технології виготовлення, може бути підготовлений самими учням за дорученням вчителя. Повторимося, що також вони можуть вбирати в себе не тільки технології виготовлення та результати такого процесу, але й застосування результатів праці у побуті та роботі підприємств, а також поширення таких результатів праці у суспільстві.

Також дидактичним матеріалом називаються також збірники завдань і вправ, які будуть застосовані в процесі проведення уроків.

Цифрові технології надали новітніх можливостей для розвитку дидактичних матеріалів. Особливо цікавим може бути застосування сучасних технологій в уроках трудового навчання, так як більшість процесів та вправ в межах таких уроків носить простий маніпуляційний характер, проте результатом таких вправ є корисний результат, який може бути застосований в побуті та роботі підприємств.

Тож саме дидактичні матеріали на уроках трудового навчання надають можливості продемонструвати суспільне значення результатів тих процесів, які вивчається в ході навчання. За допомогою дидактичних матеріалів у викладача є можливість швидко та наочно продемонструвати застосування тих чи інших результатів праці в побуті, в житті люди, у виробничих процесах, як вони використовуються в науці чи в інших галузях суспільної діяльності. Також перед викладачем стоїть завдання довести учням поширеність таких процесів у світі. Тому дидактичні матеріали можуть бути доповнені таблицями та графіками, які будуть інформувати учнів про обсяги застосування таких результатів праці, а також про поширеність та перспективність тієї чи іншої виробничої професії. Зазначимо, що довести в інший спосіб корисність таких речей для суспільстві молоді – поколінню Z з його психосоціальною характеристикою неможливо [3].

Застосування сучасних інформаційних технологій дозволяє розширити ілюстративність та наочність матеріалів, які будуть застосовані в процесі навчання. Такі нові форма подачі інформації, як:

- 3D-візуалізація,
- доповнена реальність AVR,
- багатовимірні таблиці,
- анімація в презентації та цілий ряд інших роблять дидактичні матеріали з трудового навчання корисними, інформативними, зрозумілими

та релевантними згідно особливостей сприйняття інформації сучасними учнями.

Враховуючи, що епоха пандемії COVID-19 змусила частину уроків проводити «на вулиці», де немає спеціально передбачених способів демонстрації інформації, то слід звернути увагу й на інші сучасні технології, як-то:

- «шеринг» інформації – передавання інформації з одного цифрового пристрою одночасно на ряд інших – з одного телефону викладача на телефони всіх учнів класу,
- голограми – створення реалістичних 3D-зображень в просторі,
- проекція презентації на стіни будівель та споруд дозволить одночасно вивчати інформацію всім учням.

Отже, саме дидактичні матеріали на уроках трудового навчання надають можливості продемонструвати суспільне значення результатів тих процесів, які вивчається в ході навчання. А сучасні технології надають таким дидактичним матеріалам виразності, зрозумілості, релевантності, сучасності.

Список використаних джерел

1. Обучение на удаленке: как это работает в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.dw.com/ru/zifrowyje-tekhnologii-w-nemezkih-shkolakh/a-54699337>.
2. Психолого-педагогический словарь. / Сост. Рапацевич Е. С. – Минск, 2006. – С. 184–185.
3. Мифы о «поколении Z» / Н. В. Богачева, Е. В. Сивак; Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Институт образования. – Москва : НИУ ВШЭ, 2019. – 64 с.

Ю.І. Єжокіна,

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

науковий керівник: **О.П. Радкевич,**

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
лабораторії зарубіжних систем професійної освіти та навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ПРОВІДНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ-МОРЯКІВ

Вчені одноставно визнають, що правову культуру, правосвідомість, правоповедінку, зокрема майбутніх кваліфікованих робітників-моряків, необхідно цілеспрямовано формувати, розвивати. Природно, для забезпечення необхідного науково-методичного супроводу означеного процесу варто визначити і теоретично обґрунтувати провідні чинники, які маємо першочергово врахувати і забезпечити.

В результаті педагогічного дослідження, ґрунтуючись на результатах статистичного аналізу, можемо стверджувати, що найвпливовішими педагогічними факторами формування правової культури учнів є: мотивація учнів в оволодінні професійно-правовими знаннями; інноваційні педагогічні технології; результативні методи опанування учнями правовими знаннями й уміннями; інформаційно-освітнє середовище закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі ЗП(ПТ)О); самоосвітня пізнавально-правова діяльність учня; діагностика, оцінювання та управління процесом формування правової культури учнів; професійно-педагогічна компетентність викладачів, задіяних до програми підготовки робітників-моряків.

Застосовуючи індуктивний метод встановлення причинно-наслідкових зв'язків були сформульовані основні педагогічні умови, які, при їх забезпеченні, експериментально визначені фактори перетворюють в реальні причини формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків.

За нашими переконаннями, оволодіння майбутніми робітниками-моряками професійно-правовими знаннями слід розпочинати з педагогічного стимулювання, яке згодом має цілеспрямовано замінюватися мотивами-інтересами, що виникають на основі інтелектуального задоволення учнів від позитивних результатів. У подальшому для розвитку пізнавально-правових інтересів учнів вартує застосовувати такі методичні прийоми (створення проблемних ситуацій; залучення до проектної діяльності; демонстрування життєво важливих для робітника-моряка прикладів, зокрема засобами Інтернет), які вимагають від учнів продуктивно-творчих пізнавальних дій.

Саме тому, першою педагогічною умовою формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків визначаємо: *цілеспрямоване формування потреби учнів у професійно-правових знаннях.*

Природно, формування професійно-правових знань, морально-правових рис, мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості здійснюється на тлі реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки робітників-моряків. Вказана методологічна освітня концепція передбачає досягнення цілей компетентнісно-орієнтованого навчання засобами педагогічних технологій.

Варто погодитися з ученими в тому, що сьогодні актуальними є: педагогічна технологія критичного мислення; технологія навчання як дослідження; інтегральна педагогічна технологія; технологія розвивального навчання; технологія формування творчої особистості; кейс-технологія; проектна технологія; технологія групового навчання та ін.

Отже, застосування інноваційних педагогічних технологій у професійній правовій підготовці робітників-моряків виокремлюємо другою

педагогічною умовою цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків.

Зважаючи на інтенсивність технологічних змін, динамічні інноваційні процеси та постійне оновлення інформації у всіх галузях суспільного життя і виробництва, стає очевидним те, що жодний ЗП(ПТ)О не може забезпечити учнів знаннями, достатніми для здійснення ефективної діяльності упродовж всього професійного життя. З огляду на це виникає необхідність у створенні та запровадженні у ЗП(ПТ)О механізмів розвитку в учнів здатності до ефективної самоосвітньої діяльності, яка дозволить їм працювати з різноманітними джерелами знань та постійно розвивати власний інтелектуальний потенціал.

На підставі вище викладеного формулюємо третю педагогічну умову цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків: *організація продуктивної самоосвітньої пізнавально-правової діяльності учнів.*

Останнім часом дедалі більшої популярності набувають спецсемінари, студії, спецкурси, факультативи, які підвищують ефективність навчальної діяльності за рахунок індивідуалізації, широкої варіативності змісту освіти.

Запровадження у практику підготовки майбутніх кваліфікованих робітників-моряків факультативу «Правова культура сучасного моряка» дозволить успішно вирішити такі завдання: доповнити та поглибити правові знання, які учні набувають при опануванні правовими дисциплінами, розширивши таким чином їх базову правову компетентність; підвищити профорієнтаційний інтерес учнів до майбутньої професійної діяльності; розширити міжпредметні уміння та інтереси учнів шляхом інтеграції правових знань зі знаннями професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки; формування практико-орієнтованих предметних компетентностей та профорієнтаційних схильностей.

Отже, *впровадження в освітній процес закладу професійної освіти факультативу «Правова культура сучасного моряка»* – четверта педагогічна умова цілеспрямованого формування правової культури майбутніх робітників-моряків.

Д.К. Жданов,
вчитель географії Одеського ліцею №82 I-III ступенів
Одеської міської ради Одеської області

ПРИЙОМИ І МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Реформа державної системи освіти повинна перш за все змінити деякі методологічні питання. Нові освітні завдання не можуть бути вирішені в рамках моделі освітньо-виховного процесу, де ставка робилася на заучування поданого матеріалу та формальний підхід до викладання.

Стаття присвячена процесам запам'ятовування та відтворення інформації у школярів, під час занять гуртка «Що? Де? Коли?» та заснована на 20-річному досвіді роботи в шкільних та позашкільних навчальних закладах. Серед педагогів, що займалися цим питанням, варто виділити А.М. Матюшкина, одного з класиків проблемного навчання. І, хоча у Матюшкина проблеми розвитку пам'яті у школярів зачіпаються лише побічно, ефективність засвоєння школярами нового матеріалу оцінювалася їм в тому числі і по процесах запам'ятовування і відтворення школярами нового матеріалу [5]. Значний внесок у розвиток уявлення про організацію навчального процесу у школах для підвищення ефективності запам'ятовування нового матеріалу належить Нуралі Латипову, нажаль, мало відомому серед педагогів досліднику. Основні ідеї своєї освітньої концепції Латипов опублікував в праці «Інтелектуальний тренінг» [4].

Серед українських вчених, що досліджували розвиток процесів пам'яті у школярів можна назвати І.П. Підласия, І.Д. Беха, І.Я. Нікуліну та інших. Слід зазначити, що досліджень щодо розвитку процесів пам'яті у школярів більше для вікової категорії «молодші школярі», тому варто більше досліджень присвячувати розвитку пам'яті у учнів 5–11 класу.

Пам'ять – складна психічна діяльність. У її складі можна виділити окремі процеси. Одним з основних процесів є запам'ятовування. Запам'ятовування – це встановлення зв'язку нового з тим, що вже є у свідомості людини [6].

Запам'ятовування починається з фіксації, яке спочатку відбувається мимоволі в тій чи іншій діяльності, не ставить собі безпосередньо за мету щось запам'ятати. Отже, спочатку запам'ятовування здійснюється саме так - ненавмисно в процесі діяльності.

Один із способів, що дозволяють сприймати і запам'ятовувати великі обсяги інформації – перехід на вищі ієрархічні інформаційні рівні. Якщо замінювати цілі інформаційні блоки одним концептом, можна оперувати цілими множинами, елементами яких є структури нижчого порядку. Отже, знання деяких принципів дозволяє замінити заучування величезної кількості фактів. Ці факти можна відтворити в будь-який момент, використовуючи

засвоєні принципи. Нуралі Латипов у своїй книжці «Інтелектуальний тренінг» стверджує, що знання деяких принципів замінює просте утримання в пам'яті великої кількості фактів. Особливо яскраво дане твердження можна проілюструвати прикладом тригонометрії: замість заучування десятків формул, достатньо знати, принципи, які дозволяють їх виводити [4].

Один із розроблених автором тренінгів зводиться до наступного [2, 3]: учням пропонується вибрати якийсь термін. Вибраному терміну необхідно дати визначення. У цьому визначенні будуть терміни, які також потребуватимуть визначення. Необхідно дати визначення і цим термінам. У визначеннях, що знов вийшли, будуть присутні терміни, які також потребуватимуть визначення. І так впродовж 10–15 кроків. В результаті учні отримують деяку схему, яка показує взаємозв'язок між термінами та поняттями з різних галузей знань. Подібний тренінг дозволяє їм краще зрозуміти міжпредметні зв'язки і побачити приховані на перший погляд взаємини між різними галузями знань.

Основними параметрами мислення, з якими працюють вихованці гуртка «Що? Де? Коли?», є наступні:

- здатність до згортання процесу міркувань (за багаторазового розв'язання однотипних питань учні перестають усвідомлювати окремі етапи розумового процесу);
- гнучкість розумового процесу, що виражається у легкому та вільному переключенні з однієї розумової операції на іншу, в різноманітні аспекти у підході до відповіді на питання, у звільненні від впливу шаблонних і трафаретних способів розв'язання шкільних задач;
- тенденція до економії розумового процесу, що виражається у пошуках найбільш легких шляхів «розкрутки» питання;
- здатність до узагальнення.

Розглянемо вказане вище на прикладі 2 питань «Що? Де? Коли?»:

1. У ході Тридцятирічної війни це місто не витримало тиску ворога та було взяте з боєм. Щоб повернути місту минулу славу, через декілька років після Вестфальського миру бургомістр організував там знамениту демонстрацію. Назвіть це місто.

Відповідь: Магдебург. Для того, щоб відповісти на це питання, необхідно використовувати знання з історії та фізики. Досить часто питання інтелектуальних ігор сполучають в собі відразу декілька учбових дисциплін. Подібні питання вибудовують «містки» між учбовими дисциплінами.

2. У XIX столітті в Південній Африці розводити свійську птицю вважалося вигідною справою: при невеликому везінні господар птаха міг заробити не тільки на яйцях, м'ясі та пір'ї. Напевно, відомий письменник знав про це, хоча в його розповіді справа відбувається не в Південній Африці, а в Європі. Якщо ви здогадалися, як саме птах міг збагатити господаря, назвіть це оповідання.

Для відповіді на це питання необхідно міркувати за наступною схемою: Чим знаменита Південна Африка? → перше, що приходить в голову – алмази → яке відношення до алмазів мають птахи? → загальновідома пристрась птахів до дрібних блискучих предметів → гуляючи по відвалах порід в районах здобичі алмазів у пошуках корму, птахи можуть заковтнути алмаз → у якому оповіданні описана подібна інформація? →

Відповідь: «Блакитний карбункул». В цьому питанні скомбіновані знання з таких наук, як: географія, біологія (зокрема орнітологія), література.

Проте, вирішення самих різних завдань далеко не завжди наступає в результаті ясних і чітких послідовних ходів думки. У цілому ряді випадків після невдалих безплідних спроб рішення, наступає раптова здогадка – здавалося б, випадкове і нічим не обумовлене виникнення в свідомості ідеї рішення, причому сама людина не в змозі з'ясувати цей факт раптовості рішення.

Багато випадків раптового і несподіваного на перший погляд „осяяння” пояснюються тенденцією мислити згорнутими структурами. Коли міркування розгорнене, то легко прослідкувати шляхи переходу від однієї думки до іншої. Коли ж міркування згорнуте, відсутній весь ланцюжок проміжних ланок міркування, то часто ці шляхи прослідкувати важко, і здається, ніби перехід від однієї думки до іншої нічим логічно не мотивований.

Будь-яка інформація, сприйнята мозком, не зникає. З часом лише важко отримати доступ до неї. Інформація наче «архівується», перетворюється для компактного зберігання [2, 3]. В основі явищ раптової здогадки зазвичай лежить узагальнення – неусвідомлене застосування загальних способів дій (або окремого прийому), загальних принципів підходу до рішення, засноване на спільності різних схем і завдань [2].

Для ілюстрації вищесказаного, наведемо таке питання з вікторини за темою «геологія»: «Четвертий період палеозойської ери отримав свою назву на честь цього графства. Відповідь на питання приходить після слів «четвертий період»».

Далі можна вже й не слухати питання, одразу виникає наступний ланцюжок міркувань: «четвертий період може бути тільки в палеозойській ері – четвертий період палеозою – девон; але швидше за все, питання формулюється інакше: «девон назвали через графство Девоншир», тобто відповідь повинна бути «графство Девоншир». Відповідь правильна. Весь ланцюжок міркувань зайняв кілька секунд.

Впровадження в систему освіти наведених принципів, спричинить за собою значні зрушення. Головним стане не «заучування» фактів і формул, що швидко забуваються, а критично-логічний характер мислення, при якому

головну роль відіграватиме розуміння закономірностей та логічне виведення необхідної інформації.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання // Інноватика у вихованні, вип. 1., 2015.
2. Жданов Д. К. , Дидактичні можливості інтелектуальних ігор // Завуч, №7, 2007.
3. Жданов Д. К., Можливості інтелектуальних ігор щодо розвитку мислення у дітей // Виховна робота в школі №10, 2008.
4. Латыпов Н., Основы интеллектуального тренинга, – СПб, 2005.
5. Матюшкин А. М., Проблемные ситуации в мышлении и обучении, – М.: «Педагогіка», 1972.
6. Никулина И. Я. Психология и педагогика, Одесса, СМІЛ, 2008.

Л.В. Задорожна-Княгницька,

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та освіти
Маріупольського державного університету

В.В. Махсма,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Маріупольського державного університету

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У Концепції Нової української школи особливу увагу приділено розвитку емоційного інтелекту, під яким розуміють комплекс соціальних та комунікативних здатностей, що їх розподілено за п'ятьма напрямками: самосвідомість, самовладання, соціальна свідомість, взаємовідносини, відповідальне прийняття рішень.

Дж. Мейер та П. Саловей виділяють чотири складові емоційного інтелекту, а саме:

- точність оцінки й вираження емоцій (розуміння емоцій власних та емоцій оточуючих людей, здатність визначати емоції за думками, фізичним станом, зовнішнім виглядом та (або) поведінкою своєю та інших людей), здатність точно виражати емоції і пов'язані з ними потреби;

- використання емоцій в розумовій діяльності (розуміння залежності між думками та емоціями, впливу емоцій на розумовий процес, на діяльність, керування власними емоціями з метою ефективного здійснення власної діяльності);

- розуміння емоцій (уміння визначати джерело емоцій, класифікувати їх, розпізнавати зв'язок між емоціями і словами, інтерпретувати значення емоцій, розуміти складні почуття, розуміти вплив емоцій на власний

особистісний розвиток;

- управління емоціями (вміння керувати власними емоціями, впливати на чужі емоції або дистанціюватися від них) [1].

Формування зазначених вище складових емоційного інтелекту відбувається в межах соціально-емоційного виховання, що являє собою широке, інтегративне поняття. Розроблений у 1994 р. науковцями інституту Фетцера термін «соціально-емоційне виховання», був уведений до психолого-педагогічного тезаурусу Американським фондом з підтримки ініціатив щодо попередження некоректної або асоціальної поведінки дітей та осіб юнацького віку засобами освіти й просвіти [2].

Соціально-емоційне виховання є процесом оволодіння знаннями, формування поглядів та навичок, необхідних для усвідомлення емоцій та керування ними, усвідомлення й ефективного використання набутих знань і навичок; розвиток здатності турбуватися про інших людей та цікавитися ними, створювати й підтримувати позитивні міжособистісні стосунки та формувати адекватну поведінку у складних життєвих ситуаціях [3]. Отже, розвиток емоційної складової інтелекту є невід'ємною частиною процесу виховання.

Соціально-емоційне виховання може бути реалізовано на трьох різних рівнях:

- 1-й рівень обіймає середовище, засноване на хороших міжособистісних відносинах, пов'язаний виключно з особистісними рисами вчителя, його компетентностями й тими методами виховання, що їх використовує конкретний учитель;

- 2-й рівень передбачає впровадження обґрунтованих програм соціально-емоційного виховання й охоплює реалізацію таких специфічних у межах конкретного закладу освіти;

- 3-й рівень передбачає інтеграцію соціально-емоційного виховання у зміст національного виховання і пов'язаний з конкретними національними освітніми програмами.

Зрозуміло, що кожний педагог має зробити свій внесок у процес соціально-емоційного виховання. Важливими складовими цього внеску є: демонстрування вчителем належної системи поведінки, наявність у нього соціально-емоційних компетенцій, переконаність в тому, що всі учні можуть досягти успіху, усвідомлення важливості соціально-емоційного виховання.

У зазначеному контексті важливим є розподіл функцій учасників освітнього процесу щодо реалізації завдань соціально-емоційного виховання.

Основні функції директора школи: планування процесу інтеграції соціально-емоційного виховання у життя школи; формування команди, яка буде розробляти програму й методику впровадження соціально-емоційного виховання; забезпечення доступності ресурсів, необхідних для інтеграції

соціально-емоційного виховання в освітній процес; підтримання постійного зв'язку зі співробітниками, їх стимулювання та мотивація до упровадження запланованих заходів; підтримка та корегування діяльності педагогів.

Основні функції керівника команди, яка розробляє програму й методику упровадження соціально-емоційного виховання: підтримання зв'язку між директором школи, командою, педагогічним колективом і соціальними партнерами школи; надання членам шкільної спільноти інформацію про перебіг реалізації програми упровадження соціально-емоційного виховання; координація діяльності педагогів, пов'язаної з реалізацією програми соціально-емоційного виховання у закладі освіти, що передбачає планування, навчання педагогів, дослідження, відбір методів та технологій тощо); надання допомоги вчителям щодо упровадження соціально-емоціонального виховання та створення безпечного середовища навчання; презентування результатів діяльності школи на конференціях і зустрічах; підготовка й оприлюднення звітів про перебіг процесу соціально-емоціонального виховання в школі.

Основні функції вчителів: участь у діяльності команди яка розробляє програму й методику упровадження соціально-емоційного виховання, ідентифікація наявних та потенційних сильних і слабких сторін процесу; підтримання комунікації з колегами, обговорення досвіду реалізації програми соціально-емоційного виховання та стимулювання інтересу колег цієї проблеми; формування пропозицій щодо способів реалізації програми соціально-емоційного виховання в класі і в усій школі.

Основні функції вчителів батьків учнів та партнерів школи: участь у роботі команди, яка розробляє програму й методику упровадження соціально-емоційного виховання, надання зворотного зв'язку щодо реалізації програми, ідентифікація наявних та потенційних слабких і сильних сторін процесу; допомога в ефективному використанні виділених на реалізацію програми фінансових ресурсів, пошук додаткових джерел фінансування подальших ініціатив у зазначеному напрямку.

Таким чином, інтеграція зусиль усіх учасників освітнього процесі забезпечить повноцінну реалізацію завдань соціально-емоційного виховання у сучасній школі відповідно до вимог Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Mayer J.D., Salovey P. The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*. Vol.17, 1993.
2. Щетинина А.М. Диагностика социального развития ребенка: Учебно-методическое пособие. Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2000. 88 с.
3. Zins J. E., Weissberg R. P., Wang M. C., Walberg, H. J. (Eds.). *Building academic success on social and emotional learning: What does the research say?* Teachers College Press. 2004.

О.В. Каліманова,
студентка спеціальності «Менеджмент (управління навчальним закладом)»,
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет
менеджменту освіти»

РЕПЕТИТОРСТВО ЯК ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

В умовах сьогодення освітня сфера зазнає значних змін внаслідок запровадження реформ. Проте на ринку освітніх послуг з'являється все більше приватних закладів, які в свою чергу створюють конкуренцію державним установам, оскільки стають більш комфортними та усучасненими місцями для здобуття освіти, а також вони здебільшого орієнтуються на цілі споживачів. З огляду на це такі заклади користуються значним попитом. До них відносять: приватні дитячі садочки, школи, вищі навчальні заклади, спортивні школи та заклади позашкільної освіти. І хоча навчанню у закладах даного типу власності надають певну перевагу, їх формування та розвиток залишаються повільними через мінливість державного регулювання освітньої діяльності.

Оскільки у населення існує значна зацікавленість особистісним інтелектуальним та фізичним розвитком, освітня діяльність становить собою середовище, яке є привабливим для ведення підприємництва. Найпопулярнішим його видом за даними державної служби статистики України є репетиторські послуги, адже вони є економічно найменш затратними і за останні роки зайняли свою лідерську позицію внаслідок погіршення результативності навчання у закладах загальної середньої освіти та зростання безробіття серед вчителів певних кваліфікацій.

Відповідно до законодавчо-нормативної бази, діяльність репетиторів є легалізованою Міністерством освіти та науки України. Тобто фізичні особи з відповідною кваліфікацією можуть оформити себе як приватного підприємця. Однак, аналізуючи ситуацію стосовно даного питання, можна перекоонатися у тому, що переважно така діяльність залишається економічно тіньовою.

Поява описаного вище явища зумовлена насамперед об'єктивними чинниками, серед яких: сплата податків, оформлення податкової звітності, самостійний пошук достатньої кількості учнів для покриття витрат та отримання прибутку, економічна нестабільність в країні, а також відсутність роз'яснень і чітких процедур оформлення та ведення підприємницької діяльності тощо.

Над виникненням та довготривалим існуванням такого глобального феномену, що сформувався в освітянській сфері протягом останнього десятиріччя, працювали вчені та дослідники як України, так і інших країн,

адже дане явище є розповсюдженим в усьому світі. Серед них: І. Бузько, В. Горський, Т. Оболенська, В. Александров, М. Брей та багато інших.

Науковцями було розроблено види репетиторських послуг, а також на основі аналітичних даних стосовно такої розповсюдженої у світі діяльності визначено позитивні та негативні наслідки окремо для учнів чи студентів, а також в цілому для економіки країни. Адже, вплив додаткових приватних занять можна розглядати в педагогічному, психологічному, соціальному та економічному аспектах.

Для початку розглянемо поняття «ринок освітніх послуг» та визначимо їх особливості. Так, наприклад, І. Бузько вважає, що «ринок освітніх послуг» — це система економічних відносин з приводу купівлі-продажу освітніх послуг [3]. А В. Горський зазначає, що «ринок освітніх послуг» — це взаємовідносини економічних суб'єктів, об'єднаних єдиною метою, спрямованої на реалізацію економічних і соціальних інтересів особистості та суспільства [4].

Узагальнюючи дані поняття, дійдемо висновку, що на ринку освітніх послуг об'єктом купівлі-продажу є не сама освіта (процес набуття знань), а освітня послуга (набуті знання, навички та здібності), які необхідні для процесу навчання.

Аналізуючи праці вчених-економістів В. Александрова, І. Бузько, В. Горського, Т. Оболенської, [1, 3, 4, 5], визначено особливості ринку освітніх послуг:

1) Доступність. Кожен споживач може отримати послугу у зручний йому час та способом.

2) Репутація. Динамічна характеристика життя і діяльності, яка формується в суспільстві протягом досить тривалого періоду часу. На формування репутації багато в чому впливають показники якості освітніх послуг, ціннісні переконання, думка, що склалася у людей на основі отриманої достовірної інформації чи особистого досвіду взаємодії (комфортність навчання та перебування, безпека, соціальна захищеність, ступінь сприятливості умов для розвитку студентів, авторитет вчителя).

3) Термін отримання освітньої послуги. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається тенденція швидкого проходження навчальних курсів. Таким чином, заклади, що можуть запропонувати ефективне проходження програмного матеріалу та опанування необхідних практичних умінь за короткий проміжок часу, збільшують попит на свою діяльність.

4) Знання і досвід викладацького персоналу. Незважаючи на прорив та стрімкий розвиток науково-технічного процесу, одним із головних факторів освітньої діяльності залишається досвід та здібності того, хто навчає.

5) Пропозицію освітньої послуги формує сам споживач. Заклади формують навчання за тими спеціальностями, в яких зацікавлений достатній відсоток населення.

6) Просування освітніх послуг. Для просування освітньої послуги на ринку доцільно використовувати такі види реклами, саме:

- переконуюча — для установ освіти, які нещодавно вийшли на ринок;
- спонукаюча — у період запису на навчання;
- підтримуюча — здійснюється у межах самого закладу;
- інформативна — виведення на ринок нової модифікації освітньої послуги: створення нових програм та методики освіти або зміна ціни.

7) Необхідність ліцензування.

8) Неможливість перепродажу. Права володіння на освітні послуги не можуть перепродаватися.

Послуги, які надають репетитори – це, за дефініцією М. Брея, приватні уроки вчителя з одним або декількома учнями. Як правило, заняття орієнтуються на зміст шкільного матеріалу з урахуванням вимог до складання іспитів. На думку дослідника, репетиторство характеризується наступними параметрами: додатковістю, відсутністю власної мети і привабливістю. Для окреслення цього явища, автор застосовує досить суперечливі визначення. Додатковість і відсутність власної мети означає що для учня додаткові заняття можна окреслити як надгодини зі шкільних предметів. Натомість привабливість полягає у тому, що учень поглиблює свої знання або може заповнити прогалини у знаннях [2].

Розрізняють наступні види репетиторства:

- традиційне – індивідуальні зустрічі (вдома у вчителя чи учня);
- репетиторство у малих групах (4–8 осіб);
- репетиторство у формі додаткових занять для широкого кола слухачів;
- репетиторство для широкої аудиторії (приблизно 500 осіб) – популярне у східних країнах;
- Інтернет-репетиторство типу онлайн – у версії «один на один», «один на багатьох», застосовуючи різноманітні програмні застосунки;
- репетиторство офлайн, тобто у вигляді «типових уроків» з різноманітних питань, підготовлених заздалегідь і готових до скачування з порталу організації, що влаштовує додаткові заняття;
- репетиторство з метою оволодіння поточним матеріалом з предмету (традиційне розуміння значення репетиторства);
- курси, які стосуються конкретного матеріалу (тривалість від декількох тижнів до декількох місяців (1–3 рази на тиждень). Прикладом можуть бути комп’ютерні чи мовні курси;
- репетиторство упродовж усього навчального року (2 рази на тиждень) з метою підготовки до складання іспитів.

Додаткові заняття можуть відбуватися в індивідуальній чи груповій формах за принципом прямого (за посередництвом телефону, кореспонденції чи Інтернету) або непрямого контакту вчителя та учня. У безпосередньому контакті вчитель проводить індивідуальні уроки один на один з учнем. Заняття з групою учнів відбуваються в репетиторських школах.

Оскільки попит на послуги репетиторів є вагомим, наприклад в Україні показник користування додатковими освітніми послугами становить 82%, даний вид діяльності у сфері освіти вважається економічно вигідним для ведення підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Александров В. Освітня послуга / В. Александров // Економіка України. — 2007. — № 3. — С. 53–60.
2. Брей М. Система тіньової освіти: приватні освітні послуги та їх наслідки / М. Брей // Видавництво ЮНЕСКО: Міжнародний інститут планування освіти. – Париж, 2007. – 102 с.
3. Бузько І. Розвиток ринку освітніх послуг в Україні в умовах глобалізації / І. Бузько // Економіст. — 2007. — № 8. — С. 28–33.
4. Горський В. С. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / В. С. Горський, Г. К. Немиря, В. А. Погребняк. — Київ: КМ Академія, 2009. — 290 с.
5. Оболенська Т. Є. Маркетинг у сфері освітніх послуг: дис. док. економ. наук: 08.06.02 / Т. Є. Оболенська. — Харків, 2002. — 346 с.

О.Ю. Кан,

викладач Херсонського державного аграрно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ВІДКРИТИМ ТЕСТОВИМ ЗАВДАННЯМ ЗНО З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Зовнішнє незалежне оцінювання з англійської мови є невід'ємною частиною ЗНО. З 2021 року ЗНО з англійської мови стає третім обов'язковим предметом за вибором (абітурієнти обирають третій предмет: історія або іноземна мова). Як відомо, тестовий зошит з англійської мови складається з чотирьох частин: listening, reading, use of English, writing. Саме частина із відкритим тестовим завданням або з власним висловлюванням викликає найбільшу кількість запитань серед майбутніх абітурієнтів.

Методисти, науковці, викладачі неодноразово обговорювали цю тему на сторінках журналів, матеріалів конференцій, у соціальних мережах тощо. Не зважаючи на те, що Українським центром оцінювання якості освіти розроблено низку документів стосовно написання власного висловлювання [2, 9], а також критерії оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою

відповіддю (власного висловлення) з англійської мови [1], педагоги мають багато питань з приводу методики роботи із завданням відкритого типу. Корисним для ознайомлення та розуміння методики роботи із завданнями відкритого типу є аналіз попередніх тестових зошитів ЗНО з англійської мови, які можна знайти на сайті Українського центру оцінювання якості освіти [8], починаючи з 2016 року, а також ознайомитися з схемою оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю [3–7]. Схема оцінювання містить детальну інформацію щодо кожної умови листа. Деякі умови супроводжується прикладами використання доречних словосполучень та речень. Аналіз попередніх схем оцінювання дозволяє зробити висновки про лексичні та граматичні помилки, які можуть бути допущені під час написання листа.

Як відомо, для власного висловлювання можуть бути запропоновано написання листів різного типу на зазначену тематику. Серед типів листів зустрічаються офіційні (лист-заява, лист-скарга), напівофіційні (лист до редактора журналу, лист до вчителя), неофіційні листи (лист другу або родичу).

Розглянемо найпоширеніший тип власного висловлювання – неофіційний лист (лист до друга або родича). З одного боку, цей тип висловлювання можна назвати найпростішим, оскільки учні стикаються із знайомими темами для спілкування, але, з іншого боку, чіткі вимоги та критерії оцінювання щодо написання цього типу листа роблять його складним. Коли починаєш працювати над письмовою частиною, стикаєшся з тим, що учні необізнані або малообізнані зі стилями письмового мовлення, структурою листа, відповідним лексичним інструментарієм тощо.

Пропонуємо наступний алгоритм ознайомлення учнів із завданнями відкритого типу:

1. Ознайомленні із стилями письмового мовлення:

- а) особливості офіційного, напівофіційного, неофіційного стилів;
- б) приклади листів кожного стилю для ознайомлення із основними відмінностями;
- в) специфіка неофіційного листа (скорочення, розмовні кліше, сталі вирази, ідіоми тощо).

2. Структура неофіційного листа:

- а) звертання (greeting);
- б) вступ (opening remarks);
- в) основна частина (main body);
- г) кінцівка (closing remarks);
- д) підпис (signature).

3. Корисні поради в процесі роботи над листом:

- а) звертання, вступ, кінцівка, підпис – вчити чи не вчити на пам'ять для полегшення написання листа?

- б) основна частина – який має бути обсяг?
- в) організація робочого часу – скільки часу потрібно на написання листа під час іспиту?
- г) робота з помилками – критерії та система оцінювання власного висловлювання;
- д) умова листа має багато підказок – в якому часі писати листа, скільки має бути абзаців, порада чи опис тощо;
- е) емоційне забарвлення власного висловлення – емоційні та оціночні прикметники, фразові дієслова тощо.

Зупинимося детальніше на структурі неофіційного листа. Таблиця, яка представлена нижче, містить основну інформацію щодо структури неофіційного листа та може бути використана в процесі підготовки учнів до написання власного висловлювання.

Таблиця 1.

**Структура неофіційного листа з англійської мови
згідно з вимогами ЗНО**

Структурний елемент листа	Примітки	Приклади
Звертання (greeting)	Ім'я має бути вигаданим. Після звертання ставимо кому.	Dear Lucy / Dear John / Hi Lucy / Hello John/ Dear friend
Вступ (opening remarks)	Має містити питання щодо справ адресата, причину написання листа, вибачення за тривале очікування на відповідь тощо	How are you? How are you getting on with? I thought I'd write and let you know that.... Sorry, I've taken so long to put pen to paper, but... I apologise for the fact that I haven't written for... I have something special to tell you...
Основна частина (main body)	Обов'язково складається з абзаців. Кількість абзаців відповідає кількості мов у завданні до листа. Містить слова-зв'язки.	As for me ... In my opinion / view... To my mind .../ I think ... As I see it ... If I were you ... I'd / I wouldn't ... You should / shouldn't ... It would(n't) / might be a good idea for you to ... I think the best thing would be (for you) to ... Why don't you ...? Have you thought of (about) ... (-ing)? Another good idea is...
Кінцівка (closing remarks)	Має містити узагальнююче речення щодо теми письма. Обов'язкова наявність кінцевої фрази.	Lots of love, Hope to hear from you soon, Give my best wishes to your parents, Looking forward to your letter, Best wishes to... I

		would be glad to hear from you soon, Keep in touch.
Підпис (signature)	Має містити фразу-прощання. Обов'язкове використання вигаданого імені. Фраза-прощання пишеться з абзацу. Після неї ставиться кома. Ім'я пишеться також з нового рядка. Після імені розділові знаки не використовуються.	Yours, Love, Regards Наприклад: Yours, John

Джерело: складено автором.

Отже, використовуючи вищенаведений алгоритм роботи для підготовки до власного висловлювання з англійської мови та запропоновану таблицю, учні отримають достатню кількість інформації для успішного написання неофіційного листа під час іспиту ЗНО. Такий алгоритм роботи забезпечить послідовну, логічну, чітко структуровану підготовку для роботи із завданнями відкритим тестовим завданням ЗНО з англійської мови.

Список використаних джерел

1. Критерії оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) з англійської мови зовнішнього незалежного оцінювання 2021 року. URL: <https://testportal.gov.ua/evaluationeng/> (дата звернення: 24.01.2021).
2. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов. URL: <https://testportal.gov.ua/progeng/> (дата звернення: 24.01.2021).
3. Схема оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) (2016). URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2017/01/angl_mova_shema_16.pdf (дата звернення: 24.01.2021).
4. Схема оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) (2017). URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2017/05/engl_shema_2017.pdf (дата звернення: 24.01.2021).
5. Схема оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) (2018). URL: <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2018/06/shema.pdf> (дата звернення: 24.01.2021).
6. Схема оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) (2019). URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Angl_mova-ZNO_2019-VV_Schema-otsinyuvannya-na-sajt.pdf (дата звернення: 24.01.2021).
7. Схема оцінювання завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю (власного висловлення) (2020). URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2020/07/Angl_mova-ZNO_2020-VV_Schema-otsinyuvannya-osnovna-sesiya.pdf (дата звернення: 24.01.2021).
8. Тести минулих років. URL: <https://testportal.gov.ua/testy-mynulyh-rokiv/> (дата звернення: 24.01.2021).
9. Характеристика сертифікаційної роботи. URL: <https://testportal.gov.ua/sertificateng> (дата звернення: 24.01.2021).

І.О. Ковалик,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра психолого-педагогічного факультету
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

науковий керівник: **І.М. Толмачова,**

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В умовах Нової української школи одним із важливих напрямів організації освітнього процесу є виховання гуманної особистості, що є носієм загальнолюдських цінностей, зокрема толерантності.

На системних проявах толерантності з боку окремої особистості, як її активної життєвої позиції та уміння регулювати відносини з іншими людьми, наполягали гуманісти різних часів. Вимоги цивілізаційних змін прискорили теоретико-методологічне обґрунтування даного поняття у філософії (Ю. Іщенко, Л. Скворцов, А. Шопенгауер), психології (О. Асмолов, І. Бех, Е. Фром), педагогіці (О. Безкоровайна, В. Глебкін, Є. Степанов).

Мета роботи – схарактеризувати педагогічні аспекти виховання толерантності у молодших школярів в умовах Нової української школи.

Сучасний виховний процес у Новій українській школі – невід’ємна складова освітнього процесу, він спрямований на формування у школярів системи загальнолюдських цінностей, зокрема соціально-політичних та морально-етичних.

Толерантність – міждисциплінарне поняття, одна з морально-етичних цінностей, що визначає терпимість до іншого світобачення, стилю життя, поведінки та звичаїв й виявляється у наданні іншим права жити відповідно до власних переконань [3]. Толерантність виявляється в окремих гуманістичних почуттях та вчинках, що згодом можуть трансформуватися у стійкі ціннісні орієнтації.

Ми приєднуємося до визначення толерантності учнів початкової школи як «сформованої потреби і готовності молодших школярів до конструктивної міжособистісної взаємодії з оточуючими, незважаючи на їх стать, віросповідання, належність до певної соціальної групи та етносу та ін., які розвиваються в процесі навчання й виховання в початковій школі» [1, с. 9].

Завдання виховання толерантності у молодших школярів нині перебуває у центрі уваги вітчизняних науковців та практиків, адже у Новій українській школі цілеспрямовано формують ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством [4]. Дане завдання передбачає системну та систематичну

роботу в кількох напрямках: подальший розвиток емпатичних здібностей у всіх суб'єктів освітнього процесу; виховання в учнів неприйняття до проявів жорстокості, насильства до людей, природи до всього навколишнього світу; подальший розвиток в молодших школярів комунікативних здібностей, сприяння оволодінню ними основами толерантної свідомості та досвідом толерантної поведінки тощо.

Така робота ґрунтується на принципах виховної діяльності як творчості, поваги до особистості, доброзичливості і позитивного ставлення, довіри у відносинах, розподіленого лідерства, проактивності.

Необхідно, щоб учитель Нової української школи усвідомлено упроваджував ідеї педагогіки толерантності, вміло використовував професійний інструментарій створення атмосфери толерантності в освітньому процесі. Враховуючи важливість для дитини молодшого шкільного віку особистості вчителя, на педагогів покладається особлива відповідальність як прикладу терпимості до іншого способу життя, цінностей, поведінки.

Молчанова А. у толерантності виділяє 3 компоненти: когнітивний, емоційний та діяльнісний [3]. Процес виховання толерантної поведінки у молодших школярів зумовлює реалізацію даних компонентів у взаємозв'язку. Когнітивний компонент передбачає формування в учнів уявлень про толерантність, усвідомлення важливості толерантної комунікації, формування знань про права та свободи особистості. Емоційний компонент зумовлює роботу педагога із забезпечення толерантної взаємодії молодших школярів із іншими людьми та усвідомлення ними відповідних позитивних емоцій. Діяльнісний компонент зумовлює формування в учнів досвіду соціальної поведінки, основою якої є співпраця, визнання, комунікативні вміння, взаємопідтримка.

Отже, виховання толерантності у молодших школярів є важливим напрямом у сучасній практиці виховання в умовах Нової української школи.

Перспективою подальших розвідок є пошук та апробація дієвих методик і технологій виховання толерантності у молодших школярів із врахуванням завдань адаптаційно-ігрового та основного циклів Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Бирко Н. М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика проф. Освіти» / Бирко Надія Михайлівна ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка, [Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія]. – Дата захисту 16.12.2014. – Житомир, 2014. – 20 с.
2. Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх закладів: [методичний посібник] / під заг. ред. К.І. Чорної. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2014. – 260 с.
3. Молчанова А.О. М 76 Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності

- педагога: посібник / Алевтина Олександрівна Молчанова. – Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. – 188 с
4. Нова українська школа: poradник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. – 206 с.

В.В. Кравець,

асистент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ЗНАЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В умовах глобалізації суспільного життя відбувається інтенсивне розширення міжкультурних контактів, збільшується взаємозалежність і взаємовплив різних культур, стираються політичні, ідеологічні та культурні кордони між країнами та континентами, народами та їх етнічними групами. Швидкісні засоби просування, сучасні засоби комунікації, глобальна інформаційна мережа Інтернет зблизили людей, зробити світ настільки тісним, що взаємозв'язок країн, народів і культур став неминучим та постійним. Сьогодні неможливо знайти такі нації та народності, які б не відчували на собі політичний, соціальний і культурний вплив інших країн. Цей вплив відбувається під тиском обміну досягненнями культури, за допомогою прямих контактів між державними інститутами, суспільним рухом, а також за допомогою наукового співробітництва, торгівлі та туризму тощо [6, с. 7–8].

Виходячи із вище сказаного можна однозначно трактувати, що сучасна модернізація суспільства та світу загалом впливають на розвиток та зміну освітнього процесу, тобто актуальність теми про міжкультурний діалог на занятті іноземної мови зростає та набирає обертів розвитку, а перед освітянами постає нове завдання: залучення міжкультурного діалогу у процес навчання.

Знання іноземної мови не гарантує успішності міжкультурної взаємодії, на шляху якої можуть виникнути неповне розуміння, етнічні стереотипи, забобони, стан «культурного шоку», переоцінка схожості рідної та іншомовної культур, їх конфронтація на рівні індивідуальної свідомості. Г. Буш навіть наводить такий підвид мовного бар'єру у спілкуванні як “Qui pro quo” («одне замість іншого», «хто про що») – означає «спілкуватись на різних мовах». Таким чином, науковець приходить до висновку, що чим більше відмінностей між культурами, тим складніше процес спілкування [1, с. 90].

Більшість науковців зазначає, що навчання іншомовному спілкуванню повинно відбуватися у єдності всіх його сторін: комунікації, інтеракції і перцепції. Стосовно сучасної української школи раціональним є вживання

терміну «лінгвосоціокультурна компетенція», який позначає певну змістовну основу і рівень володіння культурно-історичними, лінгвокраїнознавчими, соціокультурними та лінгвістичними (мовними) знаннями, а також вербальним кодом і паралінгвістичними засобами тієї чи іншої мови, що дозволяє адекватно використовувати їх відповідно до соціокультурних умов комунікації [1]. Це можливо забезпечити мультикультурним підходом у навчанні іноземної мови, метою якого є формування полікультурної мовної компетентності.

Щоб успішно спілкуватися, ми повинні використовувати свої знання про іншу культуру. Не володіючи такими знаннями, неможливо взаємодіяти на міжкультурному рівні без ризику виникнення конфлікту нерозуміння, тому питання міжкультурної комунікації є предметом вивчення багатьох фахівців.

Важке завдання стоїть сьогодні перед вчителем іноземної мови – не тільки навчити учнів коректного використання мовних одиниць, а й сформувати у них здатність зрозуміти представника іншої культури, мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях спілкування. Зазначене зумовлює необхідність уточнень функцій іноземної мови, як шкільного предмета, визначення нових стратегічних напрямів процесу її опанування, перегляду цілей, змісту, методів, прийомів і засобів навчання [5, с. 5–6].

Головна вимога, що пред'являється умовами сучасного життя до рівня володіння іноземними мовами, полягає в тому, щоб людина могла вирішувати свої життєві та професійні проблеми за допомогою іноземної мови. Іноземна мова перестала бути самоціллю, а розглядається як спосіб пізнання і саморозвитку.

Сучасна людина живе в багатополлярному світі і полікультурному просторі. Діалог культур, традицій став сьогодні особливо актуальним. Саме тому, міжкультурний підхід у навчанні іноземної мови передбачає формування соціокультурної компетенції – здатності зрозуміти і прийняти іншу культуру, що є необхідною умовою успішної комунікації в сучасному світі [4, с. 112].

Актуальним є висловлювання Г. Поммерін про те, що полікультурна освіта є раціональною відповіддю на реалії мультикультурного суспільства, як відкриту діяльнісно-орієнтовану концепцію, що сприймає всі суспільні зміни та ініціюють інноваційні процеси [2]. Полікультурна освіта розглядається як внесок у виховання в душі миру шляхом вирішення міжкультурних конфліктів. Автор виходить з ідеї визнання індивідуальних відмінностей кожної особистості і вважає полікультурну освіту єдиним шляхом до нових знань і нового досвіду.

Для досягнення нової якості навчання іноземної мови мультикультурний підхід, поряд з комунікативно-діяльнісним та особистісно орієнтованим підходами до навчання, враховує інтереси і потреби учня,

допомагає в розвитку його індивідуальних здібностей і формує освічену особистість, яка поважає традиції і культуру свого народу і народів інших країн [3, с. 35]. Отже, взаємозв'язок мов та культур, необхідність їх «співвивчення» не викликає сумніву. Вивчення іноземної мови повинно сприяти тому, що учень знайомлячись із чужою культурою на заняттях, пізнає її, і при цьому краще може зрозуміти свою. Слід зауважити, що істотні особливості мов відкриваються при порівнянні як мов, так і культур. І якщо мовний бар'єр є очевидним, то бар'єр культур стає явним лише при зіткненні або зіставленні рідної культури з чужими, відмінними від неї, а вчитель у свою чергу стає провідною ланкою між учнями та особливостями міжкультурного діалогу.

Список використаних джерел

1. Dalton S.S. Standarts for Pedagogy: Research, Theory and Practice [Electronic Resource] / Stephanie Stoll Dalton & Roland G. Tharp // In Learning for life in the 21st century: Sociocultural perspectives on the future of education. – G. Wells & G. Claxton (Eds.) Oxford: Blackwell/ – 2002 – PP. 181–194. – Mode of access: http://people.ucsc.edu/~gwells/Files/Courses_Folder/documents/DaltonTharp.CREDE.pdf
2. Jansen F. Lesen und Rechtschreiben lernen nach dem IntraActPlus-Konzept: Vollständig individualisiertes Lernen in Klasse 1 und 2 / Fritz Jansen, Uta Streit, Angelika Fucks // Frühförderung, Kindergarten und Vorschule. Verhindert und therapiert Legasthenie Loseblattsammlung. – Springer Verlag. – Heidelberg, 2012. – 213 S.
3. Белозерова В.С. Психологические основы повышения личностного потенциала школьника / под ред. Л.С. Колмогоровой, Ю.В. Трофимовой / Материалы международной научно-практической конференции. – Барнаул: АлтГПА, 2009. – 406 с.
4. Вербицкий А.А. Личностный и компетентностный подходы в образовании. Проблемы интеграции / А.А. Вербицкий. – Изд-во «Логос», 2011. – 336 с.
5. Олійник І.П. Використання методу проектів на уроках англійської мови як один із шляхів формування комунікативної компетентності учня / І.П. Олійник. – Котовськ, 2012. – С. 5–6.
6. Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации/ А. П. Садохин// Теория межкультурной коммуникации как научная учебная дисциплина, – М.: Изд-во КНОЗУС, 2019. С. 7–8.

С.А. Рівна, Т.Ю. Лебеденко, викладачі,
К.І. Батуріна, студентка,
Технологічний фаховий коледж
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

ГУРТКОВА РОБОТА – ВПЛИВОВИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ

Процес підготовки майбутніх працівників аграрного сектора економіки передбачає формування у студентів якісних знань з хімічних наук. Тому у Технологічному фаховому коледжі Дніпровського державного аграрно-економічного університету при роботі зі студентами спеціальності 181 «Харчові технології» викладачі загальноосвітніх та спеціальних дисциплін обирають різні організаційні форми навчання (аудиторні можливості: лекції, практичні та лабораторні роботи, курсове та дипломне проєктування, а також позааудиторні можливості: предметні гуртки, конференції, диспути, конкурси, олімпіади тощо). Одним з напрямків організації навчального процесу, що позитивно впливає на формування загальних компетенцій, можна вважати навчально-дослідницьку та гурткову роботу. Заняття в гуртках сприяють розвитку творчих здібностей, поглиблюють теоретичні та практичні знання студентів, формують навички самостійної та експериментальної роботи.

При виробництві хліба та хлібобулочних виробів технологічний процес передбачає додавання до тіста різних компонентів у певних кількостях. Сухі інгредієнти (сіль, цукор, сода, ароматизатори тощо) краще змішуються з тістом у розчиненому стані. Тому на заняттях з аналітичної хімії студентів перших, других курсів треба навчити правильно визначати концентрацію та кількість речовин при змішуванні різних видів рідин, сумішей порошків, а також при розведенні водою вже існуючих розчинів. Завдання на розрахунок кількості сухих компонентів та розчинників для отримання розчинів та сумішей потрібної концентрації викликають у студентів певні труднощі. Тому для спрощення математичних розрахунків при використанні «методу хреста» (діагональна схема правила змішування для випадку з двома компонентами) студенти хімічного гуртка, застосовуючи свої знання з інформатики, під керівництвом викладачів розробили у середовищі табличного процесора MS Excel розв'язки типових задач. Як приклад, можна розглянути таку задачу: «Дано 150 г розчину кухонної солі 40%-ї концентрації та 250 г розчину кухонної солі 10%-ї концентрації. Знайти концентрацію розчину кухонної солі, що утвориться при змішуванні даних двох розчинів.» Для розв'язання задачі у середовищі MS Excel відкриваємо потрібний файл.

	A	B	C	D	E	F	G	H	
1	Задача								
2									
3	Дано 150 г розчину 40%-ї концентрації та 250 г розчину 10%-ї концентрації.								
4	Знайти концентрацію розчину, що утвориться при змішуванні даних двох розчинів.								
5									
6		маса першого розчину $m_1 =$			150	г			
7									
8		маса другого розчину $m_2 =$			250	г			
9									
10		концентрація першого розчину $w_1 =$			40	%			
11									
12		концентрація другого розчину $w_2 =$			10	%			
13									
14		маса суміші розчинів $m_3 =$			400	г			
15									
16		концентрація суміші розчинів $w_3 =$			21,25	%			
17									

У клітинки E6, E8, E10, E12 заносимо дані з умови задачі, а у клітинці E16 програма видає потрібний результат (у даному випадку 21,25%). Такі розробки членів гуртка стають у нагоді на практичних заняттях з аналітичної хімії, пізніше – на практичних та лабораторних заняттях зі спецдисциплін (наприклад, борошномельно-круп'яне виробництво, комбікормове виробництво, технологія хлібопекарських і макаронних виробів, технологія кондитерського виробництва, технологія харчових концентратів тощо), а також при виконанні розрахунків у курсовому та дипломному проектуванні. Крім того, члени предметного гуртка беруть активну участь у розробці завдань для комп'ютерного тестування з різних розділів дисциплін «Органічна хімія», «Аналітична хімія» та «Фізична і колоїдна хімія». Крім колективних форм позааудиторної роботи, корисною є також індивідуальна робота студентів з викладачем. Наприклад, студентка Батуріна К.І., група ЗП 19 1/9 (спеціальність 181 «Харчові технології»), під керівництвом викладачів підготувала матеріал на тему «Визначення вмісту вітаміну «С» у фруктових соках та нектарах» та представила його на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «ЕкоБіоХім 2020», за що отримала похвальну грамоту та грошовий приз. За активну роботу члени гуртка можуть бути також нагороджені дипломами, листами подяки, цінними подарунками. Такі заохочення та винагороди приваблюють навіть не дуже вмотивованих студентів, а це слугує підвищенню їх самооцінки та зацікавленості у процесі отримання знань. Інтегративний підхід при викладанні предметів (хімічні дисципліни та дисципліни з інформаційних технологій) є надзвичайно важливим, бо дає можливість розглядати

навчальні дисципліни у стані взаємодії між собою. А це є основою формування системи загальноосвітніх та професійних знань.

Таким чином, можна сказати, що гурткова діяльність в коледжі – один з ефективних важелів підвищення якості підготовки майбутніх фахівців для харчової та переробної промисловості. Вона дозволяє урізноманітнити форми позааудиторної навчально-виховної роботи зі студентами, тому що профіль цієї роботи на пряму стосується професійної підготовленості, сприяє фаховій самореалізації особистості та формуванню її кваліфікаційного рівня, розвитку організаторських здібностей.

В.А. Луцькова,

кандидат технічних наук, асистент кафедри товарознавства та митної справи
Одеської національної академії харчових технологій

М.М. Бурундукова,

викладач-методист комісії філологічних дисциплін
ВСП «Одеський технічний фаховий коледж ОНАХТ»

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ТОВАРОЗНАВЦІВ В РАМКАХ ДИСЦИПЛІНИ «ВСТУП ДО ФАХУ»

Професійна етика виступає однією із фундаментальних основ будь-якої професійної діяльності, у тому числі товарознавців. Враховуючи сучасну національну свідомість українців, фахівці із товарознавства мають керуватися нормами високої культури спілкування державною мовою, а також бути спроможними у складанні спеціальної документації. Окрім цих питань, дисципліна «Вступ до фаху» також розглядає теоретичні основи товарознавчої експертизи, проведення якої вимагає спеціальних навиків для надання компетентного (мотивованого) висновку [1, с. 122]. У зв'язку з цим, підвищення культури мови для формування професійної етики товарознавців є необхідним завданням дисципліни «Вступ до фаху».

Як відомо, спеціальні терміни відіграють важливу роль у розумінні того чи іншого предмету, спеціальності, галузі тощо. Однак, відсутність теоретичних знань може ускладнювати трактування термінів. Так, слова «брак», «вада», «дефект» мають різні значення саме у вивченні якості товарів і повинні бути детально роз'яснені. Тому процес формування професійної етики майбутніх товарознавців вимагає знань мови фахівців з товарознавства. Така система в рамках вивчення дисципліни «Вступ до фаху» можливо забезпечить морально-етичну спрямованість змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів. Культурологічні підходи до викладення будь-якого предмету вплинуть на

молоде покоління, що також матиме відображення на відбудові і захисті національних інтересів.

Нерідко високу професійну майстерність ототожнюють з умінням довести власну думку, представлення особистісних переваг на ринку праці [2, с. 86]. У цьому аспекті вирішальну роль відіграє манера спілкування фахівців. Надання компетентних висновків товаровознавця із використанням зрозумілої ділової української мови буде свідчити про високий рівень обізнаності власної справи. Для досягнення такого результату необхідні обґрунтовані роз'яснення взаємозв'язку мови з конкретною діяльністю товаровознавця. Саме в рамках дисципліни «Вступ до фаху» розглядаються види професійної діяльності працівників торгових палат, вітчизняних і міжнародних організацій, що покликані контролювати і визначати склад, якість, безпеку товарів, а також захищають права споживачів. Комплекс необхідної документації (закони України, ДСТУ тощо) опубліковано державною мовою, які виступають професійними інструментами товаровознавця.

Таким чином, оволодіння професійної етики товаровознавців неможливе без знань ділової української мови, підвищення рівня культури якої повинно враховуватись при викладанні предмету «Вступ до фаху».

Список використаних джерел

1. Целуйко, О. В. (2013). Правове регулювання організації судових товаровознавчих експертиз та експертних, товаровознавчих досліджень в Україні. Часопис Київського університету права, (2), 122–126.
2. Вдович, С. (2016). Роль мови в естетичному розвитку майбутнього фахівця. Сучасна українська нація: мова, історія, культура: матеріали науково-практичної конференції, 86.

О.О. Марчук,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університети імені академіка
Степана Дем'янчука»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ С. РУСОВОЇ

Дослідниця С. Русова увійшла в історію української освіти як практик та теоретик дошкільного виховання, відомий науковець та громадська діячка, завдяки якій відбувалося реформування освіти України на початку ХХ ст. У своїй педагогічній концепції вона сповідувала принципи націоналізму та виступала проти русифікації системи українського шкільництва.

Погляди С. Русової на навчання та виховання дітей вивчало багато вітчизняних науковців, зокрема, А. Богуш, Л. Гонюкова, Г. Грусь, О. Джус, О. Пшеврацька, О. Сухомлинська. За спостереженнями сучасних науковців «С. Русова теоретично та практично впровадила концепцію українського дитячого садка, яка містить три складові: мету виховання і завдання дитячого садка, основні принципи, зміст роботи дитячого садка» [1].

Аналіз педагогічних поглядів С. Русової засвідчив, що її концепція дошкільного виховання дитини ґрунтується на принципах національності, доступності, народності, моральності. Це пропагується в її наукових трактатах («Теорія і практика дошкільного виховання», «Дитячий сад на національній ґрунті», «Дошкільне виховання», «Нова школа соціального виховання», «Націоналізація дошкільного виховання», «Нові методи дошкільного виховання»). Вчена С. Русова розробила теорію позашкільної освіти. Так, у книзі «Позашкільна освіта: засоби її проведення» проаналізовано позашкільні заклади, що діяли в Україні та закордоном на початку кінці XIX – на початку XX ст. С. Русова пояснила, що «Позашкільна освіта в останні 10–15 літ скрізь по всіх культурних країнах набрала великої ваги: на неї були звернено увагу і уряду, і громадянства, її почали вимагати свідомі маси робітничого люду, вона прийняла розкішні різноманітні форми» [2, с. 3].

У своїй книзі авторка акцентувала увагу, що на початку XX ст. в Україні постала потреба у створенні нових освітньо-культурних організацій. Додаткових освітніх послуг потребували не лише школярі, а й доросле населення. С. Русова пояснила, що для дорослих було неприйнятним відвідувати школи разом із дітьми шкільного віку. Позитивним був той факт, що у педагогічній концепції відомої просвітительки акцентувалося на виховному впливі театру, читання, подорожей. Дослідниця зауважила, що впродовж століть центрами позашкільної освіти дітей та молоді була церква – «як єдине джерело краси і ідеального настрою, де люди ... піддавалися більш-менш високим думам. В церквах наших лунало могутнє слово талановитих промовців. Церква давала єдине естетичне виховання, яке від далеких часів приймала сільська людність» [2, с. 3]. Вона високо оцінила театральну діяльність студентів київської Братської Академії та інших закладів вищої освіти. Рушійними силами розвитку позашкільної освіти, на думку С. Русової, завжди виступали і виступають політично-економічні та соціальні перетворення, які відбуваються в суспільстві. Особливо цьому процесу сприяють революції, які мають значний вплив на піднесення національної свідомості. Для підтвердження своїх догм, українська дослідниця посилялася на праці тогочасних філософів та вчених, зокрема, англійського науковця М. Борна, та аналізувала досвід становлення позашкільної освіти в Японії.

Вчена С. Русова виокремила основні принципи, форми та методи, згідно яких повинна формуватися система діяльності закладів позашкільної освіти. На її думку, головним завданням було обрати такі форми організації позашкільної освіти, які би найбільше відповідали запитам певної громади (з врахуванням кількості жителів, їх віку та умов проживання, наявності інших культурно-просвітницьких центрів). Авторка концепції позашкільної освіти виділила таку мету діяльності позашкільних установ – «дати всьому народові в країні гармонійний культурний розвиток, який дасть кожній людині певну свідомість своїх громадських і людських обов'язків» [2, с. 6].

Важливим принципом розбудови позашкільної освіти С. Русова вважала релаксацію: на її думку, людині важливо не лише надавати наукові знання, а й надавати їй можливість відпочити та «розслабитися», виховуючи кращі морально-етичні якості та формуючи естетичний смак: «Людина не живе одним розумом, не живе одним тілом, вона має ще почуття, які теж вимагають такого або іншого задоволення» [2, с. 7]. Ще одне завдання позашкільної освіти С. Русова вбачала в тому, щоб уберегти робітників та селян від неблагочестивого життя. Як свідчило життя робітників, у вихідні дні багато із них ходили відпочивати у шинок. За спостереженнями дослідниці, люди, які культурно проводили дозвілля, не піддавалися подібним спокусам, відтак С. Русова закликала запобігати поширенню шкідливих звичок та засновувати центри позашкільної освіти, «бо се є могутній засіб до того, щоб одвернути робітників від пияцтва, і разом з тим підняти їх бадьорість і продуктивність у праці» [2, с. 7].

Реформуєчи освіту в Україні на початку ХХ ст., на думку С. Русової доцільно займатися не лише облаштуванням шкіл для учнівської молоді, а й проведенням культурних заходів дорослого населення: «Треба дбати не тільки про освіту дорослої людності, і, зокрема, молоді, а також про їх культурно-естетичні розваги» [2, с. 8]. Науковець акцентувала увагу на тому, що першими закладами позашкільної освіти в 70 рр. ХІХ ст. були бібліотеки, читальні і шкільні книгозбірні. Вона дала високу оцінку діяльності народних читальень, недільних шкіл та товариству «Просвіта», постійно наголошувала на необхідності дотримання принципу безперервності освіти: «Розкриваючи шляхи змісту завдань національного виховання, Софія Русова зробила великий внесок у розробку української національної безперервної системи виховання» [3, с. 351]. У дослідженнях С. Русової пояснено, що організація позашкільних закладів позитивно впливала на формування морально-етичних якостей у дорослого населення. Для прикладу вона проаналізувала діяльність культурних центрів на Херсонщині, на Полтавщині, у Петрограді.

Вчена С. Русова зробила значний внесок у розвиток педагогічної думки кінця ХІХ – початку ХХ ст. Її погляди на освіту дітей та молоді «формувалися під впливом Київської громади та демократично-федералістських ідей М. Драгоманова» [4, с. 13]. Використання педагогічного досвіду С. Русової

щодо облаштування закладів позашкільної освіти сьогодні доцільно використовувати за такими напрямками: а) відкриття нових освітньо-культурних осередків для дітей та молоді, особливо в сільській місцевості; б) виділення достатньої кількості коштів для підтримки діючих позашкільних установ; в) підтримка діяльності приватних закладів освіти, що надають послуги дітям та дорослому населенню.

Список використаних джерел

1. Тарапака Н., Мартін А. Погляди С. Ф. Русової на проблеми морального виховання дітей дошкільного віку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53035453.pdf> (дата звернення 20.12.2020 р.).
2. Русова С. Позашкільна освіта, засоби її проведення. Київ, 1918. 41 с.
3. Ткаченко Ю. Софія Русова та її внесок у вітчизняну педагогіку / Ю. Ткаченко *Дидаскал. Упровадження інновацій як чинник єдності педагогічної теорії та освітньої практики*. 2013. № 13. С. 349–352.
4. Гонюкова Л. В. Громадсько-політична та культурно-просвітницька діяльність Софії Русової (1870-ті рр. – 1940 р.) : автореферат дис....канд. пед. наук: спец. 07.00.01 / Гонюкова Ліна Василівна / Київський національний університет імені Т. Шевченка. Київ. 2000. 20 с.

К.І. Тимченко,

студентка Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ХМАРНИХ СЕРЕДОВИЩ

Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки передбачено розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі та інформатизація освіти, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, створення інформаційної системи підтримки освітнього процесу, спрямованої на реалізацію її основних функцій [1].

Потенційно такі підходи дадуть змогу істотно підвищити ефективність управління, скоротити паперовий документообіг, вивільнити робочий час педагогів та управлінців від непродуктивної рутинної праці, скоротити кількість помилок у документації тощо. На жаль, на практиці ці можливості інформаційних технологій часто не використовуються чи використовуються не за призначенням. Нерідко підвищення продуктивності праці через впровадження інформаційних технологій призводить лише до збільшення обсягів даних, які рухаються від нижчих щаблів управління до верхніх, і

обсягів вимог, що рухаються у протилежному напрямі. При цьому перегляд і оптимізацію існуючих механізмів і процесів управління освітою часто взагалі не передбачають. Нерідко ставиться лише завдання автоматизації того хаосу, який існує в управлінні закладом освіти сьогодні [2].

Інформаційні ресурси в закладі освіти сьогодні створюються або планомірно, або утворюються в чинність практики й у міру вміння й бажання відповідальних за це співробітників. Найчастіше на практиці виходить безсистемна різноманітність випадково й частково впорядкованих документів. Такі «інформаційні ресурси» не завжди «дотягують» до відповідності поняттю. У міру розвитку інформаційних технологій і культури адміністрування, внутрішнє «інформаційне господарство» навчального закладу має стандартизуватися й усе більш відповідати вимогам сучасного інформаційного суспільства [3].

Сьогодні ефективність управління в закладі освіти в значній мірі залежить і від ефективної інформаційної діяльності, в першу чергу, керівником. Така діяльність передбачає розуміння кінцевого результату діяльності; наявність суб'єкта інформаційної діяльності; об'єкта - того на кого спрямовано виконання певного завдання; процесів інформаційної діяльності (джерела, форми, методи виконання завдання) та інформаційних продуктів (результатів інноваційної діяльності).

Інформаційна діяльність є частиною розумової праці і передбачає здійснення операцій зі сприймання, переробки і видачі інформації та інформаційне обслуговування (процес створення, оформлення, збирання, аналітико-синтетичної переробки, пошуку, поширення, зберігання й організації використання інформації).

У ситуації браку коштів на придбання сучасного програмного забезпечення, браку сучасної комп'ютерної техніки у багатьох закладах освіти країни на допомогу можуть прийти хмарні технології.

Хмарні технології можуть використовуватися як засіб створення структури управління інформацією і в ЗНЗ. Технології знімають проблему обміну інформацією між користувачами на комп'ютерах, де встановлено різні версії програмного забезпечення, проблему передачі вірусів через зйомні носії, вирішують проблему збереження, накопичення, надання доступу до інформації. Однак, найбільшою перевагою хмарних технологій є те, що формування інформації та обробку даних можна здійснювати віддалено з будь-якого відповідного пристрою та виконувати різні операції з інформацією одночасно багатьма користувачами.

Ідеологом формування інформаційної політики у освітньому закладі має стати його керівник, провідниками ідей – педагогічний колектив.

Яких позитивних наслідків можна досягти, застосувавши запропоновану модель у щоденній практиці керівника освітньої установи?

1. Економія коштів та інших ресурсів при тиражуванні документів для їх виконавців. Діловод надає доступ до онлайн-таблиці та визначає режим роботи з таблицею: перегляд чи редагування.

2. Відбувається економія часу та людських ресурсів при здійсненні передачі документу безпосередньому виконавцю.

3. Документообіг в ЗНЗ стає прозорим для всіх його учасників і може впливати як на якість виконання, так і на дисципліну виконання.

4. Керівник закладу освіти може об'єктивно оцінити, хто з його працівників завантажений роботою з документацією в більшій чи меншій мірі і регулювати процес; оцінити, які з документів несуть циклічний характер, отже, будуть мати найменші часові затрати на їх підготовку та реалізацію в діяльності тощо.

5. Формується зручний, упорядкований архів документів, інформацій, заявок, що значно полегшує здійснювати аналіз діяльності закладу та контроль виконання розпорядчих документів.

Список використаних джерел

1. Проект Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про єдину державну електронну базу з питань освіти». [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт МОН України. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1413551830>
2. Закон України «Про захист персональних даних» [Електронний ресурс]: Верховна Рада України; Закон від 01.06.2010 № 2297-VI – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
3. Інформатизація управління в освіті (до обговорення проекту Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти). [Електронний ресурс] / Бахрушин В.// портал громадських експертів «Освітня політика». – Режим доступу: <https://cutt.ly/Pj5trYH>

L.A. Toryanik, L.V. Semenova, V.V. Chitishvili,
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine

LANGUAGE PORTFOLIO AS THE MEANS OF AUTHENTIC SPECIFIC MATERIALS FOR PROFESSIONAL COMMUNICATION IN ENGLISH

Summary. Happily, in recent years principally a new approach in methodology of teaching English has been started the discussion in the university pedagogical circles for improving communicative skills of English for specific purposes. It provided a strong discussion on the development of a language Portfolio as the means of authentic specific materials for the professional communication in English. The European Language Portfolio may serve as the model for the language Portfolio developers. This review considers the opportunity and challenge of developing this new approach in the context of the innovations as the means of authentic specific materials for professional communication in English.

Keywords: approach, methodology, portfolio, training, authentic, professional, communication.

A new approach in methodology of teaching English has been discussed at the seminars of the English Language Center in Ottawa (Canada) where the author of this article has been training as the non-native English teacher. It provided a strong mandate for the development of a language Portfolio as the means of authentic specific materials for the professional communication in English. The European Language Portfolio may serve as the model for the language Portfolio developers.

In the context of the innovations as the means of authentic specific materials for professional communication in English and involves the proper structuring and balancing of the lesson.

The English for Specific Purposes Curriculum provides teaches with instruments to develop meaning descriptors which will serve as reliable for learning English. The European Language Portfolio may serve as the model for language portfolio developers. It is a collection of tools for recording on the learner's language learning and intercultural experience. It also provides grids for self-assessment of language achievements and the setting of personal learning goals.

The need to share the materials and information on the problem discussed, you will be given the fragment of the seminars where the author of this article took part.

Compilation of the Portfolio.

Each learner will create a portfolio of authentic documents on specific topics that can be used for teaching English as the foreign language.

1. Find materials in the resource center (library), or on the Internet.
2. Organize the material in a binder.
3. Content:

- Table of contents listing the documents and possible Levels of English Language Proficiency For Specialists.

Authentic Texts:

2 samples, Basic User- A1- Breakthrough

A2 – Waystage

3 samples, Independent User- B1- Threshold

B2 – Vantage

2 samples, Proficient User- C1 -Effective Operational

Proficiency

C2- Mastery

- Audiocassettes: 2 samples, identify the level(s)

- Video cassettes: 2 samples, identify the level(s)

- Websites

- Miscellaneous: photos, forms, etc.

4. Evaluation of the Portfolio:

- Table of contents 1

- Authentic Texts 5

- Audio/Video Cassettes 2

- Websites 1

- Miscellaneous 1

- Total 10 points

Developing Activities Using Authentic Material.

1. Select 3 items from the portfolio.

2. Decide on the appropriate English for Specific Purposes (ESP) level for the use of each item.

3. Conceptualize at least one communicative activity for each item.

4. Ensure that the requirements, as the communicative activity, are fulfilled, i.e., the activity should be interactive, purposeful, meaningful, related to real life. Also remember that this activity should be of a specific nature.

5. Write a rationale and instructions on how to teach with the chosen items. Accompanying this account should be the 3 items from the portfolio plus any extra material required for the activities. This written assignment will be worth 15 points on the final report.

6. Prepare to present (not teach) the activities for 1 of the 3 items to your classmates.

7. Incorporate and teach at least one of the activities in your demonstration specific lessons.

Evaluation.

Compilation of the portfolio 10 points

Development of materials from the portfolio 15 points

Total score 25 points

Teaching of Specific Topics.

Task: In order to apply the language skills for professional needs, you will teach two lessons: one from a general source such as General English Portfolio and one from authentic source(s). The emphasis is on specific content and your use of the Communicative Approach in teaching it. You may use other material and training aids to support your lesson. In one of the lessons, you should use material developed from your Portfolio.

The pedagogic function of the English language in proficiency (ELP) is to make the language learning process more transparent to students, to help them develop their capacity for reflection and self-assessment, and thus to enable them gradually to assume more responsibility for their own learning. The ELP enhances 'learning to learn' and promotes the development of English communicative skills.

Effective time management involves the proper structuring and balancing of a lesson. This is imperative in the language teaching. In dealing with the structuring and balancing of a lesson, we can establish the following 4 dimensions:

- Opening: How a lesson begins;
- Sequencing: How a lesson is divided into segments and how the segments are related to one another;
- Pacing: How a sense of movement from one aspect to another is achieved within a lesson;
- Closing: The technique used to bring a lesson to an end.

Opening.

In opening a lesson, the teacher's role is to focus the student's attention on the learning aims of the particular lesson.

Teachers have various options in opening a lesson. Following are some techniques that could choose.

Ideas for Opening:

- describe the goals of the lesson
- state the skills the students will learning
- describe the relationship between the lesson/activities and the real world
- describe what students are expected to do in the lesson
- describe the relationship between the lesson/activities and an upcoming test or exam
- begin an activity without any explanation
- point out the links between this lesson and previous lessons
- state that the upcoming activity is something that students will enjoy
- do something in order to capture students' interest and motivation
- review learning from a previous lesson

- preview the lesson

Sequencing:

Another dimension in structuring lessons is sequencing. This refers to the order of sub- activities that take place in a lesson/activity, thus giving it a format or script. In considering sequencing, there are a number of principles. For this course, we will consider the Communicative Language Teaching method (CLT).

Principle of Sequencing:

- Activities should gradually progress from simple to complex.
- Activities involving receptive skills should precede those that involve productive skills.
- Students should practice using a grammar structure before studying the rule underlies it.
- Accuracy--focused activities should precede fluency-focused ones.
- There should be a progression within a lesson from mechanical or form-based activities to meaning-based activities

The Communicative Language Teaching method structures in the following way.

Sequencing of CLT Lessons.

1. Pre-communicative Activities: activities that focus on the accuracy of structures, functions and vocabulary.
2. Communicative Activities: activities that focus on the fluency of information sharing and information exchange.

Another important component to sequencing is the transitional process between sub activities.

Ideas for Effective Transitions.

- Think and plan ahead on how you will make the transition.
- Assign duties to designated students (e.g., distribute supplies/books, rearrange desks for group work, collect assignments, etc.) so as to avoid chaos during the transition.
- Have upcoming exercise written on board so some students may start while others are gathering materials and preparing.

Pacing:

When considering pacing, teachers must ask themselves: —How much time should students spend on an activity? ¶ There are three components of time allocation.

- Allocated Time: amount of time spent on each task, as allowed by teacher.
- Time on Task: the degree to which students are engaged in the activity during the time provided.
- Academic Learning Time: the proportion of time spent on each task where students are successfully engaged in the activity.

Closing.

Another important and final dimension to sequencing is closure. This refers to the concluding part of the lesson. Following are the purposes of closing:

- To reinforce what has been learned in the lesson.
- To integrate and review the content of the lesson.
- To prepare the students for upcoming learning

Thus, teaching English at the university establishments gives students the opportunity to develop their skills in professionally-oriented English which has become the leading role in the educational process. The practical aim of the English for specific purposes is to give students general and professionally-oriented communicative language competences in English to allow them to communicate effectively in the academic and professional environment. Especially now, it's very important to use it at licensing integrated examination "Krok 1. Pharmacy".

References

1. Booklet of the language materials. Canadian Language Center. – Canada, Ottawa, 2004.
2. Marginson S. Dynamics of National and Global Competition in Higher Education. Higher Education. 2006. Vol. 52. № 1. p. 4–39.
3. The Communicative Language Teaching Method Structures Lessons. 2014. №5. p. 158.

Л.А. Торяник, Л.В. Семенова, В.В. Чітішвілі,

Мовне портфоліо як засіб автентичного спеціального матеріалу для професійної комунікації англійською мовою.

Анотація. Принципово нові підходи методики викладання англійсько-го мови за професійним спрямуванням є тематикою обговорень викладачів університетської освіти. Так, на семінарах в Мовному Центрі в Оттаві (Канада), в роботі якого автор статті брала участь як зарубіжний викладач англійської мови, обговорювалися питання про нові підходи методики викладання англійської мови. Пропонуємо фрагмент мовної інновації методичного семінару, який на наш погляд, буде цікавим і для інших.

Ключові слова: підхід, методологія, портфоліо, тренінг, автентичний, про- професійний, комунікація.

Л.А. Торяник, Л.В. Семенова, В.В. Чітішвили,

Языковое портфолио как средство аутентичного специального материала для профессиональной коммуникации на английском языке.

Аннотация. Принципиально новые подходы методики преподавания английского языка профессиональной направленности являются тематикой обсуждений преподавателей университетского образования. Так, на семинарах в Языковом Центре в Оттаве (Канада), в работе которого автор статьи принимала участие как зарубежный преподаватель английского языка, обсуждались вопросы о новых подходах методики преподавания английского языка. Предлагаем фрагмент языковой инновации методического семинара, который на наш взгляд, будет интересным и для других.

Ключевые слова: подход, методология, портфолио, тренинг, аутентичный, профессиональный, коммуникация.

Ю.О. Халілова-Чуваєва,

кандидат політології, доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Одеської національної академії харчових технологій

Л.А. Тітомир,

кандидат технічних наук, доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Одеської національної академії харчових технологій

ДЕЯКІ СУЧАСНІ СВІТОВІ ТРЕНДИ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ

Сучасна система вищої освіти, є одним з найголовніших чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Для того, щоб українська вища освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті.

В сучасній світовій практиці розвитку системи університетської освіти виділяють ряд напрямків, які актуальні і для України. Сьогодні викладачі можуть залучати і утримувати академічні таланти розмаїттям способів: впровадженням нових технологій, підвищенням зацікавленості навчанням, більш гнучкими можливостями навчання або прагненням бути більш привабливими для своїх та іноземних студентів. Головне – залишатися в курсі нових тенденцій і швидкоплинних очікувань студентів, особливо в залежності від того, як все більше і більше студентів шукають установи, які пропонують технології, курси та гнучкість, які потрібні в сучасному світі.

В першу чергу викладачі мають володіти та постійно оновлювати для себе інформацію з основних трендів у вищій освіті. Для цього М. Морис, доктор філософії, доцент і провідний викладач програми Northeastern's Master of Education в галузі управління вищою освітою, пропонує викладачам і вузам мати підписки на галузеві публікації та приймати активну участь у конференціях з вищої освіти. Незалежно від того, чи проводяться професійні конференції на місцевому, регіональному або національному рівні, це прекрасна можливість поділитися своїми ідеями і повчитися у інших, а також налагодити конструктивні відносини з іншими фахівцями у своїй області [1]. Це стосується викладачів. Але в сучасних трендах велику роль відіграють інші об'єктивні процеси, які стосуються змін в тому, як вчаться студенти, чого вони очікують і звідки вони прийшли. Це три важливі чинники, які мають вплив на тенденції розвитку освіти.

Одним з головних напрямів в розвитку сучасної університетської освіти є використання найновіших технологій. Вони активно впроваджуються в усі сфери життя в цілому, тому не дивно, що вища освіта має власні напрямки інновацій у даній сфері. Онлайн-навчання, хоч і не є новою тенденцією, але

воно змінюється і продовжує розвиватися, вдосконалюючись і розширюючи свої можливості. За кордоном понад 70 відсотків навчальних закладів пропонують різноманітні та гнучкі форму дистанційного навчання [2].

Новітні моделі освітнього процесу, зокрема гібридного навчання із застосуванням онлайн-технологій чи компетентнісного підходу, все частіше виявляють недоліки традиційної системи освіти відносно вже “нетрадиційних” сучасних студентів. Технології онлайн-освіти, такі як спільне мультимедійне навчання, тепер поширені у всіх видах спілкування студент-викладач. Сьогоднішні студенти очікують, що вони будуть занурені в своє навчання, а технології стануть гнучким засобом для індивідуальних досліджень і відкриттів. Лекції по Skype, Zoom, інтерактивні інтелектуальні дошки і комплексні навчальні завдання, в великій мірі залежать від сучасних технологій.

Останні статистичні дані показують, що 55% сьогоднішніх студентів коледжів і університетів – представники покоління Z (Фонд Білла і Мелінди Гейтс). Нове покоління студентів звикло використовувати технології з дитинства і тому відчуває себе комфортно вдома, використовуючи різноманітні технічні інструменти для придбання знань і навичок. Pew Research повідомляє, що 95% представників покоління Z мають доступ до смартфонів, тоді як 97% використовують хоча б одну з основних онлайн-платформ [3].

І ще одним важливим питанням для університетської освіти є встановлення безпосереднього зв'язку між теорією викладання і практикою професійної діяльності. В наш час лише наявність диплому про вищу освіту не гарантує працевлаштування випускників університетів, оскільки освітні заклади не завжди встигають за сучасними вимогами динамічного ринку праці. Вирішення цього завдання означає, що мають бути опрацьовані нові способи підтримки престижу вищої освіти, аби вміння і навички випускників адекватно відповідали потребам ключових галузей економіки, з одночасним збереженням довіри до традиційної науки. Для повного заглиблення у професію, сучасні студенти хочуть отримувати знання насамперед у викладачів-практиків. Отже, ще одним трендом, який поступово займає лідируючі позиції, є залучення до викладання у вузах професіоналів-практиків, проведення майстер-класів, лекцій, навчальних шоу та інше. Так, наприклад, у програмі «Магістр освіти в області адміністрування вищої освіти» Northeastern більшість викладачів є практикаками, які працюють в польових умовах під час викладання. Ці фахівці пропонують унікальні погляди на вказану царину, добре обізнані з поточними тенденціями та можуть навчати на власному досвіді. Крім того, спілкування з колегами з програми магістратури – прекрасна можливість налагодити відносини і обмінятися ідеями [1].

З даним питанням безпосередньо пов'язана ще одна тенденція усунення розриву в навичках. Завжди очікувалося, що університети передадуть необхідні навички, які підготують студентів до динамічного світу праці. На сьогоднішній день студенти продовжують навчання, а роботодавці продовжують наймати нові таланти, що було нормою протягом століть. Однак в останні два роки розрив в потребах практики збільшується із загрозливою швидкістю на тлі посилення вимог до кар'єри. Крім цього, відбулися передбачувані швидкоплинні зміни в демографії студентів, культурному середовищі і підприємницьких нормах.

Вплив автоматизації, заснованої на технологіях, складності робочого процесу і фрагментація процесу прийняття рішень в сучасному трудовому середовищі в сукупності призводять до збільшення попиту на нові навички у всіх бізнес-секторах і галузях. Нестача нових освічених практиків продовжує визначати необхідність співпраці університетів з корпораціями, щоб знайти ідеальний варіант та об'єднати зусилля. Сьогодні програми корпоративного партнерства ефективно впроваджуються в відділах кар'єрних служб великих університетів. Наприклад, Стенфордський університет надає більш ніж 40 відділам корпоративного найму прямий доступ до своїх студентів [2].

Для роботодавців надзвичайно важливим і актуальним є корисне поєднання навичок для кожного співробітника, оскільки останні постійно змінюються. Тому набуває все більшого значення освіта на основі компетенцій (СВЕ), яка допомагає навчальним закладам задовольняти потреби студентів і приділяє більше уваги розширенню їх різноманітних можливостей. Замість того, щоб оцінювати і розвивати випуск вузів на макрорівні, такі університети, як Університет Капели і Університет Західних губернаторів у США, змінили пріоритети та перейменували так звані результати навчання в компетенції.

З огляду на фактори, що вимагають грандіозних зрушень, навчальним закладам необхідно провести відповідні зміни, аби їх випускники отримали таке поєднання теоретичних та практичних знань, які забезпечать повну успішність їх майбутньої трудової діяльності. Отже, університети та коледжі України мають залишатися в руслі найновіших тенденцій розвитку вищої освіти, узгоджувати власні послуги з розмаїттям потреб ринку праці та зберігати свої переваги перед конкурентами.

Список використаних джерел

1. Top trends in higher education in 2020 // By Kelsey Miller. December 27, 2019: веб-сайт. URL: <https://www.northeastern.edu/graduate/blog/trends-in-higher-education/>
2. 11 Top Trends in Higher Education: 2020/2021 // Data, Insights & Predictions in Research. Posted on August 24, 2020: веб-сайт. URL: <http://www.guide2research.com/research/trends-in-higher-education>

3. Parker, K., & Igielnik, R. (2020, May 14). On the cusp of adulthood and facing an uncertain future: what we know about Gen Z so far // PewSocialTrends: веб-сайт. URL: <https://www.pewsocialtrends.org/essay/on-the-cusp-of-adulthood-and-facing-an-uncertain-future-what-we-know-about-gen-z-so-far/>
4. Fain, P. (2019, January 28). Slow and steady for competency-based education.// Inside Higher Ed. : веб-сайт. URL: <https://www.insidehighered.com/news/2019/01/28/slow-growth-competency-based-education-survey-finds-interest-and-optimism-about-it>

А.В. Шляніна,

голова циклової комісії, викладач хімії,
циклова комісія хімічних дисциплін ЖБФФК
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж

ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК ШЛЯХ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Всебічний аналіз пошуково-дослідницької діяльності здобувачів освіти як засобу якісної підготовки фахівців є досить актуальним питанням для наукового дослідження. Зазначене зумовлене такими факторами:

- важливість наукової компоненти у формуванні фахової компетентності студента;
- комплексність поняття «якісна підготовка фахівців», яка включає не лише засвоєння студентами теоретичних знань, так і пошуково-дослідницьку роботу;
- потреба у креативному підході до підготовки випускників закладів вищої освіти в нашій країні (та у світі загалом).

В умовах інформаційного суспільства, основні риси якого – складність, динамізм, швидка зміна техніки й технологій, вельми стрімке зростання обсягів інформації, виникає гостра потреба у фахівцях, котрі володіють високим рівнем дослідницьких компетенцій, експертів, спроможних успішно вирішувати креативні завдання: від формулювання проблеми, вибору засобів і методів її рішення, до реалізації, осмислення й представлення результатів дослідження.

Вивчаючи дане питання, слід насамперед звернутися до відповідної нормативно-правової бази. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту» розглядають пошуково-дослідницьку роботу здобувачів освіти як суттєвий компонент підготовки фахівців та один із основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю.

Розглянувши законодавчий базис та відповідні фахові дослідження [1–5, 7], слід вказати, що, оскільки в умовах інформаційного суспільства змінюються вимоги до інтелектуального, професійного й особистісного рівня розвитку студента, у ході його навчання змінюється і роль його

пошуково-дослідницької діяльності. На даний час вона розглядається як найважливіший інструмент розвитку інтелектуального, вольового, творчого, морального потенціалу студентства. З огляду на викладене у центрі уваги і учених, і педагогів-практиків знаходяться проблеми формування дослідницької культури й відповідної дослідницької компетентності студентів.

У науково-педагогічній літературі пошуково-дослідницька діяльність розподіляється на навчально-дослідницьку діяльність (метою є формування суб'єктивно нового наукового знання й розширення особистісного досвіду студентів) і науково-дослідну діяльність (метою є одержання об'єктивно нового соціально значущого наукового знання). Незважаючи на відмінність цілей, навчальне дослідження зберігає структуру й логіку наукового дослідження та унаслідок цього є повноцінним засобом формування дослідницьких умінь.

Якщо у ході навчання у закладі середньої освіти переважає навчальна дослідницька діяльність, то у закладі вищої освіти актуальною є проблема організації переходу від навчальної дослідницької діяльності у процесі вивчення конкретних навчальних дисциплін до творчої науково-дослідної діяльності на старших курсах. По мірі упровадження в освітній процес активних, проблемних, дослідницьких методів навчання, межа між уміньми у сферах навчання й дослідницької активності поступово зникає.

Об'єктом даного дослідження є Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж (далі – ЖБФФК), який має тривалу історію свого становлення.

Головними завданнями пошуково-дослідницької роботи студентів коледжу є:

- популяризація серед здобувачів освіти досягнень науки й медицини та результатів науково-дослідної роботи науковців коледжу;
- набуття здобувачами освіти навичок самостійної науково-дослідної роботи шляхом їх залучення до роботи у студентських гуртках;
- підвищення теоретичного рівня і практичної цінності науково-дослідних робіт, що виконуються здобувачами освіти;
- збір, накопичення інформації наукового і науково-практичного характеру та відповідне інформаційне забезпечення молодих здобувачів освіти;
- організація активної участі здобувачів освіти у наукових конференціях, конкурсах наукових робіт здобувачів освіти, олімпіадах здобувачів освіти, семінарах, «круглих столах» та інших заходах;
- встановлення контактів із закладами вищої освіти України та зарубіжжя для обміну інформацією і досвідом, організацією спільної діяльності тощо.

Пошуково-дослідницька робота здобувачів освіти досліджуваного закладу є продовженням і поглибленням освітнього процесу та організовується безпосередньо у циклових комісіях під керівництвом педагогічних працівників коледжу і виконується як під час навчальних занять, так і у позаурочний час.

Високий рівень навчально-методичного забезпечення всіх лабораторій хімії в ЖБФФК дозволяє уже під час навчальних практик під керівництвом викладача формувати у студентів компетентності пошуково-дослідницької роботи – виконувати індивідуальні завдання з встановлення складу та вмісту досліджуваних речовин, субстанцій, лікарських засобів.

Студентів коледжу викладачі спонукають і мотивують виконувати науково-обґрунтовані повідомлення з презентацією до певної теми з будь-якого лабораторного заняття. Навіть за умов дистанційного навчання студенти презентують результати власних пошуково-дослідних робіт.

Студенти, які цікавляться науковими проблемами сучасної фармації, медицини, біологічних і хімічних наука також мають здібності до самостійної творчої та науково-дослідної роботи в коледжі, об'єднані у студентське наукове товариство (далі – СНТ), що органічно пов'язане з освітнім процесом у коледжі через діяльність у різних студентських гуртках та інших науково-практичних заходах [6].

Усі гуртки, які входять до складу СНТ, розподіляються на секції:

- гуманітарних дисциплін;
- загальноосвітніх дисциплін;
- хімічних дисциплін;
- фармацевтичних дисциплін;
- медико-біологічних дисциплін.

СНТ організовує презентації стендових доповідей, забезпечує участь у регіональних та всеукраїнських конкурсах фахової майстерності, інформує про міжнародні, регіональні, обласні студентські науково-практичні конференції, конгреси та забезпечує в них участь студентів, сприяє широкому впровадженню результатів студентських робіт у практику, а також допомагає публікації статей, доповідей, тез доповідей у наукових збірниках.

Наразі у коледжі регулярно відбуваються тематичні заходи, засідання гуртків («Біохімія імунітету», «Молекулярні механізми функціонування ферментів різних цитохром Р-450»), студентські науково-практичні конференції («Вплив стереоізомерії на функціональну активність лікарських засобів»), а також захист курсових робіт.

У 2019/2020 навчальному році циклова комісія хімічних дисциплін ЖБФФК ініціювала проведення I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «У світі хімії: до 150 річниці створення Періодичної системи хімічних елементів». У роботі конференції взяли

участь викладачі, студенти школярі з 18 закладів освіти 10 міст України. 15 січня 2020 року відбулося засідання членів організаційного комітету та учасників із презентацією збірника матеріалів конференції [6]. Основними розділами цього збірника були:

- історичні відомості про відкриття хімічних елементів;
- біологічна роль, властивості хімічних елементів та їх застосування у медицині, фармації, науці, побуті, економіці;
- актуальні проблеми екологічно небезпечних наслідків дії хімічних речовин) [6].

Таким чином, в контексті педагогічних умов, які забезпечують успішне включення пошуково-дослідницької діяльності у процес навчання в коледжі, слід вказати необхідність:

- індивідуально-орієнтованого підходу до навчання;
- включення завдання формування дослідницької компетентності у зміст навчання;
- використання активних, проблемних методів навчання;
- розробки й використання в навчальному процесі спеціальних комплексів дослідницьких завдань, лабораторних робіт, індивідуальних завдань для самостійної роботи дослідницького характеру;
- поступового ускладнення завдань, що пропонуються, і посилення вимог до якості дослідження;
- надання (по мірі розвитку дослідницьких умінь і здобуття досвіду дослідницької діяльності) більшої самостійності й свободи у виборі цілей засобів і методів вирішення проблем;
- поетапного переходу від контролю й оцінки з боку викладача до самоконтролю й самооцінки з боку студента.

Крім того, можна виділити такі організаційні умови пошуково-дослідницької діяльності здобувачів освіти під час навчального процесу в ЖБФФК:

- створення високоінтелектуального, творчого середовища, що сприяє розвитку інтересу студентів до пошуково-дослідницької діяльності;
- забезпечення можливості підвищення кваліфікації викладацького складу;
- створення системи матеріального й морального заохочення участі у пошуково-дослідницькій діяльності як студентів, так і викладачів, які здійснюють наукове керівництво;
- організація спільної пошуково-дослідницької діяльності студентів і викладачів;
- підтримка професійної спрямованості пошуково-дослідницької діяльності студентів за допомогою включення у наукову роботу циклових комісій.

Список використаних джерел

1. Козловський Ю. М. Методика науково-педагогічного дослідження : навч. посіб. / Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 191 с.
2. Кулешова В. В., Мальована В. В. Методика формування пошуково-дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки : монографія. Артемівськ : Навч.-наук. проф.-пед. ін-т , Укр. інж.-пед. акад., 2012. 264 с.
3. Павленко О. П. Формування творчої особистості гімназиста у пошуково-дослідницькій діяльності : Дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Павленко Олена Петрівна ; Ін-т педагогіки АПН України. Луцьк, 2005. 235 арк.
4. Пехота О. М. Єрмакова І. П. Основи педагогічних досліджень: від студента до наукової школи. Миколаїв : Іліон, 2011. 339 с.
5. Рогозіна О. В. Теоретичні основи навчально-дослідницької діяльності у підготовці вчителя технологій : монографія / Бердянський держ. педагогічний ун-т. Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2008. 202 с.
6. Сайт Житомирського базового фармацевтичного фахового коледжу [Електронний ресурс]. URL: <https://pharm.zt.ua>.
7. Яновський А. О. Організація пошуково-дослідницької діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій : навч.-метод. посібник. Одеса : Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2009. 156 с.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Г.В. Зіняк,

викладач циклової комісії соціокультурної діяльності
Тульчинського фахового коледжу культури

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Загальновідомим є той факт, що ХХІ століття відзначається інтенсивним розвитком інформаційних технологій. Нові наукові досягнення та загальна світова ситуація в сфері охорони здоров'я призводять до необхідності прийняття нових нестандартних рішень та реформування галузі освіти в цілому. Введення карантинних обмежень на довготривалий термін змушує навчальні заклади перейти від звичайного очного до змішаного та дистанційного формату роботи. І, якщо в загальноосвітніх закладах, через вік учнів, виникає багато проблем з впровадженням нової форми навчання, то заклади фахової передвищої освіти справляються зі своєю задачею краще. Процес навчання у коледжі збігається з періодом формування ціннісної свідомості здобувачів освіти, їхніх моральних і професійних якостей. Тому фаховий заклад передвищої освіти постає важливою умовою формування їхньої особистості. Так, виникає потреба у створенні соціокультурного освітнього середовища з дотриманням принципів толерантності, креативності, міжособистісної комунікації з метою відтворення цінностей і норм культури суспільства, закріплення та розповсюдження культурних інновацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що багато провідних українських та зарубіжних вчених зробили освітнє середовище предметом своїх наукових досліджень. Вони вивчають соціально-філософські, культурологічні, соціологічні, антропологічні, психологічні, педагогічні й інші аспекти для досягнення цілей освіти в різних типах навчальних закладів. В галузі психолого-педагогічних наук, найбільш чітко визначені теоретико-методологічні засади освітнього середовища в працях таких вчених, як: І. Баєва, І. Габа, Л. Гаязова, Т. Гуменюк, С. Дерябо, Д. Іванов, І. Кадієвська, Є. Клімов, О. Керницький, В.Тименко, Ю. Мануйлов, В. Маралов, Л. Новікова, В. Орлов, В. Панов, В. Рубцов, В. Сітаров, В. Слободчиков.

У дослідженнях зарубіжних вчених недоліки та переваги дистанційного навчання вже на протязі десятиріччя є гарячою темою дискусій. Проте, найбільш докладно проблему конструювання освітнього середовища описано, на наш погляд, в роботах Сью Чард [5], Р. Майєє, Дж. Любек, К. Кормаз [6], та інших. Перехід суспільства до все більшої інформатизації істотно впливає на об'єктивні умови реалізації життєвих планів, цінностей, будучи підставою для рефлексії. Поява широкодоступних інформаційних мереж формує спектр можливостей в новій ідентифікації з групами і спільнотами.

Під поняттям соціокультурного середовища освітньої установи ми розуміємо простір спільної життєдіяльності здобувачів освіти, викладачів, майстрів курсу, класних керівників, інших співробітників коледжу і адміністрації для забезпечення вибору цінностей, освоєння культури, життєвих смислів, способів культурної самореалізації, розкриття індивідуальних ресурсів особистості. Важливим є забезпечення всіх членів соціальної групи даного простору відчуттям захищеності та психосоціального комфорту. Такі науковці, як В. Астахова, Ю. Кулюткін, М. Лапін, С. Подольська, В. Чепак [2; 4;], досягли значних здобутків у висвітленні соціокультурної проблематики освітнього середовища навчального закладу. Вважаємо, що проблема потребує ще більш докладного вивчення так, як соціокультурне середовище навчального закладу покликане допомогти майбутньому фахівцю увійти в нове суспільство, оволодіти його культурою, нормами та цінностями, а також успішно діяти не тільки у професійному, але і в загальнокультурному просторі. Зокрема, необхідно краще вивчити соціокультурні, особистісні, та соціально-психологічні детермінанти ризикогенності соціально культурного середовища.

В сучасному світі ми можемо виділити певні відповідності, які будуть властиві правильно сформованому та функціональному соціокультурному середовищу фахового коледжу:

- підтримування самореалізації особистості;
- налагоджування задоволення потреб та інтересів учасників простору;
- сприяння адаптації до соціальних змін;
- формування цінностей та моделей поведінки;
- визначення перспектив розвитку навчального закладу;

Соціокультурне середовище фахового коледжу на меті має забезпечити розвиток наступних загальних та професійних компетенцій випускників:

- цілісність навчально-виховного процесу;
- організацію соціально-виховної діяльності;
- нормативну базу для управління соціально-виховною діяльністю;
- соціальну інфраструктуру коледжу;
- соціальну підтримку здобувачів освіти;

- застосування технологій охорони здоров'я в освіті;
- науково-дослідну (проектну) роботу здобувачів освіти;
- поза навчальну діяльність студентів;
- взаємодію суб'єктів соціокультурного середовища коледжу;
- діяльність органів студентського самоврядування;
- інформаційне та матеріально-технічне забезпечення соціально-виховного процесу;
- взаємодію середовища коледжу і «зовнішнього середовища».

Для формування соціокультурного середовища коледж повинен керуватися такими основними нормативно-правовими документами та локальними актами: Конституція України; Загальна декларація прав людини; Конвенція про права дитини; Закон України “Про освіту” 2020р.; Закон України “Про культуру” 2011р.; Статут Тульчинського фахового коледжу культури; план навчально-виховної роботи в коледжі; правила внутрішнього розпорядку для здобувачів освіти; положення про стипендіальне забезпечення та інші форми матеріальної підтримки здобувачів освіти; інші локальні акти і документи коледжу.

Соціокультурне середовище фахового коледжу, як і будь-якого іншого навчального закладу, повинно базуватися на загальних людських принципах. Основними принципами є:

- принцип громадянськості і патріотизму;
- толерантності та терпимості до чужої думки, варіативності мислення;
- принцип культури, що передбачає виховання навичок і звичок культурної поведінки, розвиток творчих здібностей, формування компетентності в соціокультурній сфері, збереження історико -культурних традицій коледжу;
- принцип професіоналізму, (сприяє оволодінню здобувачами освіти норм культури професійного спів-товариства);
- принцип здоров'я, (передбачає формування здорового способу життя, профілактику асоціальних явищ, формування морально екологічних принципів, дотримання санітарних норм, правил, гігієнічних вимог до умов навчання);
- принцип демократизму, який передбачає педагогіку співробітництва, збалансоване системне поєднання адміністративного управління і самоврядування студентів, створення і розвиток органів студентського самоврядування;
- принцип соціальної активності;
- принцип відповідальності;
- принцип індивідуалізації, що передбачає особистісно орієнтоване виховання.

Процес формування соціокультурного середовища коледжу в умовах інноваційних освітніх технологій вирішує важливі завдання: забезпечення цілісності та взаємозв'язку навчальної, науково-дослідної та виховної діяльності; збереження, збагачення і забезпечення наступності культурно історичних та науково-дослідних традицій навчального закладу, формує корпоративну культуру; допомагає пришвидшити процес адаптації студентів-першокурсників, включення їх в соціокультурне життя коледжу; становлення і розвиток ключових компетентностей (охорону здоров'я, громадськості, самовдосконалення, соціальної взаємодії, ціннісно-сміслової, інформаційної). Підвищує професійну компетентність, тобто сприяє становленню і розвитку якостей у здобувачів освіти, що забезпечують їх конкурентоспроможність на ринку праці. Загальний розвиток студентів спрямовується на загальнолюдські цінності та високі моральні принципи. Такі громадяни в майбутньому здатні забезпечити стійке підвищення якості власного життя та життя суспільства в цілому. Останнім часом провідною тенденцією є патріотичне і громадянсько-правове виховання. Даний напрям сприяє формуванню у здобувачів освіти уявлення про цінності культурно історичної спадщини України, поваги до національних героїв, вірувань українського народу, любові та гордості за свою Батьківщину. Такі методи допомагають запобігти асоціальній поведінці, виробляти негативне ставлення до будь-яких проявів екстремізму та тероризму та проводити профілактику девіантної та делінквентної поведінки серед студентської молоді. В коледжі розробляються та реалізуються плани, програми та заходи, що спрямовані на розвиток діалогу між різними поколіннями, культурами, виховання поваги до минулого своєї країни, до національних героїв та до Збройних сил України.

Здобувачі освіти приймають активну участь в організації та проведенні суспільно значимих заходів, професійних та місцевих свят. Деякі заходи змінили формат проведення на онлайн, (вітання, концертні програми, конкурси, майстер-класи та ін.) На базі коледжу працюють гуртки, студенти постійно беруть участь в різноманітних фестивалях, виставках що допомагає їм відчувати приналежність до єдиної творчої сім'ї. Традиційно вже проводяться благодійні акції, (хліб в подарунок тим, хто потребує, допомога волонтерам, передачі на фронт в зону бойових дій.), тематичні класні години, бесіди, диспути про духовність, моральні та сімейні цінності.

Регулярне впровадження коледжем художньо-естетичного виховання розвиває організаторські, комунікативні здібності здобувачів освіти, підтримує традиції коледжу, формує практичні вміння в культурно-дозвілєвій діяльності, сприяє максимально повному розкриттю творчих здібностей та організує вільний час студентів. Реалізація даного напрямку передбачає формування в студентів: навичок культурозасвоєння і культуротворення, спрямованих на активізацію їх залучення до досягнень

загальнолюдської і національної культури; уявлень про свою роль і практичний досвід у виробництві культури і культурного продукту; умов для прояву і розвитку індивідуальних творчих здібностей; уявлень про естетичні ідеали і цінності; додаткові умови для підвищення інтересу студентів до світової та вітчизняної культури.

По мірі залучення молоді до професії, вирішується цілий ряд взаємопов'язаних завдань: формування свідомого ставлення до обраної професії; виховання честі, гордості, любові до професії, свідомого ставлення до професійного обов'язку, формування професійної культури, етики професійного спілкування; формування соціальної компетенції. В фаховому коледжі передбачено планом та постійно реалізуються заходи щодо підвищення мотивації до навчання, поза навчальні заходи, що розширюють знання в освітніх областях і значимість роботи (проектування, виробнича практика). Здобувачі освіти постійно займаються в рамках навчальної діяльності на таких дисциплінах, як режисура культурно-масових заходів і театралізованих вистав, режисура естрадних програм, техніка сцени і сценографія, менеджмент соціально-культурної діяльності та ін. виконанням проєктів по заданим викладачами темам або самостійно обраною темою. Головною метою проєктів є спрямованість навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти на результат, котрий досягається шляхом вирішення практичної чи теоретичної, але обов'язково особистісно значущої проблеми.

Список використаних джерел

1. Габа І. (2010). Освітнє середовище : соціально-психологічна парадигма.
2. Лапин Н. (2018). Социокультурный подход и социетально-функциональные структуры.
3. Михайлева Е. (2014). Ценности и ценностные ориентации в современной социокультурной образовательной среде.
4. Чепак В. (2016). Соціокультурний підхід як методологічна основа сучасної соціології освіти.
5. Chard S. (2016). Evaluating the virtual learning environment.
6. Mayes R., Luebeck J., Ku H.-Y., Korkmaz C. (2011). Themes and strategies for transformative online instruction: A review of literature and practice.

М.В. Осипчук,
доцент кафедри рисунка та живопису
Київського національного університету технологій та дизайну

ПЕВНІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЖИВОПИСУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДИЗАЙНЕРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Академічний живопис – найважливіша навчальна дисципліна у системі підготовки дизайнерів-фахівців. Призначення цього курсу – дати професійні знання й навички майбутньому дизайнеру, розвинути його креативні здібності у сфері живопису, підготувати до самостійної творчої роботи.

Розвиток творчих здібностей студентів-дизайнерів є як професійно-освітнім, так і гуманітарним завданням. З одного боку, виконуючи суто утилітарну функцію, дизайнер формує матеріально-просторове середовище індивіда й соціуму. При цьому особливі вимоги до його підготовки у цьому зв'язку висуваються у частині способів вирішення дизайнерських завдань, що засвоєні і використовуються на практиці. З іншого боку, соціально-культурна функція дизайну передбачає інтенсивний розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, емоційного, творчого компонентів особистості майбутніх фахівців.

Упродовж останніх років (2018–2020 рр.) проблематиці розвитку дизайн-технологій було присвячене значне число наукових розвідок (у т.ч. дисертаційних) вітчизняних авторів (О. Дубовий, Т. Блажкевич, В. Дубовий [2], Н. Крижановська, М. Вотінов, О. Смірнова [4], С. Сьомка [8]). Велика частка з них стосувалася методик підготовки майбутніх дизайнерів (С. Алексєєва [1], В. Прусак [6], В. Томашевський [9], Н. Школяр [10]). Досить плідним був доробок авторів із числа представників Київського національного університету технологій та дизайну (О. Колосніченко [3], О. Полякова [5], О. Сафронова [7]).

Для дизайнера проектувати – означає втручатися у взаємозв'язок способу життя й предметного середовища, впливати на його значення, на ціннісний зміст життєвих подій. У свою чергу «проектний образ», розглядається як поєднання різних сторін теоретичної й практичної діяльності дизайнера, що дає підставу ряду авторів характеризувати мислення дизайнера як проектно-образне [2, 8, 9]. Поняття «проектно-образне мислення», яке вельми часто вживається у теоретичних дослідженнях з дизайну, недостатньо розкрито на рівні пізнавальних процесів особистості. Його специфіка полягає в особливому перетворенні інформації, де проблема, представлена логічно, наочно втілюється у цілісному концептуально-пластичному образі.

Загалом основними принципами арт-педагогіки є:

- принцип самовираження й спонтанності, який надає авторам свободу під час виконання творчих завдань;

- принцип унікальності, що передбачає відсутність заданого зразка у творчих завданнях, які пропонуються. Будь-який результат – це продукт індивідуального й колективного досвіду і він має самоцінність незалежно від змісту, форми й естетичних стандартів;

- принцип співтворчості реалізується у спільній творчій діяльності й працює на самореалізацію особистості в результаті роботи колективу, команди, забезпечуючи досягнення як індивідуальних, так і групових цілей.

У цьому контексті основними принципами курсу живопису у ході підготовки майбутніх фахівців з дизайну є:

- необхідність зв'язку професійного навчання з художньо-творчою діяльністю;

- єдність навчання основам образотворчої грамотності й формування професійних навичок;

- єдність теорії й практики.

Основні принципи навчання колористиці на заняттях із живопису обумовлюються цілеспрямованим вивченням кольору від простого до складного за допомогою цілісної системи вправ, що дозволяють освоїти зміст понять у сфері кольору. Освоєння колірних закономірностей слід здійснювати через вправи стилізованого характеру й зіставлення колірних контрастів у різних комбінаціях колірних відтінків. Теоретичні знання про колір включають розгляд фізичних основ кольору, фізіології зорового сприйняття, психології сприйняття кольору й теорії гармонії. Практичні заняття спрямовані на розвиток комбінаторних здатностей студентів, умінь аналізувати якість колірної гармонії.

При цьому майбутнім дизайнерам необхідно знати зафіксовані у художній практиці колірні системи, на основі яких проводиться аналіз сполучень кольорів за різними характеристиками. Це дає можливість студентам одночасно вивчити наукову основу в оцінці колірних явищ і підготуватися до майбутньої проектної діяльності.

Курс живопису включає практичні заняття, на яких розкриваються основні закономірності сприйняття кольору і його властивостей, побудови графічного зображення, питання колориту, методики роботи над художнім твором із застосуванням різних технік. Невід'ємною частиною професійної підготовки дизайнерів є короткострокові зображення в живописі, такі як: етюди, замальовки й нариси.

Досвід викладацької діяльності дозволяє умовно виділити серед студентів-дизайнерів дві «полярні» групи [10 тощо]:

1. Студенти з високим рівнем художніх навичок, котрі прагнуть до творчого самовираження й самореалізації.

2. Студенти з недостатньо високими художніми навичками, які

необхідно вдосконалювати у процесі навчання в закладі вищої освіти. У той же час слід одночасно розвивати здатності бачити завдання із різних точок зору, мислити «по-дизайнерські».

Для першої групи студентів використання прийомів педагогіки дозволяє краще розуміти й відчувати особистісні мотиви, інтереси, схильності й формує вміння адекватно їх враховувати у процесі створення дизайнерських проектів.

Для другої групи студентів використання прийомів педагогіки дозволяє відпрацьовувати, загострювати художні навички у досить різноманітних формах, що сприяє підтримці навчальної мотивації на вельми високому рівні. Паралельно із цим це дозволяє розвивати здібності креативного розв'язання навчальних завдань за рахунок позитивної динаміки таких компонентів творчих здібностей, як швидкість (кількість підходів, можливих рішень) і гнучкість (кількість і якість різноманітних способів розв'язання поставленого завдання).

Специфіка підготовки майбутніх художників-дизайнерів полягає не тільки у навчанні професійній майстерності, але й у підготовці фахівців, здатних до самостійної творчої роботи. Однією з головних умов ефективної підготовки майбутніх фахівців, є розробка перспективних методик навчання живопису, з урахуванням специфіки дизайн-діяльності. У зв'язку із цим необхідно відзначити що методика викладання курсу «Живопис» для художників-дизайнерів відрізняється від методики підготовки станкових художників, заснованої на вивченні об'ємно-просторових і перспективних побудов. Художники-дизайнери повинні розвивати площинно-орнаментальне бачення натури й володіти образно-асоціативним мисленням, тим самим формуючи декоративний підхід до живопису. З огляду на викладене, процес викладання живопису можна розділити на три етапи.

Перший етап позначається «академічним». Мета: найбільш повно розвинути здібності й потенційно закладені можливості студентів, викликати в кожній молодій людині віру в образотворче мистецтво як засіб самовираження й творчої реалізації своїх ідей.

У процесі навчання все має бути спрямоване на розвиток зорового сприйняття, на вміння бачити. Спільні завдання цього етапу:

- підвищення культури сприйняття студентів;
- розвиток спостережливості й уяви;
- вивчення технічних прийомів і можливостей образотворчих засобів;
- приучення до систематичної творчої праці.

У рамках викладання рисунка на цьому етапі ставляться наступні завдання:

- вивчення закономірностей природи; засвоєння принципів і методів реалістичного зображення об'ємної форми засобами рисунку;

- вивчення графічних засобів, оволодіння основними навичками рисунку;
- уміння правильно передавати пропорції, ознайомлення із законами перспективи.

Другий етап умовно слід назвати «перехідним». Підхід до рисунка й живопису зазнає змін у напрямі аналітичності, що базується на законах формальної композиції й кольорознавства. Особлива увага приділяється пошуку образного рішення.

На цьому етапі основне завдання і стосовно рисунку, і щодо живопису – навчити студента осмислено вибирати образотворчі засоби. Цей вибір повинен бути обумовлений пластичною ідеєю й сприяти найбільш виразному розв'язанню поставленого завдання.

Закономірності сприйняття об'єкта залежать від методичних завдань і цілей, заради яких створюється зображення. У рисунку на цьому етапі основна увага приділяється конструктивній побудові й аналізу форми. Основне завдання – визначити «велике світло» і «велику тінь», уникаючи дріб'язкового змальовування висвітлення: уся увага сконцентрована на виявленні великої форми світло-тональними відносинами.

При цьому важливо наступне:

- визначення кількісних взаємин світла й тіні;
- розвиток модуля: «велике, середнє, дрібне»;
- виявлення руху великих форм;
- організація композиції рисунку через виявлення композиційного центру, ритму, акцентів і пауз.

Важливі не тільки об'єкти зображення, але і їх взаємозв'язки між собою й межами композиції (торкання, перетинання, величина відстаней тощо).

Необхідно привчати око розрізняти лінію:

- визначити кількісні взаємини ліній і фона у композиції (багато, мало, рівновага);
- виділити домінуючі лінії, що визначають ритм композиції рисунку, наприклад: вертикальні, горизонтальні, діагональні;
- проаналізувати характер ліній – довгі, середні, короткі, прямі, плавні, кутасті, гострі, рвані;
- виявити розвиток модуля зображення (велике, середнє, дрібне), звертаючи увагу на композицію порожнеч між лініями, розглядаючи фон як складову частину художнього цілого;
- виділити головне й другорядне у зображенні;
- звернути увагу як на силует композиції у цілому, так і на силуети окремих деталей, використовуючи різноманітність ліній (відмінність силуету від контуру).

Третій етап умовно позначається «професійним». Підхід до малюнка й живопису має бути аналітичним, що базується на знаннях, отриманих на

початкових курсах, у тому числі й на проектно-композиційних дисциплінах. І у рисунку, і у живописі на цьому етапі, крім навчальних завдань, перед студентами ставиться завдання виконати роботу на високому професійному й художньому рівні, розвинути творчу індивідуальність. У живописі на цьому етапі створюються декоративні композиції у максимально вільній формі, за умови впізнання моделі (постановки). Робота ведеться кольорами. Завдання колориту вирішуються одночасно із проробленням форми.

Рисунок об'ємно-конструктивний, тон використовується як підкреслення форми. Трактівання тональності досить умовне: «велике світло» і «велика тінь». На цьому етапі перед початком роботи над постановкою також можна рекомендувати виконання аналітичних вправ. Мета – більш глибоке вивчення характеру натури.

Крім загальних закономірностей форм і пропорцій, особливо при зображенні людини, необхідно бачити й виділяти індивідуальні особливості, створити на їх основі неповторний художній образ, що характеризується узагальненням, цілісністю, передачею типового і у той же час виразністю, заснованою на глибокому вивченні характерних рис.

У цілому специфіка професійної діяльності дизайнера полягає в наявності креативного начала як домінуючого компонента. Професійна компетентність дизайнера містить у собі цілісний стан особистості, що виражає стиль мислення, проектну культуру, громадянську позицію, знання, практичні вміння, навички й досвід художньо-творчої діяльності. Ядро професійної компетенції становить виховання дизайнерського мислення, а також формування проектної культури. Усе це передбачає необхідність його підготовки із художніх дисциплін, і насамперед живопису, рисунку, композиції, кольорознавства. Саме у процесі цієї діяльності формується гармонійність сприйняття й професійна культура художника, оскільки в живописі гармонійно інтегруються всі ці дисципліни.

Таким чином, заняття живописом є способом розуміння проектного образу й репрезентації проектного задуму. Проблему формування проектно-образного мислення студентів-дизайнерів засобами живопису слід розглядати як найважливішу умову професійної підготовки. Підготовка майбутнього художника-дизайнера ґрунтується на організації занять живописом, що сприяють формуванню проектного мислення, де важливе значення відіграє визначення змісту навчальних завдань, виявлення ефективних методів і прийомів, визначення необхідних для цього процесу умов.

Список використаних джерел

1. Алексеева С. В. Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх дизайнерів у коледжах художнього профілю до розвитку професійної кар'єри : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Алексеева Світлана Володимирівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проф.-техн. освіти. Київ, 2020. 38 с.
2. Дубовий О. В., Блажкевич Т. П., Дубовий В. І. Екологічний дизайн. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 361 с.
3. Колосніченко О. В. Формоутворення одягу спеціального призначення як об'єкта дизайн-діяльності. Київ : КНУТД, 2018. 420 с.
4. Крижановська Н. Я., Вотінов М. А., Смірнова О. В. Основи ландшафтної архітектури та дизайну. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 348 с.
5. Полякова О. В. Художньо-образні засади дизайну інтелектуально керованого житлового середовища : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.07 / Полякова Ольга Володимирівна ; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. Київ, 2018. 20 с.
6. Прусак В. Ф. Теоретичні та методичні основи системи неперервної екологічної підготовки фахівців з дизайну : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Прусак Володимир Федорович ; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2020. 38 с.
7. Сафронова О. О. Сучасні технології дизайн-діяльності. Київ : КНУТД, 2019. 207 с.
8. Сьомка С. В. Основи дизайну архітектурного середовища. Київ : Ліра-К, 2020. 480 с.
9. Томашевський В. В. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Томашевський Володимир Володимирович ; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2020. 37 с.
10. Школяр Н. В. Формування термінологічної компетентності майбутніх графічних дизайнерів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Школяр Наталія Валеріївна ; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2019. 20 с.

УДК 37.091.33:37.015.03:7.012

М.Ю. Тимченко,

здобувач ступеня доктора філософії

Житомирського державного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **О.І. Васильківська,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри графічного дизайну

Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука

ЗВ'ЯЗОК КАЛІГРАФІЇ ТА ОРНАМЕНТИКИ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИЗАЙНЕРІВ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності зв'язку та потенційних можливостей каліграфії та орнаментики в навчальному процесі майбутнього дизайнера. Проаналізовано спільне та відмінне в категорія розвитку «каліграфія» та «орнаментика».

Ключові слова: каліграфія, рукописне письмо, орнаментика, майбутній дизайнер, творчість, творчі здібності.

Постановка проблеми: Загально відомо що дизайн є феноменом художньої культури ХХ століття. Зародившись на рубежі століть, він на хвилі промислової і науково-технічної революції, стрімко розвиваючись, перетворився на один з найвпливовіших видів проектно-художньої діяльності. Сьогодні важко собі уявити яку-небудь сферу, в якій би не брав участі дизайнер.

Дизайн полегшує людині роботу в побуті, впливає на стиль життя в цілому. Він, як ніякий інший вид проектно-художньої діяльності, прагне до створення комфортного для людини середовища на основі спеціальних наукових досліджень, оптимальних умов життєдіяльності людини, її потреб, умов взаємодії з сучасною технікою [7].

Стан дослідження. Останніми роками проблему формування творчих здібностей особистості розглядали вчені педагоги: О.Є. Антонова, Н.Й. Волошина, С.У. Гончаренко, О.А. Дубасенюк, О.В. Киричук, О.П. Рудницька та ін.

Каліграфією як науковою проблемою займалися такі вчені як Дж. Бенсон, Б. Альбертус, В. Тоотс, Г. Кнабе, І. Богдеско, Н. Таранов, М. Ричкова, П. Семченко, С. Савельєв та інші.

Стимулюючий вплив художньо-проектної діяльності та каліграфії на розвиток творчих здібностей визначають спеціалісти в галузі мистецтвознавства: Н.П. Лещенко, Л.В. Калініченко, Л.М. Масол, П. Юсов, та ін.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що грандіозним за своєю історичною значущістю наслідками подією було виникнення писемності. Писемність у порівнянні з мовою - принципово новий засіб спілкування, що дозволяє закріплювати, зберігати й передавати мовну інформацію з допомогою нарисних знаків. Письмові знаки – це предмети-посередники в спілкуванні людей між собою.

На відміну від безпосереднього мовного спілкування писемність здатна долати просторові й часові межі спілкування людей, виходити за межі безпосередньої взаємодії суб'єктів, розгортати зміст спілкування у просторі й у часі.

Писемність була основою будь-якої давньої культури. Її виникнення було пов'язане з накопиченням знань, які тримати в пам'яті було вже неможливо, зростанням культурних зв'язків між людьми, а потім і потребами держав.

Говорячи про письмо не можна оминати таке явище як каліграфія. У сучасному світі вона являє собою мистецтво красивого письма. Що таке каліграфія, знають далеко не всі. У деяких школах і вищих навчальних закладах каліграфію вивчали й продовжують вивчати як окремий предмет. Але більша частина людей, особливо це стосується підростаючого покоління, і зовсім не мають уявлення про красиве та витончене письмо.

Радянський графік та каліграф І. Богдеско розуміє під каліграфією мистецтво рукописного письма, що походить від грецького *callos* – краса, *grapho* – пишу – гарний почерк, гарне та чітке письмо. Каліграф та педагог Н. Таранов говорить, що каліграфія це мистецтво гарного та чіткого письма: мистецтво передати графічному знаку емоційне символічне значення, сутність слова, думку та почуття каліграфа. Його колега, культоролог та філософ Г. Кнабе визначає каліграфію як одну з галузей образотворчого мистецтва та говорить, що це мистецтво оформлення знаків в експресивній, гармонійній і майстерній манері.

Тобто прослідковується, що, не зважаючи на різні думки авторів щодо визначення поняття «каліграфія», все ж таки можна знайти спільний знаменник. Наприклад, всі вищезазначені автори говорять про каліграфію як про мистецтво, що по суті є однією з форм суспільної свідомості, видом людської діяльності, що відбиває дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів.

Вже багато років відомо, що каліграфія виконує не тільки естетичну функцію, але й плідно впливає на розвиток деяких частин мозку. Мистецтво красивого письма допомагає в розвитку дрібної моторики, оптичного контролю, уваги, акуратності, посидючості. Каліграфія сприяє зосередженню, поліпшенню короткочасної і образної пам'яті. У процесі письма активуються унікальні нервові зв'язки.

Ручне та каліграфічне письмо, яким користується людина для передавання та прийому інформації, є одним з найактуальніших графічних засобів мови. З теорією та практикою літери пов'язані такі галузі людської культури як література, мистецтво та наука. При цьому людина не тільки сприймає інформацію, оцінює її зміст, а прагне до оцінки форми графіки, що закріпилася у таких вираженнях як «гарний почерк», «каліграфія», «мистецтво шрифту», «висока шрифтова культура» тощо. Відповідно, людина, пред'являючи формі літери такі функціональні вимоги як виразність, читабельність, простота відтворення, довговічність, надає важливе значення й художньому аспекту графіки літери, слова, речення, тексту.

Творча діяльність, направлена на створення нових шрифтів, написів, знаків (логотипів), неподільно пов'язана з ручним виконанням графіки літер. З цього слідує, що в основі практичних вправ мають бути каліграфічні елементи та каліграфічне виконання шрифтової графіки, вивчення архітектури букви, її історії та модифікації у ході історичних змін.

На даний час в галузі поліграфічного дизайну спостерігається яскраво виражена тенденція застосування каліграфічного оформлення відповідного текстового контенту.

Орнаментика як явище етнічної культури складалась протягом тривалого часу, накопичуючи досвід своїх творців і реалізуючи його у

вигляді розгалуженої системи мотивів, знаків та орнаментальних комплексів. Статус орнаменту як категорії не лише знакової, а й ментальної, як засобу комунікації в суспільстві перетворює його на одне із важливих джерел, за якими можна досліджувати шляхи та напрями виникнення окремих явищ етнічної культури, а також характер міжкультурних контактів та іншокультурних запозичень.

Багатофункціональність орнаменту привела до появи різних теорій щодо його походження та призначення. Зокрема, його можливі функції в культурі досліджували Ю. Лотман, Б. Рибаків, Б. Фролов, О. Окладников, Ю. Герчук, М. Селівачов та ін. [6, с. 10–21.]

Первісне мистецтво палеолітичної доби було тим корінням, з якого пізніше вирости дві великі гілки: одна – найдавніші форми мовної, музичної, танцювальної та акторської творчості; друга – найдавніші форми ужиткових мистецтв, архітектури, скульптури, живопису, графіки. Ці напрями, тісно переплетені у стародавній культурі, розкривають дві суттєво різні можливості художнього освоєння світу. Одна з них охоплює способи втілення художнього задуму, якими володіла сама людина (рухи тіла, звук голосу), друга – можливість звернутися до природних засобів (камінь, глина, дерево, кістка, фарба) [2, с. 186–187]. Можна припустити, що у філогенезі мистецтва, як і писемності, релігії та деякі інші знакові системи, виокремилось із якоїсь недиференційованої єдиної системи, яку можна вважати синкретичною [1, с. 107].

Саме в добу пізнього палеоліту виділяються два напрями мистецтва - реалізм та схематизм, що розкриває наявність широких варіативних можливостей втілення художнього образу відповідного змісту. Орнаментальне мистецтво в цей період розвивалось, об'єднуючи на перших порах обидва ці напрями, але згодом швидко виокремилось в самостійний напрям в рамках схематизму.

Зв'язок первісного мистецтва з піктографічним письмом безсумнівний. Моментом виникнення піктографічного письма вважають появу в пам'ятках первісного мистецтва особливостей, характерних для піктографічних зображень, а початком його формування - період, коли первісні малюнки починають застосовуватися не лише для пізнання світу, для задоволення художніх потреб людини або для магічних культових цілей, а й (хоча б частково) для цілей комунікативних та меморіальних, тобто для передачі будь-яких повідомлень або для фіксації їх у часі. Виникнення письма, точніше його виділення із певного синкретичного цілого, яке називають первісним мистецтвом, повинне збігатися з вичленуванням із цього синкретичного цілого комунікативних та меморіальних функцій. Тоді зображення, що мали переважно (або суто) комунікативне або меморіальне призначення, слід вважати пам'ятками письма, що, однак, не означає їхнього обов'язкового зв'язку з мовою [3, с. 445–446].

Орнамент та писемність, за даною схемою, досить тривалий час співіснували, а можливо, також використовувались паралельно для фіксації певної інформації.

Форми знаків, використовуваних як орнаменти, надзвичайно різноманітні. Крім власне орнаментальних мотивів сюди також відносять найпростішу абетку, ідеограми, піктограми, художні графічні композиції тощо, які – подібно до кельтського, англосаксонського та скандинавського орнаментального мистецтва – являють собою нескінченний потік змістових форм, які висловлюються повільно, оскільки людина не може створити нічого, що не було б позначено її постійним прагненням до спілкування [4, с. 155].

Одним з джерел походження орнаменту вважають сферу сакральних знаків та символів, які належали до найстійкіших надбань традиційної культури. Орнамент на ритуальних речах, зброї, одязі та прикрасах ставав фактором перенесення людини в центр світових подій. З цими узорами та зображеннями община чи плем'я одержували свій космогонічний простір із визначеними у ньому буттєво-ціннісними факторами взаємодії людського начала і природного середовища [8, с. 55].

Науковець П. М. Кожин вважає, що уявлення про орнаментику як обов'язково змістову, сюжетну графіку різко збіднює її естетичну оцінку і частіше за все виводить орнаментику з кола етнокультурних проявів, змушуючи дослідників користуватися для розшифровки її змісту тими ж прийомами, що застосовуються для дешифрування давнього письма [5, с. 129–130].

Писемність та орнамент розвивались як два різноспрямовані вектори, причому завдання обох цих графічних напрямків у сфері духовної культури з часом набували радикальних відмінностей. Універсальний характер окремих орнаментальних мотивів наблизив орнамент до писемності, і хоча вони не тотожні між собою, але орнамент також виступає як важливе інформативне джерело для різноманітних розвідок щодо тенденцій та напрямів розвитку окремих рис етнічної культури та її аспектів [9].

Висновки. Отже, творчість розвивається при об'єднанні теоретичних знань із декількох галузей, що допомагає майбутньому дизайнеру в ширшому світоглядному баченні, кращому засвоєнню вже отриманих знань в синтезі із новими. Мозок починає краще працювати творчо саме при внутрішній інтеграції, коли отримана інформація стає новизною саме для майбутнього дизайнера. Каліграфія та орнаментика подібні та різні, що і є відправною сходинкою для творчих пошуків дизайнера. Поеднання чіткої передачі змісту повідомлення, однозначності трактування кожного символу, зближення письма та розмовної мови проти орнаментального трактування, що не може охоплювати всю систему знаків, які символізують певне коло понять, пов'язаних із ритуальною, етнокультурною або магічною

символікою окремої групи людей. Це говорить про те, що в застосування каліграфічного ручного написання, елементів каліграфії та орнаментики, орнаментальних знаків є потенціал для розкриття творчих можливостей майбутнього дизайнера.

Список використаних джерел

1. Иванов Вяч. Вс. Об одном типе архаических знаков искусства и пиктографии // Ранние формы искусства. – М.: Наука, 1972. – С. 107.
2. Каган М. С. Морфология искусства. – Ленинград: Искусство, 1972. – С. 186–187.
3. Карапетьянц А. М. Изобразительное искусство в архаических культурах (Китай до середины I тыс. до н. э.) // Ранние формы искусства. – М.: Искусство, 1972. – С. 445–446
4. Керлот Х. Словарь символов. – М.: Рефл-Бук, 1995. – С. 155.
5. Кожин П. М. О древних орнаментальных системах Евразии // Этнознаковые функции культуры. – М.: Наука. 1991. – С. 129–130.
6. Лотман Ю. М. Символ в системе культуры // Труды по знаковым системам. – Тарту, 1987. – Вып. 21. – С. 10–21.
7. Михайлов С.М. Основы дизайна / С. Михайлов, Л. Кулеева. Казань: Новое Знание, 1999. – 240 с.
8. Найден О. Мотиви походження та функції мистецтва в українському фольклорі // Мистецтво та етнос. Культурологічний аспект. – К., 1991. – С. 55.
9. Нікішенко Ю. І. Орнамент у системі народного мистецтва та етнічної культури // Магістеріум. Випуск 12. Культурологія.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

Ю.О. Любенька,

асистент кафедри німецької філології

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ПРЕФІКСАЦІЯ ЯК ТИПОЛОГІЧНО ХАРАКТЕРНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ТА МОТИВОВАНІСТЬ ПОХІДНИХ

Німецька мова визначається «багатою» системою словотворення та характеризується «бідністю» кореневих морфем. Сотні тисяч похідних лексичних одиниць, утворених на базі існуючих лексем, завдячують широко розвинутій афіксації, яка відбувається при творенні дієслів частіше за допомогою префіксів. Словотворення дієслів за допомогою суфіксів не є поширеним способом у німецькій мові. Так, у дієслів налічується небагато словотворчих суфіксів. До них належать -el-, -er-, -ig-, -ier-: lächeln (усміхатися), folgern (робити висновок), studieren (навчатися), festigen (укріплювати). Тому у словотворенні німецької мови провідну роль займають префікси.

Багатогранність і багатофункціональність дієслівних префіксів зумовлені їх неоднорідністю та різною поведінкою в поєднанні з дієслівними та іменними основами. Аналізуючи дієслівну префіксацію в загальній системі словотвору німецької мови варто детальніше розглянути особливості, які відрізняють дієслівний словотвірний тип від іменного. Якщо при творенні складних іменників їх компоненти зливаються в єдине нероздільне ціле, то частині компонентів похідних дієслів властиве дистанційне положення. У той же час кожен з компонентів дієслова, утвореного за допомогою відокремлюваного префікса, отримує формальну автономність, утворюючи при цьому цілісну структурно-семантичну єдність [1, с. 117].

Префіксальним дієслівним дериватам властиве певне загальне словотвірне значення, незалежно від конкретного лексичного наповнення твірної основи. Префіксальні словотвірні морфеми не лише модифікують лексичне значення твірної основи, але й надають їй різні граматичні значення, не вносячи суттєвих змін в її зміст.

Усі префіксальні дієслова поділяються на немотивовані, частково мотивовані та мотивовані утворення. Під час поділу на префікс та основу похідного дієслова спостерігається детермінована ідіоматичність. Так, багатозначним дієсловом характерно те, що одні лексико-семантичні варіації на відміну від інших є мотивованими. Наприклад, полісемантичне дієслово *aufheben* перекладається так: 1) «піднімати»; 2) «припиняти», «закінчувати»; 3) «скасовувати», «ліквідувати»; 4) «виловлювати», «ліквідувати (банду)»; 5) «зберігати», «забезпечувати», «усувати»; 6) мат. «скорочувати». Мотивованим вважається перший лексико-семантичний варіант із значенням опорного дієслова *heben* «піднімати», інші лексико-семантичні варіанти є немотивованими [3].

Часто префікси надають похідним дієсловом абсолютно інших значень, не пов'язаних зі значеннями їх твірних основ. Як приклад розглянемо дієслова *erfahren*, яке має значення «дізнаватись», та *fahren*, що означає «їхати». Спочатку дієслово *fahran* в давньоверхньонімецькій мові вживалося в значенні «подорожувати», «пересуватися». Потім в процесі історичного розвитку мови це дієслово видозмінився і одержало форму *fahren* та нове значення «їхати». Дієслово *erfahren* отримало похідне переносне значення «впізнавати» на основі свого прямого значення. Спочатку малися на увазі знання, отримані під час їзди, подорожей, потім значення слова уточнилося, і тепер дієслово вживалося в значенні «дізнаватися в загальному, не тільки під час поїздки» [2, с. 49].

Розвиток мови передбачає появу нових, а також розвиток старих абстрактних значень. Наприклад, префікс *ab-*, що вказує на віддалення від чого-небудь або кого-небудь (*abfahren*, «відходити», «від'їжджати»), має значення: 1) рух (напрямок зверху вниз) – *abspringen* «зістрибувати»; 2) закінчення, припинення процесу – *abblühen* «відцвітати»; 3) повне охоплення предмета дією – *abtasten* «обмацувати»; 4) повна зміна стану – *abtragen* «зношувати»; 5) повторювану дію, наслідування дії – *abzeichnen* «змальовувати»; 6) видалення предмета – *ableeren* «зривати ягоди» [3].

Однією з важливих особливостей дієслівних префіксів є здатність відокремлюватись та не відокремлюватись, залежно від значення дієслова, якого надає йому приєднаний префікс. До групи зазначених префіксів належать: *durch-*, *über-*, *um-*, *unter-*, *voll-*, *wieder-*, *wider-*. Варто зазначити, що під час вимови відокремлювані префікси наголошуються, в той час як у дієсловах з невідокремлюваними префіксами наголос падає на корінь дієслова.

У випадку збігу основного (первинного) значення дієслова без префікса та з префіксом, дієслівний префікс відділяється та наголошується, наприклад: *Er fuhr den Baum um.* – Він об'їхав дерево. *Ich habe die Zusammenfassung mehrmals umgeschrieben.* – Я багаторазово переписував висновок.

Префікси дієслів, які надають їм переносного значення, не відокремлюються та мають другорядний наголос: *Die Mutter umarmt das Kind.* – Мама обнімає дитину. *Ich habe seine bösen Absichten durchschaut.* – Я розпізнав його злісні наміри [3].

Як бачимо, приєднання префіксів дозволяє змінювати відтінки семантичних значень дієслів, модифікує та розвиває абстрактні значення, що сприяє зміненню та присвоєнню нового лексичного значення дієслова. Чималу роль при цьому відіграє лексико-семантичне значення префікса, за допомогою якого відбувається творення похідного дієслова.

Список використаних джерел

1. Аствацатрян М. Г. К вопросу о словообразовательном моделировании. Вестник РУДН. 2014. №3. С. 117–122.
2. Москальская О. И. Теоретическая грамматика современного немецкого языка. М., 2004. 352 с.
3. Словарь словообразовательных элементов / сост. А. Н. Зуев и др.. М., 2000. 536 с.

О.І. Подобедова,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

науковий керівник: **І.С. Лаухіна,**

кандидат педагогічних наук, доцент

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕБАЖАНОЇ ДІЇ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто прямі й непрямі способи вираження мовленнєвих активів зі значенням попередження небажаної дії в сучасній французькій мові.

Ключові слова: прямі й непрямі мовленнєві акти, авертив, ілокутивна сила, семантична транспозиція.

Постановка проблеми. Посилений інтерес до лінгвістичної прагматики привернув увагу сучасних мовознавців до принципово нового підходу вивчення комунікативного значення мовленнєвих активів, зокрема їх ілокутивної сили. У зв'язку з появою цього напрямку досліджень структури й функцій мовленнєвого акту з'явилася потреба з'ясувати й способи його

вираження. Крім того, це питання вже має свої традиції в лінгвістичній літературі, і, як показує аналіз різних концепцій, автори зазвичай протиставляють два способи репрезентації спонукального значення висловлювання – прямий і непрямий, що співвідносяться з прямими й непрямыми мовленнєвими актами. Відповідно ця проблема сьогодні розглядається у двох аспектах: з одного боку, розмежування прямих і непрямих мовленнєвих актів; з іншого боку, інтерпретація природи непрямих мовленнєвих актів – механізмів передачі прагматичного значення непрямым шляхом.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що способи вираження мовленнєвих актів у сучасній французькій мові досліджували Т. Балмер, Є. Беляєва, В. Богданов, Д. Вандервекен, Д. Ліч, А. Любимова, Дж. Остін, Г. Почепцов, Дж. Серль, Л. Якубинський та інші.

Мета статті – проаналізувати способи вираження мовленнєвих актів з попередженням небажаної дії в сучасній французькій мові.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєві акти зі значенням попередження небажаної дії розглядаються як особливий вид спонукання, при якому мовець робить спробу змусити адресата не виконувати певної дії через її несприятливість для останнього. Таке спонукання може міститися в будь-якій рольовій структурі комунікативного акту, бо його мотивом є прагнення мовця попередити небезпечну й не вигідну для адресата ситуацію. Важливим є те, що адресат сам вирішує змінити свою поведінку, а не обов'язковість виконання цієї дії змушує й мовця переглянути свої вчинки, зважаючи на їх негативні наслідки. У такому разі між мовцем і слухачем устанавлюється певна співпраця.

Прямий мовленнєвий акт – це самодостатнє висловлювання, значення якого може виділятися з однієї репліки мовця поза ситуацією спілкування. Наше розуміння прямих мовленнєвих актів збігається з визначенням науковців, що трактують їх як такі, «коли мовець має на увазі буквально те, що він говорить».

Ми вважаємо доречним називати мовленнєві акти зі значенням попередження авертивом за аналогією з терміном «менасив», а також у зв'язку з тим, що дефініція В. Храковського «превентивні речення», на нашу думку, є вузькою, оскільки позначає речення тільки певного типу, наприклад: «Не проговорись!» Навпаки, ми розуміємо мовленнєві акти зі значенням попередження небажаної дії дещо ширше, оскільки такий комунікативний акт – це не лише спроба мовця вплинути на поведінку слухача, а й повідомлення адресату про те, що певна подія повинна відбутися [2, с. 145].

Прямі способи репрезентації прагматичного значення будь-якого мовленнєвого акту в сучасній французькій мові виражаються синтаксичними структурами, близькими до вихідної семантичної моделі.

Під час аналізу авертивних висловлювань було виявлено такі варіанти синтаксичних утворень, які передають значення попередження й найбільш близькі до запропонованої нами семантичної моделі – складносурядних речень зі сполучниками *ou, sinon, et, car* і прислівником *autrement*, а також складнопідрядних речень зі сполучниками *si, parceque*.

Перша структура представлена складносурядними реченнями, частини яких поєднані сполучниками *ou, sinon, et, car* і прислівником *autrement*, а також складнопідрядними реченнями зі сполучником *parceque*. У протазисі за допомогою заклику до обережності чи поради виражається вимога мовця. З точки зору французької граматики протазис – це спонукальне речення з дієслівною групою *prendre garde* в імперативі та з інфінітивом означуваного дієслова. Аподозис містить інформацію про негативні наслідки для адресата й виражається простим розповідним реченням, що містить дієслово майбутнього часу дійсного способу. Наприклад: (1) *Prenez garde de ne pas oublier cette condition, sinon vous pouvez vous attirer des ennuis très graves* [3, с. 185].

Друга авертивна структура представлена складнопідрядними реченнями зі значенням альтернативності, вираженої за допомогою сполучника *si*. Наприклад: (2) *Si tu ne changes pas tes savonnets, tu risques fort de te faire coller une contravention* [8, с. 72]. Конструкція зі сполучником *si*, яка слугує для вираження попередження, презентує ситуації недотримання вимог і констатації негативних наслідків.

Третя структура, яка реалізує семантичну модель авертива, представлена складносурядними реченнями зі сполучником *et*: (3) *Tais-toi! Parle de cette façon et ton grand-père redressera un rien de temps!* [5, с. 16].

Будучи ще одним варіантом оформлення вихідної семантичної моделі мовленнєвого акту попередження, ця структура становить складнішу її модифікацію. Хоча перший компонент представлений спонукальним реченням, але імперативна стверджувальна форма передає негативне значення. Вихідна модель утворюється на двох рівнях, першим з яких є умовне речення з реверсивною кореляцією: (4) *Si tu parles de cette façon, ton grand-père redressera un rien de temps!!* [5, с. 45].

Однозначна інтерпретація представлених висловлювань як мовленнєвих актів попередження без залучення контексту, але з опорою лише на мовні засоби дозволяє розглядати їх у ролі прямих способів реалізації авертивної семантики. Тому серед наведених вище висловлювань найбільшій поширеності набуває структура (1). Ми пояснюємо це тим, що саме в ній найбільш успішно реалізується намір суб'єкта, його політика «співробітництва» з об'єктом комунікації, оскільки спонукування до дії тут виражене експліцитно.

Проблема непрямих мовленнєвих актів, уперше виявлена Дж. Серлем, полягає в тому, щоб з'ясувати, яким чином мовець може не тільки передати

за допомогою певного повідомлення його безпосередній зміст, але й донести до слухача непряме значення репліки. Наприклад, у разі пропозиції на кшталт «Чи не могли б ви передати сіль» важко уявити ситуацію, у якій це висловлювання не було б проханням. Однак, незважаючи на те що словесна формула «Чи не могли б ви...» автоматично сприймається як прохання, трапляються випадки, коли подібні запитання виступають у своїй первинній функції, тобто набувають статусу інформативного питального речення. Так, наприклад, лікар, запитуючи про стан хворої руки пацієнта, може сказати: «Чи не могли б ви підняти руку?» [1, с. 199].

У працях, що присвячені непрямим мовленнєвим актам, автори класифікують їх за двома ознаками: а) залежно від відповідності лексико-граматичного значення речення реальному змісту висловлювання; б) за способом передачі ілокутивного наміру мовця. З огляду на це непрямі комунікативні акти визначають як мовленнєві дії з імпліцитно вираженою ілокутивною силою. Необхідно зазначити, що при переносному вживанні речення первісне, тобто «пряме», значення не зникає, тому обидва існують одночасно, крім того, переносне значення нашаровується на пряме. При цьому важливу роль відіграють традиції і звички носіїв мови, які й формують національну специфіку способів вираження непрямих значень висловлювань.

У вітчизняній лінгвістиці використовується комплексний підхід до дослідження непрямих комунікативних актів, який передбачає аналіз мовленнєвих явищ відповідно до ситуації спілкування та мовленнєвої діяльності партнерів по комунікації. Непрямі мовленнєві акти розглядаються з позиції прагматичної трансформації, а тому значення транспонованих речень є результатом дії різноманітних параметрів мовленнєвого спілкування лінгвістичного й екстралінгвістичного порядку. Г. Почепцов розглядає непрямі мовленнєві акти як транспонування форми для передачі іншого змісту. На його думку, прагматичне транспонування відбувається тоді, коли речення, яке за своїми формальними ознаками є одиницею одного прагматичного типу, набуває в мовленні ілокутивної сили іншого типу. Наприклад, питальні речення використовуються для передачі значення спонукання.

Розглядаючи непрямі значення висловлювань, науковці звертають увагу на способи формування непрямих мовленнєвих актів. Вітчизняні лінгвісти розглядають три ступені їх непрямого вираження, а саме: імплікацію мовця, непряме вираження мовленнєвої дії, ненормативну номінацію адресата:

а) агент знаходиться в імплікації й у складі мовленнєвого акту попередження виражає імплікацію виконавця дії:

Ida a eu juste le temps pour me lancer un avertissement:

– *Pas un mouvement! Surtout, ne tournez pas la tete! Sinon..., (que j'ai senti la pression de l'acier me percer la chair):*

– *Tu croyais t'entirer comme ca!* [9, с. 223];

б) другий ступінь передбачає, крім імпліцитного представлення агенса дії, непрямий опис самої дії:

– *Je te previens: si je t'aime, prends garde a toi!*

– *Si vous vous opposez a lui, c'est vous qui en souffrirez annonca-t-i* [4, с. 247];

в) третій ступінь пов'язаний з ненормативною номінацією слухача й передбачає відновлення референтної співвіднесеності. У цьому разі об'єкт, який вимагає ідентифікації, представлений займенником третьої особи, а не другої:

– *Quand je parle, tout le monde m'ecoute. Ceux que ca n'interesse pas n'ont qu'a sortir. Les voix se turent* [7, с. 58].

Кількісна трансформація семантичної моделі, яка відбувається разом із якісною трансформацією, є другим видом непрямих мовленнєвих актів попередження й перетворює висловлювання на семантично надлишкове або недостатнє. Про семантичну надмірність йдеться тоді, коли ілокутивна мета виражається за допомогою більшої кількості показчиків ілокутивної сили. Так, перформативне оформлення мовленнєвих актів попередження, які містять усі елементи семантичної моделі, є надлишковим, оскільки сама структура й лексичне наповнення цього висловлювання однозначно інтерпретують його як авертив: *Je te previens: mefie-toi d'Anatole, c'est un drole de lou lou!* [8, с. 362]. Перформативне використання дієслова «попереджувати» – *Je te previens* – у цьому разі є непотрібним з точки зору семантики, але опосередковано виражає емоційний стан мовця, його бажання вплинути на подальшу поведінку адресата.

До непрямих способів вираження ілокутивної сили мовленнєвих актів відносяться й семантичні транспозиції, що свідчить про певне ставлення мовця до когнітивних можливостей співрозмовника, до його здатності зробити належний висновок з повідомлення, тобто правильно зрозуміти та сприйняти висловлювання.

Речення, у якому зміст непрямих комунікативних актів попередження передається шляхом семантичної транспозиції іншого мовленнєвого акту авертивної семантики, за своїми формальними ознаками вважається одиницею одного прагматичного типу, але в мовленнєвій ситуації набуває ілокутивної сили речень іншого типу.

Так, заклик до обережності може виражатися як:

а) заборона: *Ne le faites pas vous ne vous rendez pas compte du degre de mecontentement, de la colere de ces hommes;*

б) порада: *A votre place je ne partirais pas seul, car personne ne peutetre sur de rien;*

в) прохання: *Je vous prie de me croire sur parole et prendre garde parce-qu'ils sont dangereux* [1, с. 195–205].

Відповідно до форми непрямі способи представлення авертивів передбачають використання речень інших комунікативних типів, ніж цього потребує їх семантика. Так, у теорії прагматики питання визначається як мовна дія, направлена на отримання мовцем необхідної йому інформації. У непрямих мовленнєвих актах попередження питальні речення реалізують їх вторинну функцію, зокрема використовуються як спонукальні: *Vous osez insulter sa fiancée? Vous voulez qu'il vous traine en prison, espece de con?* [6, с. 14].

Повертаючись до питання про семантичну транспозицію як один з непрямих способів вираження ілокутивної інтенції мовця, зазначимо, що вона відіграє важливу роль у мовленні. Наприклад, завдяки транспозиції, яка є однією з форм прояву асиметрії в комунікативних актах, утворюються прагматичні синоніми для вираження відтінків значення висловлювань.

Отже, попри важливість урахування мовних засобів вираження авертивної семантики, більш значущим є аналіз функціонування таких висловлювань у конкретній мовленнєвій ситуації. У зв'язку з цим вивчення екстралінгвістичних факторів комунікативного процесу відбувається з оперттям на його соціальний характер. Саме тому прагматичні параметри мовленнєвої ситуації, що відповідають умовам, за яких відбувається комунікація, у поєднанні з мовними одиницями дозволяють мовцеві якомога точніше передавати свій намір, а слухачу – безпомилково визначати відтінок зверненого до нього спонукання в кожній конкретній ситуації мовлення.

Список використаних джерел

1. Серль Дж. Р. Косвенные речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986 (6). – Вып. 17: Теория речевых актов. – С. 195–223.
2. Храковский В., Володин А. Семантика и типология императива: русский императив. – Л., 1986. – 270 с.
3. Arnaud G.-J. Ils sont revenus // Les angoisses. – Paris: Fleuve noir, 1992. – 269 p.
4. Clavel B. La maison des autres. – Paris: R. Laffont, 1990. – 488 p.
5. Exbrayat. Espion, oues-tu, m'entends-tu? – Paris: Librairie des Champs-Elysees, 1992. – 191 p.
6. Exbrayat. Un Coeur d'artichaut. – Paris: Librairie des Champs-Elysees, 1990. – 186 p.
7. Giono J. Un des Baumugnes. – Paris: B – Grasset, 1957. – 188 p.
8. Sarrazin A. La cavale. – Paris: J. J. Pauvert, 1969. – 506 p.
9. Villiers G. de. Mission a Moscou. – Paris: Ed-s Gerard de Villiers, 1990. – 252 p.

В.М. Фінів,

кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладу та філології
ПВНЗ Університету Короля Данила

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ФУНКЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ПОВТОРУ У МАЛІЙ ПРОЗІ Н. ГУМЕНЮК

Анотація. Стаття присвячена розкриттю функції інтертекстуального зв'язку у художніх текстах малої прози, зокрема у збірках Н. Гуменюк «Коханий волоцюга» та «Етюд з метеликом».

Ключові слова: лексичний повтор, функційне навантаження повторів, інтертекст, прагматика.

Постановка проблеми. Різновекторний аналіз художніх текстів малої прози передбачає виокремлення та дослідження мовних одиниць, які сприяють реалізації глобальної авторської інтенції, розкриттю ідіосмислового коду (індивідуально-авторського смислу), семантичній і структурній цілісності висловлень, декодуванню додаткових конотацій, що виникають при реципіюванні тексту. З-поміж таких мовних одиниць виокремлюємо лексичний повтор, що є нетиповим засобом для малих прозових жанрів, оскільки такі тексти передбачають сконденсованість та лаконічність вкладу, а повтор навпаки – часто є експлікатором нагромадження та деталізації. Тому вважаємо, що саме в таких текстах повтор лексем розкриває свою складну природу та функційні можливості, а отже, дослідження його у такому ключі є виправданим і своєчасним.

Стан дослідження. Виявлення окремих функцій повтору та їх аналіз стали предметом наукових розвідок багатьох учених-лінгвістів (І. Гальперін [1], Л. Мужеловська [4], Р. Ріжко [5], І. Синиця [6], А. Чередніченко [7]), проте ці праці стосувалися великою мірою означення окремих функцій повтору, ґрунтуючись на дослідженні в основному поетичних текстів.

Згідно з інтерпретацією поліфункційності лексичного повтору у значеннєвій інтеграції елементів тексту виокремлюють: тотожний лексичний, синонімічний та антонімічний повтори. Кожен із цих видів повтору по-різному виявляє свою функційну природу. Аналіз матеріалу дослідження засвідчив: при взаємодії з іншими стилістичними фігурами повтор є засобом комплектації макро- та мікрообразів, топіків не лише в предметній (денотативній) лексичній семантиці, а передусім – в імплікаційній структурі, додатково актуалізуючи при цьому задум автора ХТ та перепрограмовуючи реципієнта на «правильне», умотивоване в дискурсі, семантичне декодування [5, 221].

Виклад основного матеріалу. Матеріал нашого дослідження дав змогу виокремити ще одну функцію, нетипову для лексичного повтору, – інтертекстуальну. Аналіз текстових фрагментів двох різних творів Н. Гуменюк показав формальну зовнішню схожість, утілену повтором лексем, а подальше реціпіювання оповідань зі збірок «Коханий волоцюга» та «Етюд з метеликом» засвідчило внутрітекстову – змістову пов'язаність текстів між собою. Розглянемо спершу уривок з оповідання «Вовчиця» зі збірки «Етюд з метеликом»: «– Любко, це **ти**? Справді **ти**?! **Мекало-перемекало!** Авжеж, **ти**! **Любка-однолюбка!** Отакої! Стіко часу десь пропадала – і нате вам: об'явилася, як із неба звалилася. Назовсім у село **чи як?** / – **Чи як...** / – Ну, то ще видко буде. **Добре**, що приїхала, вельми **добре**. А тут тебе не забули. І досі згадують, надто, як прихопить якась болячка екстрена. Правильно зробила, що вернулася. Сказано ж: де народився, там і знадобився. А **по-моєму** вийшло, трясця його матері! **По-моєму!** – Дід аж притупнув ногою, що нагадувала дугу, обтягнуту сірою холошею, і, здається, вже готовий був піти наприсідки, але вхопився рукою за поперек і зупинився. – Хай тепера оті плетухи язики свої довгі понадкушують, або й зовсім повідкушують. Бо одні й досі годзікають, що буцімто Любка свою вовчицю застрелену оживила і з нею до лісу втекла, а інші блутають – у озері втопилася. А я **казав**, що ти вернешся. **Казав!** Бо знав! О, Гілько все знає!» (Н. Гуменюк) [2, 34]. Для кращого розуміння поданого сегмента художнього тексту розглянемо ширший контекст: випадкова зустріч на переправі поблизу села стала для діда Гілька доленосною. Його односельчанка Люба, яка через нещасливе кохання змушена була втекти з дому, згодом допоможе чоловікові у лікуванні довготривалої хвороби очей. Проаналізуємо кожен з повторів, виокремлений у поданому фрагменті комунікативної взаємодії, більш детально. Трикратний повтор особового займенника «**ти**», використаний в ініціювальній репліці адресанта, звучить із різною тональністю: дід Гілько спершу не вірить, що на власні очі бачить свою давно зниклу односельчанку (інтерактивно-динамічна функція). Ця номінація, повторена у висловленні, сприяє втіленню квестивної (персонаж сумнівається у побаченому) комунікативної тактики та ствердження («Авжеж, **ти**»). Повтор лексичного сполучення «**чи як**», продукований вдруге в мовленні адресата, є свідченням розгубленості героїні перед невідомим: Люба не знає, як надалі складеться її життя. Повтор маркує заглиблення жінки у власні переживання і є ніби мимовільним, оскільки героїня лише поверхнево підтримує комунікативний контакт зі співрозмовником (функція формування підтексту). Повтор лексеми «**добре**» в репліці продуцента комунікативної взаємодії містить оцінну семантику. Усупереч обставинам втечі Любки з села, дід Гілько утішений зустріччю з нею (аксіологічна функція). Двократні дистантні повтори «**по-моєму**» і «**казав**» у цьому ж фрагменті персонажного мовлення є виразником

автокомунікативних тактик (спрямованих мовцем на себе) похвали та констатації факту. Зазначені комунікативні тактики маркують перспекцію (дід Гілько неодноразово казав односельцям про те, що Люба повернеться: «А я **казав**, що ти вернешся. **Казав! Бо знав!**»). Апеляція до минулого при апперцепції цього уривка зокрема і художнього тексту загалом стає початковим елементом змістової інтеграції обох текстів між собою. Проте більш ґрунтовно інтертекстуальний зв'язок виявляється за допомогою використання персонажами прийому повторення. Асоціації, які виникають у реципієнта у зв'язку з повторним використанням лексем «**Любка**», «**мекало-перемекало**», «**Любка-однолюбка**», детермінують внутрішній і зовнішній зв'язок обох текстів. Розглянемо кілька фрагментів художніх діалогів оповідання «Вовчиця» зі збірки «Коханий волоцюга»: «— А **таки відьма, мекало-перемекало! Відьма!**» [3, 12], «— **Трясь твоїй матері! Та це не вовк, а вовчиця. Нащо ж їй молодуха? Мо', викуп за Гелю хоче? Треба задобрити, треба-треба, бо не пропустить**, бий її кара Божя! Бігме, **не пропустить!** Тут діло, знаця, сурйозне, **мекало-перемекало**» [3, 8], «— **Ти, Любко, того – одступись, одступись** подалі від гріха» [3, 14], «— **Мекало-перемекало! Пропав ти, Луко, як Сірко на базарі**» [3, 8], «— **Любка, Любка-однолюбка...**» (Н. Гуменюк) [3, 13]. Після смерті донечки Лука покидає Любу й незабаром одружується з іншою. У відчаї покинута жінка дає прилисток вовчиці і тільки з нею ділиться власними хвилюваннями. На весіллі Луки і Положевцевої Галі Леля не на жарт лякає гостей і наречену. Отриманий стрес призводить до передчасних пологів. Немовля народжується кволим. А Люба, успадкувавши від своєї тітки – знахарки Мільки Довгої – дар зцілення, через власну безпомічність не може врятувати сина Луки. Тому й стає вигнанницею у рідному Сильці. Лексичні повтори, інтегруючи два фрагменти художнього діалогу змістовно, сприяють також міжтекстуальному формальному зв'язку. Повтор лексеми «**Любка**» з парадигматичним у формі вокатива «**Любцю**» є маркером звертання до героїні у різних комунікативних ситуаціях (інтерактивно-зближувальна функція). Додаткова образна характеристика, утілена за допомогою повторюваного компонента «**однолюбка**», експлікує почуття жінки до коханого: незважаючи на одруження Луки та спричинений ним біль, Любка продовжувала його кохати, через свої почуття змушена була свого часу покинути рідну домівку. Використання та неодноразове повторення лексеми «**мекало-перемекало**» мовцем (причому у першому художньому тексті Гілько Курдик є другорядним персонажем, а в другому – дід Гілько уже виходить на перший план) спричинює повторне реципіювання тексту та виникнення асоціативного зв'язку з попереднім, разом з тим виступає кваліфікативним засобом характеристики персонажів. Таким чином, повтор вокатива «**Любцю**» – «**Любко**», номінатива на позначення головної героїні з додатковою характеристикою «**Любка-однолюбка**» та вигука «**мекало-**

перемекало» в обох художніх текстах визначаємо як допоміжний засіб інтертекстуального зв'язку.

Висновки. Проведене дослідження матеріалу засвідчує: повтор лексем, що є важливим стратифікаційно-когерентним засобом, виконує змістотвірну та інтерактивно-зближувальну функції, опосередковано чи безпосередньо здатен викликати асоціації та сприяти утіленню інтертекстуального зв'язку.

Список використаних джерел

1. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 2004. 144 с.
2. Гуменюк Н. Етюд з метеликом : збірка оповідань. Харків, 2017. 240 с.
3. Гуменюк Н. Коханий волоцюга : збірка оповідань. Харків, 2014. 224 с.
4. Мужеловська Л. Повтор як стилістичний засіб творення експресії в поетичному мовленні Олександра Олеся. Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 12. С. 224–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_12_42
5. Ріжко Р. Функціонально-стилістичні особливості повтору в поетичних текстах кінця XX – початку XXI століття. Лінгвістика і поетика тексту. Філологічні студії. Кривий Ріг, 2014. Вип. 10. С. 220–227.
6. Синиця І. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту. Мовознавство. 1994. № 2-3. С. 56–60.
7. Чередніченко А. Повтори як засіб когезії тексту. Синопис: текст, контекст, медіа. Київ, 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2014_2_8.

Розділ 4

БОГОСЛОВ'Я

УДК 13.159.9:27

С.П. Синий,

orcid.org/0000-0002-1440-5053

преподаватель истории, пастор церкви Христа Спасителя, г. Херсон, Украина

Н.В. Шевелёва-Гаркуша,

orcid.org/0000-0002-1440-5098

кандидат филологических наук, доцент кафедры АПМС

Херсонской государственной морской академии,

магистрант Таврийского христианского института, г. Херсон, Украина

ТРОИЧНОСТЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ПРИРОДЫ В БИБЛЕЙСКОМ ПОНИМАНИИ

Постановка проблемы. Личность каждого человека – это многогранный глубокий мир, очень яркий и разнообразный. Согласно Писанию, человек создан по образу и подобию Божьему. Это означает, что в каждого человека Бог вложил часть Своего характера, талантов, умений и способностей. Но помимо даров и талантов, которыми Всевышний наделил нас, Господь дал человеку нечто большее, что сделало нас подобными Ему. Выявление качеств и особенностей природы человека с библейской точки зрения и представляет предмет исследования в рамках данной темы.

Цель исследования – рассмотреть свойства природы и образа Бога, выделить три основные составляющие, которые представляют в своей совокупности триединую природу человека, выявить сходства и подобие человека Богу и Его сущности; дать определение тела, души и духа в рамках трихотомической теории и библейского учения.

Основное изложение сути проблемы.

Согласно Библии, «Бог есть Дух» (Ин. 4:24) и несёт в Себе духовное начало как некую энергию, которая не имеет материальной оболочки. «Дух не имеет плоти и костей» (Лк. 24:39), таким образом, Бог является Невидимым, Вездесущим и Неосязаемым физическими органами чувств человека [7, с. 57].

Согласно Писанию, Божий Дух, Который несёт в Себе разные качества и обладает особой силой, может самовыражаться в слове [5, с. 68–69]:

В начале было Слово, и Слово было у Бога, и Слово было Бог (Ин. 1:1).

Слово Бога является, таким образом, некой формой выражения Святого Духа. Божье Слово духовно по Своей сути. Обладая особой энергией и силой, оно является источником всего живого. Именно через Своё Слово Господь Бог способен самовыражаться и облекать Свои помышления в Слова.

Так, благодаря животворящей силе Божьего Слова, Которое Господь Бог изрёк из «недра Своего» вначале творения всего существующего, возник духовный мир ангелов:

Словом Господа сотворены небеса, и духом уст Его – все воинство их.

Ибо Он сказал, – и сделалось; Он повелел, – и явилось (Пс. 32:6, 9).

Затем по Слову Божьему возник и наш физический мир [3, с. 31]:

Всё через Него начало быть, и без Него ничто не начало быть, что начало быть. В Нём была жизнь, и жизнь была свет человеков (Ин. 1:3-4).

Так, по Слову Божьему возникло всё, что существует в этом мире. Но особенно уникально Бог сотворил Своё высшее творение, которое Он создавал в самом конце в последний день.

Восхотев, родил Он нас словом истины, чтобы нам быть некоторым начатком Его созданий (Иак. 1:18).

Уникальность человека состоит в том, что из всех живых существ именно человеку как высшему творению Господь задумал передать Свою Божественную природу [9, с. 25]. Тогда Господь сказал в Духе и «недре Своём» (Ин. 1:8) внутри Святой Троицы:

Сотворим человека по образу Нашему и по подобию Нашему (Быт. 1:26).

Согласно Писанию, будучи людьми не только плотскими, но и духовными, мы имеем непосредственное духовное родство с Богом, какое мы имеем с нашими биологическими родителями по плоти и крови, от которых мы унаследовали много общего благодаря нашим генам и кровному родству.

Такое же родство с Богом, только на духовном уровне, мы получили благодаря «духовному гену», который мы унаследовали от нашего Небесного Отца. Таким «духовным геном» для людей стал Божий Дух, Который Всевышний вдохнул в нас как часть Своего естества, как частичку Самого Себя [8]:

И создал Господь Бог человека из праха земного, и вдунул в лицо его дыхание жизни, и стал человек душою живою (Быт. 2:7).

Бог выдохнул в человека Своё дыхание как некую духовную энергию из Своего недра, и это оживило тело и душу человека. Само слово «недра» на греческом языке звучит как *κόλπος* (греч. *κόλπος*) и переводится на русский язык как «внутренность, материнское лоно, чрево, грудь, пазуха» [4].

Именно Словом, Которое Господь изрёк из недра Своего Духа, Всевышний буквально «родил» нас на свет:

Восхотев, родил Он нас словом истины, чтобы нам быть некоторым начатком Его созданий (Ик. 1:18).

Так, из глубины Божьего естества или лона, из самой Его Божественной сущности на свет в своём телесном облиции родился первый человек, который стал носить в себе Божий Дух как частичку внутреннего естества Бога. Это качество Бога стало передаваться последующим поколениям людей [6, с. 171].

Наличие Божьего Духа в нас сделало нас подобными Богу и непохожими ни на одно другое творение Всевышнего. Именно эта особенность в человеческом естестве поставила людей на более высокую ступень над всеми творениями Бога.

Так, по задумке и провидению Всевышнего, люди созданы Богом уникально и неповторимо. В одном из своих псалмов царь Давид прославляет Бога за дивное устройство человека и пишет так:

Ты устроил внутренности мои и соткал меня во чреве матери моей.

Славлю Тебя, потому что я дивно устроен... Не сокрыты были от Тебя кости мои, когда я созидаем был в тайне, образуем был во глубине утробы.

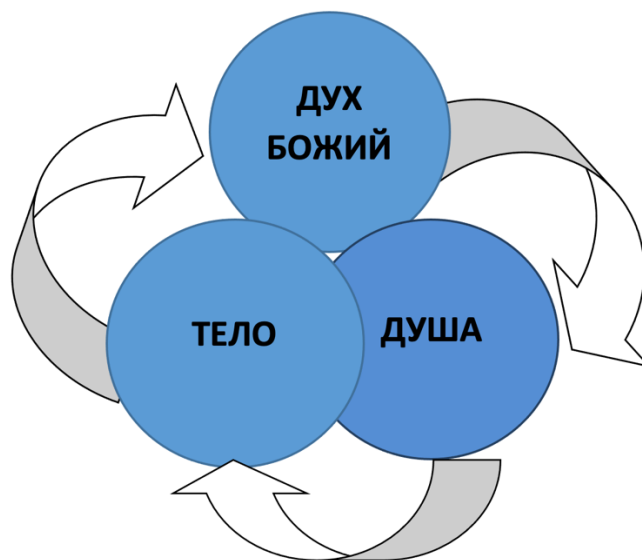
Зародыши мой видели очи Твои; в Твоей книге записаны все дни, для меня назначенные, когда ни одного из них ещё не было (Пс. 138:14).

Что касается природы человека, то ни один учёный в мире и никакой другой обыватель с высокими интеллектуальными способностями не сможет объяснить нашу природу лучше, чем наш Небесный Отец. Именно Он, наш Творец, **«соткал»** нас как искусный Мастер в утробе матери и знает о нас всё [8].

Истинно правильное представление о человеческой природе мы сможем понять, если обратимся к Писанию. Бог оставил нам всё самое необходимое в Своей Священной Книге, чтобы мы могли познавать себя и нашего Творца, а также выстраивать ту картину действительности, которая является единственно верной. Познание же самого человеческого естества позволит нам лучше узнать не только нас самих, но и Божественную природу Всевышнего, которой Бог наделил каждого человека [7, с. 56].

Согласно Писанию, сущность человеческой природы раскрывается в **троичности** её основных составляющих: духа, души и тела.

Когда Бог создавал человека, Он сотворил его из трёх частей. Эта теория в христианском богословии получила название **трихотомической**, от слов *три-* и *томэ* (греч. *Τομή*) – «деление, сектор, область, отдел» [5, с. 142; 4]. Схематически все составляющие человеческой природы можно представить следующим образом:

Все три составляющие человеческого естества находятся в тесной взаимосвязи между собой и имеют непосредственное влияние друг на друга. Троичность нашей природы делает нас похожими на нашего Троидного Бога-Творца. Рассмотрим каждую составляющую человека более подробно.

Тело или **плоть** человека является его материальной, то есть видимой и осязаемой на ощупь оболочкой. Согласно Писанию, Безначальный и вечно Существующий Бог создал нас из земли, «из праха земного» (Быт. 2:7).

Слово «создавать» (ивр. בָּרָא, *барá*) означает «сотворить, вырезать, лепить или придавать форму». На иврите существует несколько слов со значением создавать, но только слово «*барá*» используется для указания акта сотворения мира Богом из ничего одним лишь Словом.

Это слово вызывает в воображении образ гончара, который, обладая интеллектом и творческими способностями, даёт форму тому, что задумал. Так, Бог как Великий Гончар создал образ человека в Своем уме и, обладая невероятными способностями и интеллектом, дал этому образу жизнь.

Это был особый «творческий полёт» Всевышнего в создании человека как «венца» Его творения. Господь Бог постарался вылепить красивое лицо, фигуру и общие очертание человека. Закончив Свою работу, Всевышний назвал Своё творение Адамом.

Собственное имя **Адам** происходит от нарицательного слова «*адамá*» (ивр. אָדָמָה), которое переводится с иврита на русский язык как «земля». Так, Бог создал первого человека Адама из «*адамý*», что буквально означает: **землянин**, созданный Богом **из земли** [9, с. 28].

Именно это имя как игра слов была взята Моисеем по воле Бога для того, чтобы выразить идею создания человека из маленьких частиц земной коры. Интересно, но это утверждение из Писания подтверждают и учёные. По данным их исследований было установлено, что в человеке действительно содержатся практически все химические элементы, которые находятся в земле.

Но именно Бог и только Бог создал человека. Люди не эволюционировали от других существ, как утверждают приверженцы теории *эволюции*. И не безлические силы и эволюционные процессы в природе создавали людей. Мы не состоим только лишь из ДНК, атомов, молекул, водорода, протонов, нейтронов, электронов. В нас есть нечто большее, духовное. И никакие простейшие одноклеточные микроорганизмы не могли породить по какой-то случайности такое высокоразвитое, духовное и высокоорганизованное существо, как человек [5, с. 172]. Писание говорит так:

Какое безрассудство! Разве можно считать горшечника, как глину? Скажет ли изделие о сделавшем его: «не он сделал меня»? и скажет ли произведение о художнике своём: «он не понимает»? (Ис. 29:16).

Это настоящие безумие и глупость, говорит Писание, думать безлико о Боге и не признавать Его как Творца всего живого и неживого в мире. И даже вещества, входящие в состав физического тела человека, являются результатом сотворения их Господом Богом. Господь создал вначале природные вещества, а затем использовал их, чтобы дать человеку жизнь и поддерживать её существование на Земле.

Согласно Библии, человеческая плоть как внешняя его телесная оболочка служит неким вместилищем или «сосудом» для другой духовной составляющей, его души. Человеческое *тело* Библия называет «*внешним человеком*», видимым и осязаемым в физическом мире, в которого Бог вдохнул жизнь:

И создал Господь Бог человека из праха земного, и вдунул в лицо его дыхание жизни, и стал человек душою живою (Быт. 2:7).

Так, прах превратился в тело, «дыхание жизни» - в дух, а тело и дух вместе взятые дали начало душе [5, с. 142].

Душа человека является нематериальной составляющей троичной природы человека, которую Бог поместил в наше тело. Именно поэтому душа в Библии называется «*внутренним человеком*», потому что помещена и находится внутри тела человека (2 Кор. 4:16). Душа человека обладает следующими качествами:

1. Бессмертие.

В отличие от тела, душа является бессмертной субстанцией или, говоря научным языком, энергией, поэтому она не может умереть или исчезнуть [1, с. 33; 2]. Так говорит Писание:

И не бойтесь тех, кто убивает тело, но не может убить душу, а лучше бойтесь того, кто может погубить в геенне и душу и тело (Матфея 10:28).

2. Оживляющая (анималистическая) способность души.

Душа не только не умирает сама по себе, она даёт телу жизнь или отнимает её, если уходит из него. Во второй главе книги «Бытие» Библия говорит, что именно душа стала причиной того, что дало телу первого человека возможность жить и стать «душою живою» (Быт. 2:7).

Само слово **душа**, которое употребляется в Библии, звучит на иврите как **нѐфеш** (ивр. נֶפֶשׁ) или **псіхэ** (др.-гр. ψυχή) – на древнегреческом, что буквально значит «живое существо» [2; 5, с. 142]. Идею животворящей силы души передаёт также латинское слово **анима** (лат. *anima*), которое дало название **анималистической теории** о душе.

Именно наличие души, которую дал Бог, дало возможность человеку, а также животным и прочим обитателям земли ожить и получить способность дышать:

И сотворил Бог рыб больших и всякую душу животных пресмыкающихся, которых произвела вода, по роду их, и всякую птицу пернатую по роду её...

И сказал Бог: да произведет земля душу живую по роду её, скотов, и гадов, и зверей земных по роду их. И стало так (Быт. 1:21,24).

3. Психические особенности души.

Психика – это свойство разума человека отражать объективную реальность в своём сознании. Другими словами, это определённый мировоззренческий взгляд, способ отношения к миру и самому себе [2, с. 33; 3, с. 38].

Сама психическая способность, данная нам от Бога, относится к **проявлениям духовного мира**, поскольку Бог есть дух и все Его качества духовны. На физиологическом уровне духовная или психическая способность человека проявляется в работе **нервной системы**, которая передаёт информацию из внешнего мира через многочисленные рецепторы и по нервным каналам попадает в мозг. Помимо людей даже представители животного тварного мира также имеют психику и способность отражать явления окружающей их действительности, но на более низком уровне нервной системы. Они также как и человек имеют отдельные проявления разума, чувств, эмоций и воли [5, с. 158].

Разум человека, как и разум животных, способен выполнять на более низком уровне простейшие интеллектуальные операции, связанные с автоматической передачей нервных импульсов в мозг, их закреплением, запоминанием и определённым реагированием на них на уровне рефлексов и инстинктов. К основным характеристикам разумной стороны души относятся способность получать, обрабатывать и запоминать визуальную информацию извне (образное мышление), привязывать образы и символы к каким-то чувствам и автоматическим реакциям на них на уровне рефлексов и многое другое [5, с. 160].

4. Эмоциональная сторона души.

Ещё одной особенностью души человека является её способность переживать разные эмоции и чувства как проявление личностного характера. Интересно, но слова **нѐфеш** (ивр. נֶפֶשׁ) и **псіхэ** (др.-греч. ψυχή), обозначающие понятие «душа», имеют также второе своё значение – «характер, отличительная черта, особенность» [5, с. 160; 8].

Так, благодаря наличию души каждый человек имеет определённый **характер** и **темперамент** как совокупность основных психических свойств человека, проявляющихся в его поведении. Характер человека зависит от его врожденного темперамента, его особенностей эмоциональной возбудимости и способности реагирует на те или иные обстоятельства.

Писание говорит нам, что душа человека является сосредоточием разных эмоций и чувств. Так, согласно Библии, душа может любить (Песн. 1:6), быть покорной (Рим. 13:1), благоволить (Ис. 42:1), веселиться (Ис. 61:10), стремиться и желать чего-то (Ос. 4:8; Мих. 7:1), испытывать чувство голода, жажды и насыщения (Пс. 106:5) и т. д.

Слово душа часто заменяется и сопоставляется в Писании со словом **сердце**, потому что душа человека, как и сердце на физиологическом уровне является центральным органом познания. Так сердце человека способно веселиться, радоваться (Иер. 15:16), уповать на Бога (Пс. 27:7), быть кротким и смирённым (Мф. 11:29).

Говоря научным языком, на физиологическом уровне душа человека взаимосвязана со спинным мозгом и всей нервной системой как источником получения и обработки информации, которая поступает в головной мозг человека. Именно поэтому душа человека взаимодействует с более низшими познавательными и чувственными способностями психики, такими как получение, обработка и запоминание мозгом информации на уровне чувств, эмоций, ощущений и переживаний, рецептивно-двигательная, речевая и другие виды активности.

После грехопадения, вкусив запретный плод, душа и сердце человека познали не только добро, но и зло, а потому стали переживать и многие негативные чувства и эмоции, такие как желание согрешить вновь (Лев. 4:2), нарушать законы (Лев. 26:15), возмущаться и бунтовать (Ин. 12:27), ненавидеть и гневаться (Ис. 1:14), ожесточаться (Исх. 7:13), враждовать (Лев. 19:17), мстить (Иер. 5:9), надмеваться (Втор. 8:14), смущаться (Пс. 41:12), томиться (Пс. 83:3), поникнуть (Пс. 56:7), плакать (Иер. 13:17), унывать (Пс. 41:6), изнемогать (Иона 2:8), скорбеть (Мф. 26:38), вновь успокаиваться (Пс. 61:2), возвратиться в покой (Пс. 114:7).

Так, душа человека является неким **сосредоточием его внутренней личности**, темперамента, характера, волевых решений, которая способна переживать разные чувства и эмоциональные состояния.

Так, та часть мозга и разума, которая обрабатывает информацию из физического мира на уровне зрения, обоняния и всевозможных чувств, и эмоций, тесно связана с душой человека, которая названа в Писании сердцем.

Ещё одним фактом является то, что Бог создал человека не просто бесполом нейтральным существом, таким, как ангелы. Он создал людей разнополыми, разделив их на два рода:

Мужчину и женщину сотворил их (Быт. 1:27).

И мужчину, и женщину были наделены душой с разными качествами Всевышнего, разной степенью эмоциональности, терпимости, сдержанности, решительности и самовыражения [3, с. 35].

Поскольку мы все созданы по образу и подобию Господа, проявления качеств, свойственных Богу, наблюдается в разной степени у обоих полов. Своей решительностью и твёрдостью характера, к примеру, Бог наделил преимущественно мужчин. В то время, как Свою способность проявлять мягкость, ласку, любовь, сострадание и заботу Он наделили больше женщин.

Так, на иврите имя Бога (ивр. **אלהים**, *Элохим*) является мужского рода во множественном числе, что подразумевает под собой идею троичности Бога. Другое же имя **Святой Дух** (ивр. **רוח הקודש**, *Руах ха-Кодеш*) является **женского рода**, что в большей степени подчёркивает разносторонний характер Бога, который может проявляться в характере женщин и мужчин. Так, Господь говорит к Своим детям как внимательный родитель, Отец и словно заботливая мать в одном лице:

Забудет ли женщина грудное дитя своё, чтобы не пожалеть сына чрева своего? Но если бы и она забыла, то Я не забуду тебя (Ис. 49:15).

Так, вместе с душой Бог вложил в мужчину и женщину способность переживать разные чувства и эмоции, такие как радость, любовь, привязанность, а также после грехопадения стыд, уныние, гордыню, ревность, зависть, волнение, страх, раздражение и другое [3, с. 39]. Такие **высокие чувства**, как сочувствие, жертвенная любовь, сострадание, чувство вины, благодарности, прощения, надежды и другие свойственны преимущественно людям, поскольку эти чувства проявляются на основании заложенных нравственных ценностей и принципов, которых нет у животных.

5. Волевые качества души.

Бог наделил человека способностью проявлять свою волю и принимать осознанное решение поступать и действовать в определённых обстоятельствах в соответствии со своими нравственными принципами, убеждениями и ценностями.

В отличие от людей, животными в подавляющем большинстве управляют инстинкты и желания, поскольку они не имеют никаких норм морали. Хотя у отдельных животных волевые свойства души также могут проявляться, к примеру, в ситуациях, когда им нужно проявить терпение и выдержку, чтобы поймать добычу, или заслужить еду как награду.

Особое место занимает в человеке его **дух**. Именно благодаря духу человеку имеет взаимосвязь и общение с Богом-Отцом. Как бы представители эволюционной теории не доказывали родственное сходство людей и животных, выстраивая свою гипотезу на основании схожих черт на уровне физиологии и психики, поведения и способности реагировать на внешний мир, они не смогут доказать обратное, потому что это невозможно и противоречит Божьему Слову [8].

Говоря о сходстве и различие свойств души людей и животных, важно понимать, что разница между ними колоссальная и невосполнимая. Животные и прочие живые существа никогда не смогут преодолеть огромное расстояние со своей ступени развития до уровня человеческого интеллекта по одной простой причине: в них нет Божьего подобия в духе.

Писание говорит, что Бог как Творец и Первопричина всего существующего во вселенной обладает **высоким интеллектом и разумом** в Духе Своём. Бог как Создатель обладает уникальной способностью мыслить в Духе Своём, облекать Свои мысли в Слова и так создавать что-то новое в физическом и духовном мире:

Господь премудростью основал землю, небеса утвердил разумом (Притчи 3:19).

Сам Господь Бог говорит так: *Я творю всё новое! (Откр. 21:5 Пер. РБО).*

Писание говорит, что Бог Разумом Своим утвердил все творения во вселенной. Но разум Всевышнего, говорит Библия, трудно и практически невозможно познать полностью:

*Помыслы Бога может познать только Дух Божий (1 Кор. 2:11 Пер. РБО).
Разум Которого неисследим (Исаия 40:28).*

Бога можно познавать, но Его невозможно познать в полной мере:

Как небо выше земли, так пути Мои выше путей ваших, и мысли Мои выше мыслей ваших (Исаия 55:9).

Писание говорит, что познать Бога и Его разум в полной мере невозможно, потому что тайна Царствия Небесного и Божьей любви к нам **превосходит всякое человеческое разумение** и находится за пределами нашего понимания [8]. В своём послании в Ефес Апостол Павел писал христианам так:

Да даст вам, по богатству славы Своей, крепко утвердиться Духом Его во внутреннем человеке, верою вселиться Христу в сердца ваши.

и уразуметь превосходящую разумение любовь Христову, дабы вам исполниться всею полнотою Божиею (Ефессянам 3:16-17, 19).

Мы не можем абсолютно полностью познать Бога, говорит Апостол Павел, но мы можем познавать Его понемногу и постепенно узнавать и видеть какую-то часть из того, что нам приоткрывает Бог о Себе и о нас самих.

Но даже тогда, когда Христос Духом Святым вселяется в наше сердце, мы всё равно видим Бога как бы **сквозь тусклое стекло, гадательно**, подобно тому, как мы видим в обычном физическом мире **силуэт человека**, стоящего за затемнённым стеклом. Бог приоткрывает нам только часть истин Своего бытия и Своей природы [8]. Апостол Павел пишет так:

Ибо мы отчасти знаем и отчасти пророчествуем;

Теперь мы видим, как бы сквозь тусклое стекло, гадательно (1 Кор. 13:9).

Бог устроил человека уникально, поместив в его тело дух и душу. Дух и душа человека тесно переплетены между собой и на физическом уровне связаны с его мозгом:

Но дух в человеке и дыхание Вседержителя даёт ему разумение (Иова 32:8).

Так, благодаря мозгу как основной части нервной системы, связанный с душой и духом человека, мы были наделены разумом как одним из главных качеств Бога. Разум человека – это особое орудие и духовный орган познания мира, которое Бог дал человеку от начала его рождения [1, с. 15]. Разум человека таит в себе разные **формы сознания**, более высокую и более низкую форму энергии, изучение которых представляет предмет дальнейшего исследования.

Выводы.

Подводя итоги, мы пришли к выводу, что триединая природа человека, которая состоит из тела, души и духа, представляет собой тесное переплетение двух миров: физического и духовного мира. Но познать тайну этих истин в полной мере невозможно, потому что тайна нашей природы и Божьей любви к нам превосходит всякое человеческое разумение и находится за пределами нашего понимания. И наряду с этим Бог приоткрывает нам истины Своего бытия и Своей природы. Бог как Дух вложил в плотское естество человека внутреннюю составляющую, которой есть его дух и душа.

Так, благодаря наличию духа и души в человеке мы имеем подобие с нашим Небесным Отцом. Именно это подобие в духе выделяет человека из всех остальных видов тварного мира и ставит его на особую ступень в иерархии всех Божьих творений.

Перспективы дальнейшего исследования проблемы. Проблема троичности человеческой природы требует более детального и глубокого анализа, что и является перспективой дальнейшего исследования данного вопроса.

Список использованных источников

1. Веил Р. Основы христианской веры. – М.: Миссия «Еммануил», 1996. 400 с.
2. Войно-Ясенецкий Л. Дух, душа и тело. – М.: «Белый город», 2016. – 190 с.
3. Глассер Ф.А. Провозглашение царства: История Божьей миссии в Библии / Пер. с англ. Херсон: ТХИ, 2017. – 448 с.
4. Греческо-русский онлайн словарь [Электронный ресурс] // URL: <https://classes.ru/all-greek/dictionary-greek-russian-term-5555.htm> (дата обращения: 10.01.2021).
5. Коттрелл Дж. Вера, переданная святым. – Симферополь: Teaching Ministries International, 2006. – 640 с.
6. Коттрелл Дж. Что Библия говорит о Боге Творце. – Х.: ТХИ, 2015. – 358с.
7. Санников С.В. Готовимся к крещению: Катехизаторские беседы. – О.: «Христианское просвещение», 2004. – 508 с.
8. Синий С.П. Проповедь о тайнах Царствия Небесного [Электронный ресурс] // Запись служения от 11.10.20. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=сТ6AlucJpE&t=4848s> (дата обращения: 17.12.2020).
9. Синий С.П., Шевелёва-Гаркуша Н.В. Размышления о вечном. – 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков: СП «Озёров», 2020. – 354 с.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Д.М. Бадіца,

студент Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогоднішній день, в період глобалізації, розвитку ринкових відносин, пов'язаних зі швидкими темпами виникнення нових організацій і способів комунікацій, насиченням ринку новими продуктами та технологіями, культурної і соціальної мобільності суспільства, організаціям досить важко зберігати лідерство на конкурентному, надзвичайно мінливому і динамічному ринку.

Тому в турбулентному навколишньому середовищі сучасні організації змушені також безперервно змінюватися. І зможе «вижити» тільки той, хто краще і швидше вміє пристосовуватися до нових умов, реагувати на зміни. Організаційні зміни визначаються як освоєння організацією нових ідей або моделей поведінки. Раніше незаперечні переваги процвітаючих організацій, такі як стійка організаційна структура та усталені процеси, нині обертаються недоліком, оскільки занадто інерційна організація не дозволяє своєчасно реагувати на зміну вимог ринку. Якщо сучасна організація хоче сьогодні зайняти лідируючі позиції, прагне не тільки до виживання, а й до розвитку, вона повинна навчитися адекватно реагувати на дедалі зростаючу кількість змін на ринку, а також усвідомити необхідність проявляти гнучкість і вміння впроваджувати інновації.

Найчастіше зміни здійснюються реактивно, що нерідко веде до втрати конкурентних переваг, а іноді і до загибелі організацій. Випереджаюче (проактивне) здійснення змін вимагає знання основних закономірностей цього процесу, джерел опору змінам і методів їх подолання, тобто знання основ управління змінами.

Стратегічне управління покликане забезпечувати як ефективну взаємодію організації із зовнішнім середовищем, так і взаємокорисних взаємодія людини з організацією [1].

Досвід різних фірм демонструє, що набагато практичніше реалізувати відразу кілька варіантів стратегічного управління. Послідовність їх використання визначається очікуваним результатом. У нинішній час відзначається прискорення інноваційних процесів і значне зростання конкуренції. Підприємствам стає складно виділитися з натовпу своїми виробничими перевагами. У зв'язку з цим зростає потреба розвитку кадрів, розширення можливостей і подальших перспектив.

Всі зміни в організації зводяться до двох типів: операційних змін, що пов'язані з поліпшенням виробничих процесів, процедур, і до трансформаційних змін, спрямованих на оновлення організації в цілому, переорієнтацію її функціонування. Основні типи змін – це зміни місії та цілей, стратегії, технології, структури, продукту, людей і культури.

Зміни в організації можна охарактеризувати як цілеспрямовані дії керівництва на внутрішні змінні в організації, що визначають її цілі, структуру, технологію і людські ресурси.

Ключовими факторами, що прискорюють зміни є наступні: більш вимогливі клієнти, глобалізація, технологія, неінформаційні технології, відповідальність організацій, люди (працівники) тощо. Перераховані фактори формують нестійке й непередбачуване середовище, тому організації знаходяться в стані постійної зміни. І навіть в тому випадку, якщо організація розвивається благополучно і знаходиться на підйомі, їй необхідно вносити будь-які зміни в свою діяльність, щоб зберегти лідируючу позицію на своєму галузевому ринку. Тому процес організаційних змін служить в якості одного з найважливіших об'єктів управління.

Основною метою змін і нововведень слід вважати досягнення більш високих результатів діяльності організацій, освоєння передових засобів і прийомів праці, виключення рутинних операцій, здійснення прогресивних змін в системі управління [2].

Основою складання програми організаційних змін є стратегічний образ майбутньої організації, який дозволяє сконцентруватися на конкретних цілях, і заснований на результатах дослідження. Вироблений стратегічний образ показує напрямок, в якому необхідно просуватися, але він не дає оперативного плану на кожен день і конкретних орієнтирів. Необхідна конкретизація дій шляхом формування плану заходів в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періоді, тобто ступінчастий план організаційних змін, а також його узгодження з ресурсним забезпеченням [3].

Зміни в залежності від їх глибини і характеру варіюються від незмінного функціонування до повної перебудови організації, коли відбувається її

фундаментальна зміна. Кожен вид зміни обумовлений змінами, що відбуваються у зовнішньому середовищі, а також сильними і слабкими сторонами самої організації.

Поряд із традиційними способами розвитку ефективності господарської діяльності підприємства, власникам на сьогодні слід звертати суттєву увагу на питання діджиталізації.

Цифрова трансформація, орієнтована на інноваційний розвиток економіки і підвищення її конкурентоспроможності, – це одночасно переваги і загрози для суспільства. Отже, негативні наслідки цифрових інформаційно-комунікаційних технологій економіки необхідно передбачити, до них потрібно готуватися, їх потрібно мінімізувати і по можливості уникати.

Долаючи інформаційні бар'єри, нарощуючи виробничі потужності та змінюючи характер продуктів, цифрові технології можуть зробити економічний розвиток окремого підприємства більш інклюзивним, ефективним та інноваційним. При цьому особливу увагу слід приділити проблемі побудови сучасної економічної теорії, визнаючи, що інформація – це товар, добробут і рівень життя населення безпосередньо пов'язані з питомою споживанням енергії, а соціальний статус замінюється соціальним престижем і авторитетом.

Сучасний рівень діджиталізації економіки дозволяє організувати механізми збору, обробки і доставки до місця використання базової і результативної інформації з мінімальним використанням трудових, матеріальних і фінансових ресурсів для виконання цих функцій. Знання релевантною інформацією є унікальною конкурентною перевагою суб'єктів господарювання, дозволяє підвищувати точність прогнозування своєї діяльності і таким чином забезпечувати фінансову стійкість.

Цифрова економіка – це величезний потенціал інноваційного розвитку, організація на новій основі ринків товарів, послуг і праці, фінансових активів та платіжних систем. Діджиталізація забезпечить значний внесок у стійкий економічний ріст підприємства.

Тож, на сьогодні надаючи обґрунтування заходів підвищення ефективності господарської діяльності підприємства слід звертати увагу на поєднання таких аспектів розвитку підприємства, як: керівництво та персонал, розвиток виробничої бази та цифрові трансформації. Без чіткої взаємодії цих аспектів не можливо передбачити подальший розвиток підприємства, визначити його конкурентні переваги та надати рекомендації для подальших змін в організації його роботи та розвитку продукту, що виробляється.

Список використаних джерел

1. Стратегия управления трудовым персоналом – в чем её роль. URL: <http://hr-gelios.com/strategiya-upravleniya-personalom>. (дата обращения: 28.01.2021 г.)
2. Шульц Д., Шульц С. Психология и работа. Санкт-Петербург: Питер, 2003.
3. Блинов А.О. Управление изменениями: Учебник для бакалавров / Блинов А.О., Угрюмова Н.В. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2014.– 304 с.

Б.О. Бутко,

аспірант Львівського торговельно-економічного університету

БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Кожна стадія інноваційного процесу підприємств визначається не тільки орієнтацією на результат – створення та виведення на ринок комерційно успішного продукту, але й врахуванням та оцінкою великої множини критеріїв та показників, кожен із них описує певний вимір ефективності комерціалізації. Високотехнологічний продукт, зважаючи на свою стратегічну значимість, відображає цілий ряд критеріїв у різних внутрішньо підприємницьких та зовнішніх вимірах (табл. 1).

Таблиця 1

Виміри (критерії) ефективності комерціалізації високотехнологічного продукту

Вимір (критерій)	Особливості критеріїв
1. Економічний	Враховують (переважно у вартісному вираженні) всі види результатів і витрат, обумовлених співробітництвом у сфері високих технологій;
2. Науково-технічний	Відображають стан та динаміку науково-технічного потенціалу підприємства, галузі, країни, глобального економічного ринку;
3. Фінансовий	Відображають величину грошових потоків при комерціалізації високотехнологічного продукту, фінансову стійкість, надійність, ліквідність та беззбитковість реалізації інноваційних проектів
4. Маркетинговий	Базуються на моніторингу динаміки сегменту ринку високих технологій, зумовлюють можливість реалізації комерційно успішного співробітництва як у національному та і міжнародному аспектах
5. Ресурсний	Відображають вплив новоствореного та/або удосконаленого високотехнологічного продукту на ефективність та масштаби виробництва і споживання того чи іншого виду ресурсу підприємств;
6. Соціальний	Враховують соціальні наслідки реалізації комерціалізації проектів у сфері високих технологій ;

7. Екологічний	Відображають наслідки прямого чи опосередкованого впливу комерціалізації високотехнологічного продукту на стан навколишнього середовища, та його зворотній вплив на процес виготовлення інноваційного продукту
8. Інтеграційний	Відображають рівень інтегрованості суб'єктів вітчизняної ринкової взаємодії при створенні високотехнологічного продукту у світове господарство;
9. Іміджевий	Характеризують ступінь досягнення вітчизняним підприємством чи національною інноваційною системою статусу лідера у галузі високих технологій

Запропонований багатокритеріальний підхід є безпосереднім відображенням системності оцінки комерціалізації високотехнологічного продукту, яка базуватиметься як на кількісному так і на якісному методах оцінювання ефектів. Кількісний метод базується на концепції розрахунку ефектів «до реалізації» та «після реалізації» інноваційного проекту, а якісне оцінювання базується на основі використання методу експертних оцінок. Доцільність використання нами евристичних (експертних) методів зумовлена такими особливостями предмету дослідження як:

- об'єкт дослідження не повністю піддається предметному опису або математичній формалізації (результати комерціалізації високотехнологічного продукту часто мають не лише економічний та фінансовий ефект, але й впливають на рівень та добробут життя населення, навколишнє середовище тощо);

- об'єкт та предмет дослідження характеризуються високим рівнем невизначеності навколишнього середовища. Така ситуація на сьогодні ускладнюється пандемією і кризою у світовій економіці, що робить екстраполяцію існуючих тенденцій не зовсім вірогідною, а відтак, ускладнює процес планування виготовлення та комерціалізації інноваційного продукту;

- реалізація будь-якого інноваційного проекту зумовлюється відсутністю статистичної інформації про об'єкт дослідження, що зумовлює постійне припущення щодо отримання ефектів від комерціалізації інноваційного продукту;

- реалізація проекту комерціалізації високотехнологічного продукту завжди перебуває у площині із високою ймовірністю впливу форс-мажорних обставин, які визначають період та наслідки здійснення цього процесу для підприємства [1]. Особливо дієвим метод експертної оцінки ефективності комерціалізації високотехнологічного продукту може бути у поєднанні з методом парних порівнянь. На наш погляд, використання таких моделей у тандемі можливе при аналізі динаміки та зміни пріоритетів у напрямі високотехнологічного співробітництва на міжнародних ринках.

Отже, практичне застосування багатокритеріального підходу до визначення ефективності комерціалізації високотехнологічного продукту підприємствами у сучасних ринкових умовах може ґрунтуватися на використанні методу парних порівнянь з залученням механізму експертних оцінок.

Список використаних джерел

1. Глущенко В.В., Глущенко І.І. Дослідження систем управління. — 2004. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://bibyurecon.ml/issledovanie-sistem-upravleniya439.html>

О.М. Гедзь,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОВІ ПІДХОДИ ДО МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Найважливішим фактором здатності компанії до інновацій є мотивація та відданість її співробітників. Мотивовані працівники забезпечують стійку ринкову перевагу, приносять більший дохід, і таким чином, роблять значний внесок у розвиток компанії у сучасному конкурентному середовищі.

Слід зазначити, що вперше термін «мотивація» було запроваджено А. Шопенгауером у статті «Чотири принципи достатньої причини» в 1900–1910 рр. [5, с. 317]. Мотивація – це внутрішній стан, тобто така сила, яка спонукає людину досягати особистих і організаційних цілей. Вона базується на внутрішній енергії, що призводить до дії та прийняття рішень – і це, як правило, позитивна дія, спрямована на ріст, прогрес, загальне чи безпосереднє покращення умов.

Результати емпіричних досліджень показують, що мотивовані працівники показують кращу ефективність в роботі. Якщо працівники мають негативне ставлення до роботи та демонструють свою пасивність – вони є немотивованими і, отже, малопродуктивними. Традиційні теорії мотивації базуються на конкретних елементах, що мотивують працівників для досягнення певних цілей. Натомість, сучасні дослідження спрямовані на об'єднання та зміну традиційних теорій мотивації у більш всеохоплюючу теорію, яка включає управління, людські ресурси, діяльність організації, враховуючи знання з нейрології, біології та психології. Тому, якщо менеджери добре ознайомилися із традиційними теоріями і підходами, вони повинні поринути в процес створення сучасних прийомів мотивації та бути достатньо сміливими для того, щоб застосовувати інноваційні підходи до мотивації працівників.

На практиці теорії мотивації є досить неточними, особливо, якщо мова йде про конкретизацію причинно-наслідкових зв'язків та результатів, і вони, як правило, стають ще більш невиразними, коли йдеться про те, як причинно-наслідкові зв'язки пов'язані з результатами. Тому дослідження досить часто зосереджуються на загальних теоріях, які можна застосовувати на практиці.

Визнання і прихильність до працівника або групи працівників є одним із шляхів для підвищення мотивації. Визнання – це позитивний відгук, що є сигналом для персоналу, що організація розуміє їх важливий внесок у діяльності. Різні підприємства використовують формальні і неформальні методи визнання роботи працівників (церемонії нагороджень, або неофіційні привітання). Розуміючи важливість психологічного розвантаження, у тому числі і на робочому місці, все більшої популярності набуває створення кімнат відпочинку, тренажерних залів, масажних крісел, басейнів і кінозалів для працівників.

Огляд широкого спектру форм мотивації може допомогти працівникам знайти способи залишатися мотивованими на роботі, а також може допомогти керівникам, які шукають нові методи, які допоможуть їхнім командам досягти успіху.

Створення більшої кількості можливостей для продуктивної роботи персоналу має тенденцію до зростання. Сучасні підприємства досить часто використовують поєднання різних форм мотивації в залежності від потреби та специфіки ситуації.

Визнаючи важливість мотивації працівників, менеджери докладають чимало зусиль для кращого розуміння явищ, що складають основу потреб людини. Рівень мотивації працівників – це питання, до якого як теоретики, так і практики підходять з дедалі більшим інтересом, оскільки мотивація працівників займає значне місце в дослідженні організаційної поведінки.

Сьогодні фокус дослідника зосереджується на внутрішніх критеріях задоволеності роботою, де, окрім певних характеристик особистості, увага зосереджена на дослідженні впливу організації на мотивацію працівника, або взагалі на його задоволення якістю життя.

Сучасні дослідження показують, що мотивація, яку відчують працівники щодо своєї роботи, менше пов'язана з матеріальними винагородами і більше з самореалізацією працівників, можливістю використовувати креативний потенціал, реалізовувати свої бажання та ділитись думками.

Традиційні ієрархічні бюрократичні структури замінюються більш інноваційними, що сприяє розширенню можливостей працівників [6]. Сьогоднішнє робоче місце – це поєднання онлайн та офлайн середовища, що характеризується мережею та співпрацею між працівниками, які здатні виконувати завдання будь-коли та в будь-якому місці. Менеджери, які

раніше мали змогу зустрічатися зі своїми працівниками, збирати дані під час невеликих переговорів та застосовувати політику відкритих дверей, тепер повинні організувати свою роботу по-іншому. Завдяки новим методам спілкування вони здатні спілкуватися, надихати та мотивувати більшу кількість співробітників, ніж будь-коли раніше.

Нові комунікаційні технології, глобалізація та сучасне покоління працівників створюють абсолютно новий спосіб роботи, взаємодії та мотивації. Наразі платформи соціальних мереж в Інтернеті є дуже важливим інструментом спілкування не лише для приватних осіб, а й для організацій. Існують зовнішні платформи, що доступні кожному, такі як LinkedIn. Вони дозволяють шукати клієнтів, ділових партнерів, а також пропозиції про роботу. Внутрішні мережеві платформи обмежені користувачами, які працюють у певній організації, наприклад, Yammer або Chatter.

На таких платформах працівники можуть ділитися знаннями, коментувати ідеї своїх колег, брати участь у різних проектах та виконувати завдання. В умовах цих технологічних змін проблема для організацій полягає у адаптації, щоб дати людям змогу бути продуктивнішими за допомогою нових технологій.

Серед нових методів мотивації, які використовують інноваційні компанії можна виокремити створення віртуальної платформи соціального визнання. Розробляються спеціальні програми, які заохочують співробітників визнавати успіхи один одного за досягнення. Також є змога налаштувати каталог винагород та пакети винагород, визначати корпоративні пільги на єдиній платформі, яка служить для зміцнення культури компанії та підвищення мотивації працівників.

Одним із способів мотивації працівників є гейміфікація – тобто введення елементів ігрового процесу у найважливіші завдання вашої команди. Можна навіть створити реальну відеогру, де члени команди розблоковують завдання, що допомагають досягти головну ціль компанії.

Тож має сенс інвестувати в робоче середовище, де люди *насправді хочуть проводити свій час*. Ось чому стільки офісів починають нагадувати будинки, і чому кухня стає центром офісного життя. Створення домашньої атмосфери мотивує компанію, зводить до мінімуму відволікаючі фактори та змушує членів команди з нетерпінням приїжджати на роботу щодня.

Отже, відправним пунктом роботи кожного керівника є бачення і розуміння того, що мотивує працівників у контексті ролей, які вони виконують, оскільки серед всіх функцій, які виконує менеджер, мотивація працівників, безумовно, є найскладнішою, оскільки все те, що мотивує працівників постійно змінюється.

Процеси глобалізації змушують компанії використовувати гнучкі комунікаційні технології та платформи, що сприяють процесам обговорення поточної роботи, обміну ідеями та співпраці. Керівники повинні ефективно

використовувати нові можливості, щоб створити своєрідний зв'язок зі своїми працівниками і, таким чином, зміцнити позитивний вплив на їх мотивацію.

Список використаних джерел

1. Акименко Н. В., Мамонтенко Н. С. Системна мотивація управлінського персоналу підприємства // Бізнес Інформ. – 2019. – №1. – С. 364–370.
2. Ігнатенко О.О. Вплив мотивації праці управлінського персоналу на ефективність діяльності підприємства / О.О. Ігнатенко, А.А. Грушева // Вісник НУ ДПС України. – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/6_56683.doc.htm
3. Карлін М. І. Стимулювання праці в перехідній економіці : монографія / М. І. Карлін ; М-во освіти України, Волин. держ. ун-т ім. Лесі України. – Луцьк : ВДУ ім. Лесі України, 1997. – 168 с.
4. Решетило Н.С. Мотиваційний механізм трудової діяльності та шляхи підвищення його ефективності // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – 2005. – №58, Т. 3. – С. 61–63.
5. Шопенгауер А. Подл.собр.соч.: В 4-х т. – Т.1. – М., 1900.
6. Rock K.W. and M.G. Pratt, Where do we go from here? Predicting identification among dispersed employees. Corporate and organizational identities, 2002: p. 51-71.
7. Groysberg B. and M. Slind, Leadership is a conversation: how to improve employee engagement and alignment in today's flatter, more networked organizations. Harvard Business Review, 2012. 90(6): p. 76–84.

Т.В. Дворянова,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Сумського державного університету

науковий керівник: **І.М. Кобушко,**

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів та підприємництва

Сумського державного університету

НЕЙРОМАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ ПОТЕНЦІЙНОГО СПОЖИВАЧА

Одним із суттєвих показників у бізнесі є показник впливу на поведінку потенційного споживача. З цього приводу дуже влучно сказав український науковець та найкращий український економіст за версією «Forbes» Роман Шеремет, коментуючи слова художника Ігоря Лільо, що українці найунікальніша нація у світі, у них не вистачає коштів на інвестиції, але є кошти на останню модель iPhone [1]. Що спонукає купувати дорогі брендові речі, коли рядом на полиці лежить бюджетніший та функціональніший гаджет? У цій роботі ми розглянемо психологічні методи дослідження впливу на споживача при виборі товару.

У класичній теорії використовують якісні та кількісні методи дослідження впливу на споживачів. Класичні дослідження відображають

реальну ситуацію тільки частково. При дослідженні поведінки споживачів, при здійсненні купівлі товару, класичними маркетинговими дослідженнями, найчастіше не відображається реальна ситуація. Інформація, зібрана в ході таких досліджень, може бути недостовірною або суб'єктивною, тому що респонденти часто піддаються впливу різних відволікаючих факторів.

Саме тому компанії почали пошук нетрадиційних методів одержання інформації і звернулись до нейробіології. Після чого з'явився термін «Нейромаркетинг». Це нова область маркетингу, яка використовує медичні та психологічні технології такі як функціональна магнітно-резонансна томографія, для того, щоб вивчити відповіді мозку на маркетингові стимулятори.

Автор терміну «нейромаркетинг», Ейл Смітс, доводить, що методика допомагає визначити як споживач ставиться до продукції або бренду ще до того, як він сам це усвідомив, а також впливати на його вибір.

Існують наступні інструменти нейромаркетингу: дивитись на бренд очима клієнта, розшифрування сигналів мозку, аналіз посмішки людини як реакція на продукт, сенсорика, психофізіологія [2]. Айтрекинг – це відслідковування рухів очей на подразники. Наприклад, чи помічають вивіску біля входу, чи все можна прочитати на вивісці, як людина реагує на вивіску і продукт. Розшифрування сигналів мозку мозковими сканерами це чиста інформація, на яку не вплинула суспільна думка, переконання або інші моменти, які можуть проявитися, якщо людина просто висловлює свою думку. Така інформація, наприклад, допоможе створити правильну комунікацію з клієнтом і створити продукт, який зробить їх щасливим. Посмішка на обличчі не завжди означає радість. У кожної емоції є свої підтексти, як от посмішка з ввічливості, сором'язлива посмішка, завчена, кокетлива, презирлива тощо. Сенсорний маркетинг може набувати різних форм – дотик, запах, звук – і кожен по-різному впливає на людину. Чим правильніше відбуваються вплив на покупця з боку сенсорних подразників – тим вище інтерес до продукту. Один із прикладів практичного нейромаркетингу, який виявили після численних досліджень - просторі відкриті вітрини асоціюються у покупців зі статусом. Тому якщо потрібно продати дорогий товар або просто продати дорожче, то роблять саме такі вітрини.

Смартфони в магазинах електроніки можна взяти в руку, поклацати і найголовніше потримати в руці. Таким чином працює декілька інструментів нейромаркетингу. По-перше, доступність, товар можна взяти в руку і розглядати його без консультанта. По-друге, сенсорика, бо ми відчуваємо товар у себе в руці, підсвідомо вважаючи річ своєю. По-третє, музика в таких крамницях завжди актуальна, з високими переходами, ритмічна. Також на психологічну поведінку споживачів безумовно впливає відношення реклами до їх життєвого досвіду та життєвих обставин.

Ще однією з технік, якою успішно користується компанія iPhone, є призупинення продаж. Іншими словами, коли готується і випускається новий телефон, то продажі попередньої моделі призупиняються. Наприклад, восени 2020 року компанія призупинила виробництво і продажу iPhone 11 Pro, 11 Pro Max, тобто майже всю лінійку смартфонів, випущених в 2019 році [3]. Це зроблено для того, щоб стимулювати продажі пристроїв нової лінійки.

Ми вважаємо, що такий інструмент стимулювання споживачів як бренд, є дуже важливим маркетинговим стимулятором. Коли споживач придбав брендовий товар, наприклад, iPhone, у нього з'являється звичка. Причиною цього є те, що люди за своєю суттю не мають тяги до зміни звичних умов життя і на цьому вдало грають маркетологи, підігріваячи попит та стимулюючи на придбання нових моделей. Але окрім звички, тобто незважаючи на зміну всіх додаткових пристроїв та програм до телефону зі зміною марки, компанія iPhone «підкуплює» своїх користувачів високою якістю камери та широкими можливостями. Наприклад, остання модель, iPhone 12 оснащена нічним режимом для більш чітких фотографій та відеороликів при недостатньому освітленні чи в нічний час [4]. Цей аспект був відомий ще з 7-ої та 8-ої версій, щоб й було рушійною силою для більшості придбати саме смартфон цього бренду.

Висновки. Підсумовуючи, можемо сказати, що на споживача, який збирається купити дорогий продукт, впливають багато факторів - від доходів конкретної людини чи сім'ї до психологічної готовності носити з собою та користуватися товаром, який є «брендовий». Задача маркетингу вплинути на споживача таким чином щоб він придбав саме Ваш товар, оцінити ефективність інструментів впливу та постійно підігрівати попит на свій товар або послугу щоб не втратити постійних клієнтів.

Список використаних джерел

1. Горбатенко С. «Айфоном висвітлюють шлях до вуличного туалету» — найкращий молодий економіст світу про ментальність українців [Електронний ресурс] / Сергій Горбатенко // Радіо Свобода. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29980981.html>.
2. Кабачинський І. 5 технологій нейромаркетингу, які повинен знати кожний підприємець [Електронний ресурс] / Ілля Кабачинський // ain.ua. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://ain.ua/2020/07/10/5-technologij-nejromarketinga-kotorye-dolzhen-znat-kazhdyj-predprinimatel/>
3. Apple знімає з виробництва найпопулярнішу модель iPhone [Електронний ресурс] // unian.net – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.net/economics/telecom/apple-phone-11-pro-i-11-pro-max-budut-snyaty-s-proizvodstva-novosti-11123981.html>
4. Ефимчук Б. Нічний режим iPhone 12 Pro — головна фішка нового флагману [Електронний ресурс] / Богдан Ефимчук // iLounge Журнал – Режим доступу до ресурсу: <https://ilounge.ua/ua/review/nochnoj-rezhim-iphone-12>

А.Я. Жидачин,

студент факультету психології та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ УВАГИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Як відомо, молодший шкільний вік припадає на період навчання у 1–4 класах школи, що охоплює вікові рамки 6–10 років [1].

Л. Виготський зазначає, що саме на цей період припадає досить інтенсивний процес розвитку уваги дитини, що обумовлений її входженням в нове соціальне середовище. В процесі пристосування до умов нового середовища, зазначає науковець, за допомогою різного типу агентів соціалізації – батьків, вчителів, однолітків, які використовують певні стимули та засоби, формується довільна увага [5].

Науковці зазначають, що на початку навчання у школі, дитина майже не спроможна розподіляти увагу, однак до завершення молодшого шкільного віку ця здатність розвивається та збільшується. Також, для першокласників, як зазначає Т. Марциновська, в більшій мірі властивою є нестійкість уваги, що обумовлено їх віковими особливостями розвитку – переважанням процесів збудження над здатністю до гальмування в корі півкуль, наслідком чого є швидка стомлюваність через переключення і відволікання уваги на різні об'єкти. Тому, з метою утримання уваги дітей вчителі досить часто вдаються до використання та залучення різного роду інтерактивних ігор, що перемикають першокласників з одного виду діяльності на інший. Варто також зазначити, що нестійкість уваги є одним із факторів відставання у навчанні, що може бути обумовлено низьким рівнем розумової активності, складністю засвоєння навчального матеріалу, станом здоров'я [3; 4; 8].

На думку Л. Уманського, діти в молодшому шкільному віці певною мірою можуть самостійно планувати свою діяльність, однак для цього необхідним є вербальне відтворення послідовності виконання дій чи діяльності [6].

Шинтарь зазначає, що діти такого віку схильні до утримання уваги на інтелектуальних завданнях. Це вимагає певних зусиль волі та організації високої мотивації дитини. Увага молодших школярів має малу стійкість (10–15 хвилин), малий обсяг (2–3 одиниці), слабкий розподіл та нерозвинене перемикання [2].

Здатність розподілу і перемикання уваги зростає у школярів до кінця третього класу, у результаті чого школярі можуть самостійно аналізувати змістовну наповненість занотованої в зошит інформації, перевіряти її наявність орфографічних помилок; слухають вчителя без додаткових зауважень [14].

Вітчизняний дослідник М. Ли́ла, досліджуючи розвиток різних властивостей уваги молодших школярів визначив, що увага впливає на засвоєння знань учнів [10].

На думку С. Левітіна звичайна увага займає дуже велике місце в навчальній роботі молодших школярів, а саме коли учень повинен зосередитись на монотонній роботі. Правильна організація та вдосконалення пізнавальної діяльності мають суттєве значення для розвитку молодших школярів. Найважливіше спочатку розвивати психічні процеси, які пов'язані з безпосереднім пізнанням навколишнього середовища, тобто відчуття і сприйняття. У молодших школярів в цьому віці досить інтенсивно розвивається друга сигнальна система, яка створює сприятливі умови для засвоєння програмного матеріалу не тільки на рівні уявлень, а й на рівні теоретичних понять, особливо з різних мов і математики [11; 12; 13].

І. Страхов вважає, що для успішної організації навчальної роботи молодших школярів необхідно постійно турбуватися про розвиток у дітей довільної уваги та формування вольових зусиль у подоланні труднощів при оволодінні знаннями [15].

М. Ланге, аналізуючи вікові особливості розвитку уваги дітей молодшого шкільного віку дійшов висновку, що узагальнювати загальні закономірності її розвитку у зазначений час не можна. Науковець зазначає, що розвиток уваги молодшого школяра має індивідуальних характер розвитку: одні школярі мають стійку увагу, але низький рівень її розподілу; натомість другі легко переключають свою увагу в процесі навчальної діяльності, однак можуть відволікатися на різні сторонні предмети; натомість треті володіють високим рівнем організованості уваги, але в той же час її мізерний об'єм [9].

Таким чином, ми можемо зазначити, що на початку молодшого шкільного віку для уваги дітей в більшій мірі властивим є низький рівень її стійкості (10–15 хвилин), обсягу, слабкий розподіл, нерозвинене перемикавання, переважанням мимовільної уваги. Однак, вже до закінчення молодшого шкільного віку, під впливом агентів соціалізації та в процесі оволодіння знаннями, усі вищезазначені властивості уваги розвиваються та починається формування довільної уваги.

Список використаних джерел

1. Апетян М.К. Психологические и возрастные особенности младшего школьника / М.К. Апетян // Молодой ученый. – 2014. – №14. – С. 243–244.
2. Васерман С.В. Особенности устойчивости, объема, распределения произвольного внимания у старших дошкольников / С.В. Васерман, А.А. Белисова, К.А. Кронштатова, Н.И. Николаева, Л.Н. Мишенева // Современные научные исследования: теория и практика: материалы Международной (заочной) научно-практической конференции. – Нефтекамск, 2018. – С. 442–447.

3. Вікова та педагогічна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
4. Волков Б.С. Психология младшего школьника / Б.С. Волков. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 128 с.
5. Выготский Л.С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте / Л.С. Выготский. – М.: МГУ, 1976. – 224 с.
6. Крамаренко А.С. Специфика развития внимания у старших дошкольников / А.С. Крамаренко, М.Е. Клименко, Д.А. Кураева // Вопросы науки и образования. – 2018. – № 29 (41). – С. 141–142.
7. Крупник И.В. Влияние свойств внимания на успеваемость младших школьников [Электронный ресурс] / И.В. Крупник // Концепт. – 2015. – Спецвыпуск № 01. – Режим доступа: URL: <http://e-koncept.ru/2015/75035>.
8. Крупник И.В. Влияние свойств внимания на успеваемость младших школьников [Электронный ресурс] / И.В. Крупник // Концепт. – 2015. – Спецвыпуск № 01. – Режим доступа: URL: <http://e-koncept.ru/2015/75035>.
9. Ланге Н.Н. Биологическое определение и разновидности внимания [Электронный ресурс] / Н.Н. Ланге. – Режим доступа: <http://www.psychology-online.net/articles/doc-66.html>
10. Лиля М.М. Увага у навчанні іноземної мови / М.М. Лиля // Психолінгвістика. – 2010. – Вип. 5. – С. 43–48.
11. Несух Ю. Розвиток пізнавальних процесів дітей молодшого та середнього шкільного віку / Ю. Несух. – К.: Шкільний світ, 2008. – С. 83–90.
12. Особенности психического развития детей 6–7-летнего возраста / Под ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера. – М.: Педагогика, 1988. – 136 с.
13. Прихожан А. Познательная активность школьников / А. Прихожан // Школьный психолог. – 2003. – № 43. – С. 4–5.
14. Тупталова А.С. Развитие внимания младших школьников в учебной деятельности / А.С. Тупталова // Молодой ученый. – 2016. – № 26. – С. 610–612.
15. Хрестоматия по вниманию / Под ред. А.Н. Леонтьева. – М.: Издательство Московского университета, 1976. – С. 295.

Т.Б. Кетова,

аспірантка Харківського державного університету харчування та торгівлі,

науковий керівник: **О.А. Круглова,**

кандидат економічних наук, професор кафедри економіки та управління
Харківський державний університет харчування та торгівлі

ОБҐРУНТУВАННЯ РІШЕНЬ З РОЗВИТКУ ВЛАСНИХ ТОРГОВИХ МАРОК ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ

Одним із чинників забезпечення конкурентних переваг підприємства торгівлі є розробка і впровадження у їх діяльність власних торгових марок. Аналіз публікацій свідчить, що основними питаннями які розглядаються з цієї проблематики є визначення сутнісних характеристик та особливостей власних торгових марок (Капферер Ж. Н. [1], Котлер Ф. [2]), а також

дослідження методичних і практичних засад щодо управління ними (Бровченко В. А. [3], Старов С. А., Габісов А. А., Шостка А. А., Черенков В. І. [4], Шевченко О. [5]). Враховуючи сучасні тенденції розвитку підприємств торгівлі (а саме посилення процесів концентрації на ринку торгівлі, активний розвиток торгових форматів, експансію національних торговельних мереж в регіони [6]) певні питання щодо управління торговими марками потребують додаткових досліджень, зокрема питання щодо обґрунтування рішень з розвитку власних торгових марок.

Метою цієї роботи є визначення ключових характеристик для прийняття рішень щодо розвитку власних марок за різних рівнів управління ними. З вказаного питання відзначимо таке. Власна торгова марка (ВТМ, private label) є засобом відображення приналежності товарів до певної торговельної мережі. Спираючись на теоретичні положення щодо багаторівневості управління підприємством (підприємство, відокремлений підрозділ, торговельний об'єкт, робоче місце) управління ВТМ підприємства торгівлі представлено трирівневою системою, яка містить рівень корпоративного управління ВТМ, управління ВТМ на рівні певного формату торговельної мережі, а також управління певною торговою маркою. Відзначимо зміст і ключові характеристики для прийняття управлінських рішень щодо ВТМ за рівнями управління.

На корпоративному рівні значущим є визначення доцільності впровадження власних марок у діяльність підприємства торгівлі. У цьому разі зміст управління формалізується в рамках вирішення питання щодо збереження або корегування (розширення чи скорочення) економічного забезпечення цього напрямку діяльності, що визначається вартістю створення і володіння певними торговими марками. Для розуміння специфіки управління ВТМ на цьому рівні прийняття рішень відзначимо особливості формування асортиментної пропозиції підприємств торгівлі. Асортиментна пропозиція торговельної мережі формується за рахунок товарів підприємств-виробників, товарів ВТМ, продукції власного виробництва (кулінарні, кондитерські, хлібобулочні вироби та ін.), а також товарів, що визначені як власний імпорт. У такому разі впровадження власних торгових марок розглядається як один із способів формування асортиментної пропозиції підприємства торгівлі. Ключовими характеристиками, які відображають успішність управління власною торговою маркою на рівні підприємства торгівлі у цілому є стан та динаміка гудвілу, частки ринку, чистого доходу, рентабельності операційної діяльності, обсягу чистих активів у контексті ВТМ.

На рівні торговельної мережі об'єктом управління є портфель ВТМ, який представлений сукупністю торгових марок. Зміст управління власною маркою на цьому рівні полягає у забезпеченні збалансованості портфеля ВТМ з урахуванням формату торговельної мережі (дискаунтер, гіпермаркет,

супермаркет, бутик, Cash&Carry), характеристик товару за певними торговими марками (ціна, якість, значущість у марочному портфелі) та його безпечності, враховуючи ризики конкуренції між торговими марками підприємства торгівлі [4].

На рівні торгової марки проблематика управління включає питання щодо визначення потенціалу розвитку торгової марки, що визначається етапом життєвого циклу торгової марки та можливостями її розвитку у напряму розширення асортименту товарів і SKU, покращення якості. До переліку управлінських рішень щодо товарної марки слід включити також питання щодо обґрунтування заходів з підвищення потенціалу торгової марки та визначення готовності підприємства торгівлі до реалізації цих заходів.

Список використаних джерел

1. Капферер Ж.Н. Бренд навсегда: создание, развитие, поддержка ценности бренда / Жан-Ноэль Капферер ; [пер. с англ. Е.В. Виноградовой]; под. общ. ред. В.Н. Домнина. – Москва : Вершина, 2007. – 448 с.
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер, К.Л. Келлер. – Санкт-Петербург : Питер, 2012. – 816 с.
3. Бровченко В.А. Власні торгові марки в роздрібній торгівлі / В.А. Бровченко // Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. – 2010. – №7. – С. 143–148.
4. Старов С.А. Формирование сбалансированного портфеля собственных торговых марок розничной сети «Лента» / С.А. Старов, А.А. Габисов, А.А. Шостка, В.И. Черенков // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 8: Менеджмент. 2012. №1. С. 76–108.
5. Шевченко О. Власні торговельні марки проти брендів: розвиток, тенденції, перспективи / О. Шевченко // Молодий вчений. – 2014. – №8. – С. 56–60.
6. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Н.Р. Кучер,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: **І.І. Мазур,**

доктор економічних наук, професор кафедри екологічного менеджменту та підприємництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Сучасні глобалізаційні та технологічні процеси в умовах світових епідеміологічних викликів створюють підґрунтя для розвитку не тільки нових видів продуктів і послуг, але й нових груп ризику, що разом з іншими факторами можуть впливати на загальну систему функціонування суб'єктів економічної діяльності.

Процес цифровізації стабільно набирає популярності через спрощення певних статистичних, розрахункових та інших важливих процесів до яких вдаються організації з метою досягнення більшої ефективності власної економічної діяльності.

Особливих обертів в галузі дослідження інформаційних ризиків завдала всесвітня пандемія COVID-19, яка ввела нові правила «виживання» для організацій під дією заборон та обмежень, спричинених діючими протиепідеміологічними заходами.

Наслідками епідеміологічної катастрофи є незворотні людські втрати й колосальні фінансові збитки в будь якій сфері економічної діяльності. Умови пандемії дали змогу виявити спроможності тієї чи іншої організації протистояти викликам спричиненим різного типу ризиків. За даними опублікованими під час міжнародного саміту «WorldEconomicForum 2020», кібератаки, тобто кібер-ризик, займають 7 місце по критичності виникнення та наслідків для суспільства в цілому після природніх, мутаційних і біологічних ризиків [1]. Це свідчить про схвильованість урядовців та учасників економічних процесів в подальшому перебігу справ у сфері інформаційної безпеки, бо кіберпростір і дії в ньому виступають важливим фактором забезпечення подальшої міжнародної співпраці та захисту національних інформаційних систем від несанкціонованого доступу і використання даних в зловмисних цілях.

Пандемія змушує все більшу кількість суб'єктів економічної діяльності переходити на дистанційне введення активності, що саме по собі є ризиком втрати інформаційних даних, тому що не всі стейкхолдери можуть забезпечити надійний доступ та підключення до корпоративної (внутрішньої) мережі.

Зазначена ситуація створює та полегшує проникність, доступ зловмисників до інформації, що є критично важливою для ефективного функціонування. Критичність полягає в тому, що світ зосереджений не на створенні продуктів, а на якісному наданні послуг, тобто клієнтському сервісі, який вимагає залучення достовірних та актуальних аналітичних даних.

Модель ефективної системи менеджменту кібер-ризиків актуальна не лише для організацій, оскільки до «цифрового виміру» активно залучаються державні сектори економіки, що вже за своєю суттю є об'єктами критичної інфраструктури, і в разі несанкціонованого доступу виникає загроза порушення національної економічної безпеки.

На сьогоднішній день уряди країн активно займаються розвитком не лише фізичного захисту населення, а й продукують нові правила та вимоги пов'язані з використанням інформаційних ресурсів в сучасному веденні економічної активності. Причиною цього є взаємозалежність вузлів доступу в системі загальної інформаційної магістралі поширення, а особливо,

збереження інформації. Що з одного боку є позитивним фактором у швидкості та аналізі даних, а з другого, в разі незахищеності «вузла» виникає ризик можливої проникності до мережі через вразливості самої системи.

Якщо проаналізувати хронологію розвитку інформаційної безпеки, то головними рушійними силами в сфері кібербезпеки є уряд Сполучених Штатів Америки, в особі національних урядових інституцій юрисдикцією яких є забезпечення інформаційної безпеки [2], які ведуть не лише активну боротьбу з кіберзлочинцями, але й лобіюють ефективні практики в сфері забезпечення кібербезпеки по відношенню країн-партнерів, розробляючи нові вимоги та слідуючи принципам, що на їх погляд зможуть завчасно попередити та знизити ризики, тому що повністю уникнути ризиків у кіберпросторі неможливо.

Варто зауважити, що якою б злагодженою не була б діяльність в сфері оцінки та управління кібер-ризиками, відповідно до міжнародних стандартів NIST (Уряд США) [3], ISO 27000/27001[4], COBIT 5[5], – неможливо повністю убезпечити систему, яка перебуває під контролем людських ресурсів. Дані стандарти з кожним оновленням наголошують на більш відповідальному та ефективному дотриманні «кібергігієни» всіх стейкхолдерів.

Фішинг або емейл-повідомлення, займають 67% успішних атак в сфері соціальної інженерії, та призвели до майже 1,4 млн. дол. втрат у 2019 році [6].

Несвоечасність зміни паролю чи використання незахищених джерел доступу становлять 56% та 44% від спричинених втрат розміром близько 2,6 млн. та 2,3 млн. відповідно [6].

Тобто на етапі побудови ефективної системи захисту даних і інформаційних мереж важливо звертати увагу не тільки на фізичні та цифрові методи захисту внутрішніх джерел інформації, також варто оцінювати соціальний ризик, який нажаль, не завжди враховується в загальній методиці створення ризик-моделі, що в подальшому призводить до несвоечасного реагування та неефективного подолання, розв'язання ризиків і сприяє виникненню інцидентів з можливими фінансовими втратами.

Отже, на нашу думку, ряд чинників, а саме:

- адекватний аналіз ризиків, у відповідності до виду економічної діяльності;
- використання сучасних методів захисту, а саме міжнародних сертифікатів;
- наявність кваліфікованого персоналу;
- своєчасне проведення навчання та перевірка працівників на дотримання правил «кібергігієни»;

є головними показниками в подальшому економічному зростанні. Тобто, мінімізація втрат від помилок і максимізація надходжень від

використання штучного інтелекту, інформаційних ресурсів і доступу до кіберпростору, що несе відповідальність за своєчасність отримання актуальної інформації, та подальшого механізму прийняття управлінських дій – головні показники ефективно працюючої системи оцінки та управління в сфері забезпечення кібербезпеки суб'єкта економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. World Economic Forum «The Global Risks Report 2020» Insight Report 15th Edition In partnership with Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group. P. 61–71. / URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf
2. Cybersecurity Programs & Policy. Department of Homeland Security URL: <https://www.gsa.gov/technology/government-it-initiatives/cybersecurity/cybersecurity-programs-policy>
3. NIST. URL: <https://www.nist.gov/standardsgov/resources/publications>
4. ISO/IEC 27001:2013. URL: <https://www.iso.org/standard/54534.html>
5. COBIT 5. URL: <https://www.isaca.org/resources/cobit>
6. Jon Fielding «The people problem: how cyber security's weakest link can become a formidable asset» / ISSN 1361-3723 / Computer Fraud & Security Volume 2020, Issue 1, January 2020, P. 6–9.

Н.В. Петручок,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Одеського державного аграрного університету

науковий керівник: ***Т.С. Шабатура,***

доктор економічних наук, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства

Одеського державного аграрного університету

ГРУПИ ТА ГРУПОВА ПОВЕДІНКА В КОЛЕКТИВІ ОРГАНІЗАЦІЇ

На макрорівні організація є засобом досягнення цілей, які ставлять перед собою її власники та колектив. Іншими словами, організація є місцем, де люди формують свої відносини і взаємодіють між собою, отже, вона є і соціальною категорією.

На діяльність колективу в організації її працівники впливають своєю поведінкою на робочому місці. Дослідження свідчать, що в менеджменті необхідно розрізняти три рівні прояву поведінкового чинника в організації [2, с. 212]: поведінка окремої людини; поведінка людей в групі; характер поведінки керівника.

Поведінку окремої людини, насамперед, визначають її потреби, що, в свою чергу, впливають на цілі та шляхи їх досягнення.

Кожна організація складається з окремих груп – двох чи більше людей, які взаємодіють один з одним таким чином, що кожний з членів групи

одночасно впливає на інших та відчуває на собі їх вплив [43]. що відображено в поведінці.

Загальноприйнятим підходом є поділ груп на формальні (створені директивно при горизонтальному та вертикальному поділі праці; утворюють структурні підрозділи) та неформальні (створені самоорганізовано).

З огляду на це, вважаємо необхідним конкретизувати типологію груп в організації (рис. 1).

Рис. 1. Типологія груп в колективі організації

Джерело: сформовано автором за [1; 2; 3]

Основна функція будь-якої формальної групи в організації, по відношенню до організації в цілому, полягає у вирішенні завдань для досягнення її цілей. Формальні групи мають офіційно призначеного керівника, документально визначені посади учасників групи, а також закріплені за даними учасниками права, обов'язки та відповідальність.

Формальні групи є взаємодіючими та взаємозалежними, а тому формують організацію як систему, визначаючи ефективність діяльності організації в цілому.

Неформальна група є спонтанно виникаючою групою працівників колективу організації, які регулярно взаємодіють для досягнення спільної мети [2]. Виникнення та розвиток неформальних груп пояснюється інтенсивною соціальною взаємодією, якій сприяє функціонування формальних груп в колективі організації, оскільки люди тривалий час працюють разом та багато в чому за специфікою роботи залежать один від одного.

Існує ряд чинників, які впливають на поведінку групи та на процес функціонування групи в її оточенні. Дані чинники наведені на рис. 2.

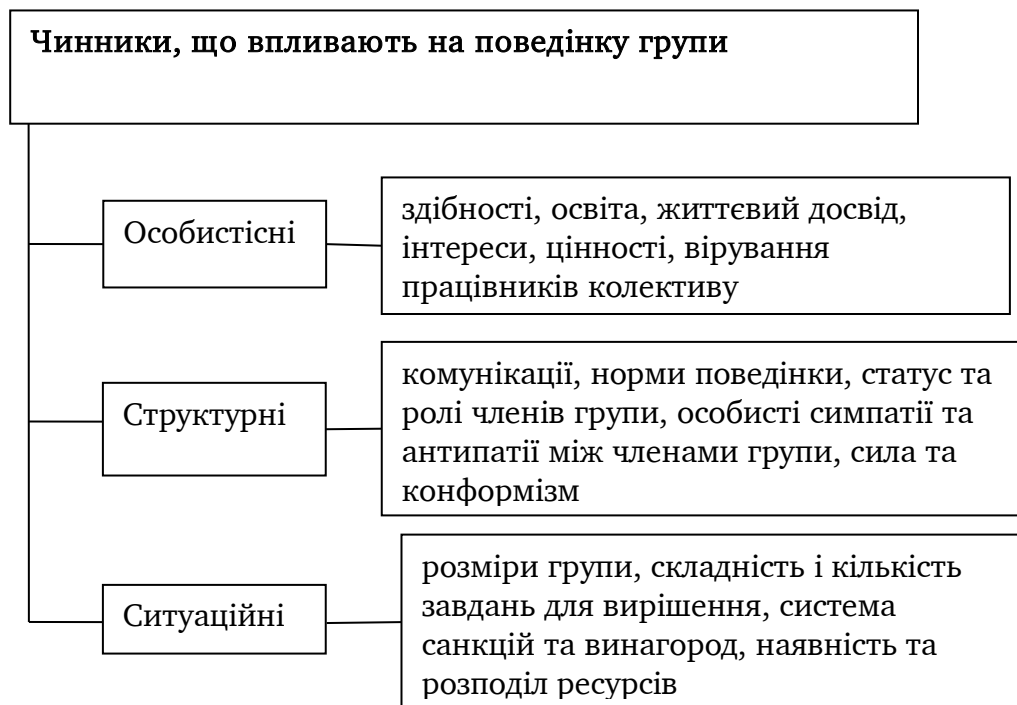

Рис. 2. Чинники, що впливають на поведінку групи в колективі організації

Джерело: сформовано автором за [1; 2; 3]

Отже, група здійснює вплив на поведінку своїх членів, які, в свою чергу, формують групові норми поведінки, що вважаються прийнятними більшістю членів даної групи. На нашу думку, групові норми поведінки є одним із найважливіших чинників поведінки групи в колективі організації.

Чим більше людина цінує свою належність до групи, тим більше її поведінка буде співпадати з груповими нормами. Групові норми поведінки можуть сприяти або протидіяти досягненню формальних цілей організації. Така групова поведінка, як дух колективізму, взаємодопомоги у виконанні робіт, може сприяти досягненню цілей організації. Якщо групова норма поведінки може вважати «вискочкою» кожного, хто проявляє старанність в роботі, тоді така норма поведінки протидіє досягненню цілей організації [2].

Поява неформальних груп в організації є цілком природним явищем, але воно може неправильно сприйматися формальними керівниками, які недооцінюють роль неформальних груп в організації, вважаючи їх наявність результатом неефективного управління. При цьому зауважимо, що створити ефективну команду, здатну гнучко реагувати на зміни, можливо, в першу чергу, за рахунок грамотного управління поведінкою саме неформальних груп у колективі.

Щоб справитися з існуючими та потенційними проблемами, а також використати вигоди, пов'язані з неформальними групами, формальне керівництво в організації має визнати природне походження неформальних

груп та співпрацювати з ними, зважаючи на думки неформальних лідерів і членів неформальних групи, враховувати ефективні рішення неформальних груп, дозволяти неформальним групам приймати участь в прийнятті рішень і гасити чутки шляхом оперативного надання офіційної інформації.

З огляду на це, розглянемо принципи ефективного управління груповою поведінкою в колективі організації:

- члени групи усвідомлюють свої групові процеси та можливість власного впливу на їх зміну;
- в рамках процесу члени групи можуть гарантувати виконання всіх функцій (спрямованих на виконання завдання, зміст і на підтримку процесу);
- в групі є учасники, які мають навички роботи в колективі та здатні їх розвивати в інших членів;
- всі цілі є спільними та абсолютно зрозумілими, а свої особисті цілі члени не приховують від групи;
- вербальні та невербальні комунікації повинні бути ефективними, а інформація – доступною;
- лідер в групі має сприйматися різними її учасниками, поєднувати в собі риси формально і неформального лідера, орієнтуватися як на людей, так і на виробництво;
- управлінський вплив повинен здійснюватися на раціональній основі (впливовим має бути той член групи, хто більш професійний та володіє ширшою інформацією, а не той, хто популярніший, чи харизматичніший від інших);
- конфлікт повинен розглядатися як природний наслідок захопленості справою, а його відсутність є тривожним сигналом. Конфлікт має відкрито виражатися та знаходитися під управлінським впливом;
- прийняття рішень повинне відбуватися на основі відкритих дебатів;
- міжособистісні відносини є важливими для групової єдності, кожен член групи є унікальним і цінним; проте, міжособистісні відносини є вторинними по відношенню до спільної діяльності;
- повинен здійснюватися безперервний моніторинг (зворотний зв'язок) і регулярний огляд стану групи.

Таким чином, зріла ефективна команда усвідомлює свої особливості, правила, процесуальні складові та може керувати груповою поведінкою на формальній та неформальній основі.

Список використаних джерел

1. Новак В.О., Мостенська Т.Л., Льенко О.В. Організаційна поведінка: Підручник. Київ: Кондор, 2013. 498 с.

2. Оксинайд К.Э. Организационное поведение: учебник. Москва: КНОРУС, 2009. 480 с.
3. Організаційна поведінка. Аспекти ефективного підприємництва / [П.Д. Дудкін, О.Б. Мосій, О.М. Владимир та ін.]. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. 252 с.

О.А. Томашевська,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства ім. проф. І.Н. Романенка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Важливою складовою конкурентоспроможності економіки країни є рівень розвитку підприємництва.

Високий рівень підприємницької активності – це той елемент, без якого стало розвиватись не може жодна країна світу. Він призводить не лише до збільшення рівня податкових відрахувань, зростання ВВП, створення робочих місць, підвищення рівня життя мешканців країни. Він також породжує соціальні та ментальні зміни, формує середній клас, дозволяє людині відчувати себе господарем своєї долі тощо [5].

Особлива роль підприємництва в економічному прогресі, багатоаспектність цього феномена зумовлюють необхідність дослідження підприємництва, а особливо чинників, які активізують підприємницьку діяльність, спонукають людину до її здійснення [6].

Вважається, що одним з перших науковців, хто серйозно зацікавився підприємництвом, був А. Сміт. Однак до нього цей «феномен» досліджував Р. Кантільйон, який сформулював тезу, відповідно до якої розбіжності між попитом та пропозицією на ринку дають можливість окремим суб'єктам ринкових відносин купувати товари дешевше і продавати їх дорожче. Саме він визнав цих суб'єктів ринку підприємцями (в перекладі з франц. – посередник) [3].

Йозеф Шумпетер, видатний австрійський економіст, соціолог визначив підприємництво як властивість людського характеру, що не залежить від класової і соціальної належності. Найбільш значним здобутком Шумпетера як економіста-теоретика є його епохальна робота «Теорія економічного розвитку» (Theory of Economic Development), яка, до речі, була написана у Чернівцях, коли Шумпетер викладав у місцевому університеті (1909–1911 рр.). Ця книга – свого роду «гімн підприємцю». Шумпетеру навіть довелося захищатися від обвинувачень багаточисельних критиків у непомірному возвеличенню підприємця. Але ж саме після цієї книги в економічній теорії підприємництво почали розглядати як четвертий фактор виробництва [4].

Передумовою успішного здійснення будь-якого виду діяльності є, насамперед, наявність стимулу та мотиву. Зазначені поняття пов'язані між собою, однак не є тотожними. Мотив являє собою внутрішню причину, яка спонукає до вчинення певних дій чи здійснення діяльності. Стимул передбачає зовнішній вплив на людину чи групу індивідів, який трансформується у свідомості під впливом психологічних особливостей характеру в рішення, що переростає в певну дію, що призводить до певного результату.

Модель мотивації підприємницької діяльності включає:

Основними складовими моделі мотивації підприємницької діяльності є безпосередні та опосередковані мотиви (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація мотивів підприємницької діяльності

Джерело: складено за [7].

У цілому ж найважливіші якості психологічного портрета підприємця науковці виокремлюють у три блоки.

1. До інтелектуального блоку входять: компетентність, комбінаційний хист, розвинена уява, реальна фантазія, розвинена інтуїція, перспективне мислення.

2. Комунікативний блок – таланти координатора зусиль співробітників, здатність і готовність до терпимості у спілкуванні з іншими людьми і водночас здатність йти проти течії.

3. Мотиваційно-вольовий блок – це схильність до ризику, відповідальність, прагнення боротися й перемагати, потреба в самореалізації й суспільному визнанні, вираженість мотиву успіху.

Повний перелік наведених якостей характерний до портрета ідеального, а не типового підприємця. У портреті типового підприємця для забезпечення його успішної діяльності слід розвивати обов'язкову наявність компонентів мотиваційно-вольового блоку, тому що підприємець, насамперед, фігура діюча, активна, творча [1].

Таким чином, підприємницька діяльність є способом мислення, психологічним налаштуванням, а здатність до неї формуються під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Економічна психологія: навч. посіб. / М. П. Бутко, А. П. Неживенко, Т. В. Пепа. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 232 с.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Історія розвитку підприємницької діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/12281128/ekonomika/istoriya_rozvitku_pidpriyemnitskoyi_diyalnosti.
4. Йозеф Шумпетер: «Процес творчого руйнування є самою сутністю капіталізму» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.management.com.ua/vision/vis021.html>
5. Конспекти занять з розвитку підприємництва [Електронний ресурс] // Волинський ресурсний центр. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ltklntu.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D0%B7-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0_2019.pdf.
6. Лугова В. М. Соціально-психологічні аспекти мотивації підприємницької діяльності / В. М. Лугова, О. А. Єрмоленко О. // Проблеми економіки. – 2017. – №4. – С. 296–301.
7. Худякова Н. Ю. Психологічні особливості мотивації підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / Н. Ю. Худякова – Режим доступу до ресурсу: <https://mydisser.com/en/catalog/view/252/255/18358.html>.

УДК 657

Є.М. Тупко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена розробці пропозицій з удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку грошових коштів на вітчизняних підприємствах.

Ключові слова: бухгалтерський облік, грошові кошти, касові операції, аналітичний облік, первинний документ, корпоративна картка.

Постановка проблеми. Функціонування підприємств різних форм власності в ринкових умовах передбачає виникнення економічних зв'язків з постачальниками, покупцями, іншими дебіторами та кредиторами, фінансово-кредитними установами, в результаті чого відбувається безперервний рух грошових коштів, які слід розглядати як важливий ресурс та результат діяльності підприємств.

Розвиток фінансово-господарських зв'язків, поява нових форм платіжних засобів, впровадження інформаційних технологій зумовлюють необхідність постійного удосконалення обліку. Його реформування покликане привести у відповідність вітчизняну практику та міжнародні стандарти, що є необхідною умовою для отримання достовірної інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, вибору надійних господарських партнерів і запобіганню підвищеного ризику діяльності. Адже саме грошові кошти та їх потоки, як найважливіша ланка системи кругообігу ресурсів, формують базис для підвищення платоспроможності підприємства.

Стан дослідження. Дослідженню питань обліку, аналізу й аудиту грошових коштів присвячені праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, зокрема Білухи М. Т., Бутинця Ф. Ф., Дорош Н. І., Головка В. І., Голубничої Г. П., Гури Н. О., Засадного Б. А., Костюк-Пукаляк О. М., Коблянської Г. Ю., Купалової Г. І., Ловінської Л. Г., Лукашової І. О., Максимової В. Ф., Мельник Т. Г., Мисаки Г. В., Пархоменко В. М., Шарманської В. М., Швеця В. Г. та інших.

Виклад основного матеріалу. Для здійснення господарської діяльності кожне підприємство повинно мати оборотні засоби, в структурі яких важливе місце займають грошові кошти. Вони необхідні для виплати заробітної плати, розрахунків за придбані матеріальні цінності, оплати різного роду зобов'язань тощо. Грошові кошти є найбільш ліквідними активами та обмеженими ресурсами, вони є ключовим компонентом забезпечення платоспроможності підприємства, зв'язуючою ланкою усіх господарських процесів.

В науковій літературі можна зустріти багато різних тлумачень терміну «грошові кошти», проте більшість науковців, серед яких Бутинець Ф. Ф., Швець В. Г., Мельник Т. Г., Мисака Г. В., Шарманська В. М., застосовують дефініцію, яка наведена в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [4].

Так, відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках в банках і депозити до запитання [4]. За Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів», грошові кошти складаються з готівки в касі і депозитів до запитання [2]. Професор Максимова В. Ф. зазначає, що грошові кошти являють собою грошові кошти в касі, на поточних рахунках в банку в національній і іноземній валютах, на інших рахунках у банку та інші грошові кошти [1, с. 120].

Однак поняття «грошові кошти», яке використовується для потреб бухгалтерського обліку, потребує додаткового уточнення. Це пов'язано з тим, що останніми роками бурхливого розвитку зазнає такий платіжний

засіб як електронні гроші, а також тим, що не всі кошти підприємств на рахунках в банках можуть бути віднесені до грошових коштів.

Серед усього існуючого наразі обсягу електронних грошей можна виділити ті електронні гроші, які емітуються у встановленому порядку банками та уповноваженими на це установами, та криптовалюту. Схожість криптовалюти і електронних грошей полягає в тому, що обидва платіжних інструменти є неперсоніфікованими та можуть обертатись поза межами банківської системи в електронному вигляді. Але в той час як електронні гроші підкріплені національною або ж іноземною валютою, емітенти електронних грошей мають тісно взаємодіяти з банками задля забезпечення вільного обміну електронних грошей на традиційні і навпаки, то криптовалюти абсолютно нічим не підкріплені, вони не враховуються при розрахунку монетарних агрегатів та не можуть бути використані для банківських послуг. Таким чином можна зробити висновок про приналежність саме електронних грошей, що емітуються у встановленому порядку банками та установами, уповноваженими на це державою до економічної категорії «грошові кошти».

Грошові кошти – це абсолютно ліквідні активи підприємства, саме ця ознака вирізняє їх серед інших активів. Але підприємство може мати рахунки в банках, на які накладено арешт, а отже і не може використати грошові кошти на цих рахунках для поточних розрахунків. Такі активи доцільніше відносити до інших необоротних активів, аніж до грошових коштів. Існують рахунки на яких, згідно з договором на їх відкриття, має постійно знаходитись «незнижуваний залишок», що також обмежує використання цієї частини коштів. А от кошти на строкових депозитних рахунках є фінансовими інвестиціями і, за відповідності певним критеріями, вони можуть бути класифіковані як еквіваленти грошових коштів, але не як грошові кошти.

Виходячи з цього можна сформулювати наступну дефініцію грошових коштів: грошові кошти – це готівка, електронні гроші, що емітуються у встановленому порядку банками та установами уповноваженими на це державою, залишки коштів на рахунках в банках, які можуть бути використані в будь-який момент часу для проведення поточних розрахунків, а також депозити до запитання.

Роль первинного документу як головного джерела інформації про господарську операцію залишається незмінною, незалежно від виду його представлення – паперовому або ж машинному носії з електронним підписом уповноважених осіб. Саме тому одним із напрямків удосконалення первинних документів вбачаємо доповнення форми виписок банку, касових ордерів, авансових звітів додатковими реквізитами («Вид діяльності», «Структурний підрозділ», «Рух грошових коштів»), що дозволить більш детально розглядати грошові потоки по виду їхнього руху в розрізі поточної,

інвестиційної і фінансової діяльності підприємства, значно спростить процес проведення економічного аналізу на підприємстві та складання Звіту про рух грошових коштів.

Для накопичення інформації про електронні гроші в обліку використовується субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті», адже лише нею дозволена емісія в Україні. Проте розрахунки з іноземними покупцями та замовниками дозволено проводити в іноземній валюті, зокрема – в електронних грошах, емітованих в іноземній валюті. Відтак постає проблема вибору рахунку для накопичення інформації [3, с. 231]. Пропонується ввести до робочого плану рахунків субрахунок 336 «Електронні гроші, номіновані в іноземній валюті» і на ньому накопичувати інформацію про надходження і вибуття електронних грошових коштів. Роль первинного документу щодо операцій з електронними грошима може виконувати виписка з системи електронних грошей, в якій відображатимуться всі виконані операції з електронним гаманцем всередині електронної платіжної системи.

При веденні обліку касових операцій в автоматизованих програмних комплексах доцільно нівелювати можливість проведення касових документів «заднім числом» (раніше, ніж документ був створений). Адже касові операції за допомогою касових документів оформляються у два етапи. На першому етапі створюють і заповнюють форму документа для підготовки касового ордера і його виведення на паперовий носій (при цьому створений документ зберігається в інформаційній базі непроведеним). І лише після того, як касова операція буде фактично здійснена, документ проводиться і операція з внесення готівки в касу або її видачі відбивається на рахунках бухгалтерського обліку. Реалізація такого алгоритму допоможе зменшити ризики шахрайства з боку відповідальних осіб та даватиме змогу бачити актуальну інформацію про залишки грошових коштів у режимі реального часу. До того ж своєчасне оформлення касових операцій дозволить уникнути негативного сальдо на рахунку 30 «Готівка».

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» [5] операції в іноземній валюті відображають при їх первісному визнанні у грошовій одиниці України шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції. Внаслідок зміни валютних курсів виникає курсова різниця.

Для підвищення аналітичної цінності облікової інформації доцільно відкрити додаткові аналітичні рахунки для обліку курсових різниць, а саме: 3021 «Грошові кошти в касі в доларах США», 3022 «Грошові кошти в касі в євро», 3121 «Грошові кошти на поточних рахунках в доларах США», 3122 «Грошові кошти на поточних рахунках в євро», 3141 «Грошові кошти на інших рахунках в доларах США», 3142 «Грошові кошти на інших рахунках в

євро», 3341 «Грошові кошти в дорозі в доларах США», 3342 «Грошові кошти в дорозі в євро». Таких аналітичних рахунків може бути безліч, їх кількість залежить від потреб підприємства та кількості видів валют з якими воно працює.

Підприємства в процесі здійснення господарської діяльності мають право відкривати корпоративні карткові рахунки в банку і одержувати до них корпоративні платіжні картки. Порядок використання корпоративної картки рекомендується визначити окремим наказом керівника по підприємству. За збереженість корпоративної картки на підприємстві має відповідати конкретна особа, в користуванні якої у визначений момент часу знаходиться картка. Окрім того, з працівником варто укласти договір про повну матеріальну відповідальність, адже за допомогою картки можна одержувати готівку з рахунка. Саме тому вважаємо за доцільне також встановлення індивідуальних витратних лімітів на рівні кожної корпоративної картки залежно від посади та цілей використання коштів, а також зміни PIN-коду картки кожен раз, як змінюється її користувач у випадку, якщо корпоративна картка не є іменною.

Вважаємо за доцільне також у робочому плані рахунків створити рахунок 337 «Кошти на банківських платіжних картках». Глибока аналітика даного рахунку зможе надавати інформацію щодо виду картки, сум залишків на картковому рахунку, працівників, в розпорядженні яких на даний момент знаходиться платіжна картка. Аналітичний облік за даним рахунком можна вести за номерами банківських платіжних карток, це допоможе спростити облік розрахунків банківськими картками, а також ефективно контролювати рух грошових коштів на рахунках у банку та полегшити отримання необхідної інформації внутрішнім користувачам.

Висновки. Отже, грошові кошти – це готівка, електронні гроші, що емітуються у встановленому порядку банками та установами уповноваженими на це державою, залишки коштів на рахунках в банках, які можуть бути використані в будь-який момент часу для проведення поточних розрахунків, а також депозити до запитання. Основними напрямками удосконалення обліку грошових коштів є: доповнення форм електронних документів додатковими реквізитами, що дозволить аналізувати грошові потоки за видом їхнього руху в розрізі видів діяльності; неможливість проведення документів в автоматизованій системі обліку «заднім числом», що значно зменшить кількість помилок в обліку та шахрайство з боку працівників; використання аналітичних рахунків для обліку курсових різниць, що сприятиме підвищенню аналітичності облікової інформації; встановлення індивідуальних витратних лімітів на рівні кожної корпоративної картки, а також зміну PIN-коду картки кожен раз, як змінюється її користувач з метою контролю за збереженістю грошових коштів.

Список використаних джерел

1. Максимова В. Ф. Бухгалтерський облік: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 6.050100 «Облік і аудит». – Одеса: ОНЕУ, 2012. – 670 с.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів» від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_019.
3. Мороз Ю. М. Проблеми обліку та аналізу електронних грошей в умовах розвитку міжнародного торгово-економічного співробітництва / Ю. М. Мороз // Зелений бізнес: життя заради майбутнього: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених / Ю. М. Мороз. – К.: ЦП Компринт, 2018. – С. 229–232.
4. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
5. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив зміни валютних курсів» від 10.08.2000 р. № 193 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Д.О. Самофалов,

кандидат медичних наук,

докторант кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук

Одеського регіонального інституту державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Загальна суть проблеми. В Україні поставлено амбітну мету – завдяки кардинальному реформуванню охорони здоров'я, створити систему, в якій держава гарантує громадянам, іноземцям, особам без громадянства, які постійно проживають на території України, та особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту доступ до необхідних медичних послуг належної якості без ризику потрапити у фінансову скруту. В першу чергу для впровадження реформи були здійсненні зміни в системі фінансування та обліку наданих послуг. Паперова документація, прийнята для статистичного обліку в Україні, була не здатна забезпечити потреби та виклики реформи охорони здоров'я. Серед основних проблем статистичного обліку були не здатність створити систему зворотного зв'язку для реагування на виклики, та, здебільшого, показники які не відповідали дійсності (збільшення або зменшення окремих показників відповідно до політичного моменту). Тому в першу чергу було розпочато цифрову трансформацію системи. Впровадження електронної системи охорони здоров'я – інформаційно-телекомунікаційна система, яка була б здатна забезпечити автоматизацію та обмін інформацією щодо медичних послуг, управління медичною інформацією. Цифрова трансформація системи охорони здоров'я потребує значного часу, фінансових витрат та залученості зарубіжних донорських та консультативних організацій. Важливо вивчити зарубіжний досвід цифровізації охорони здоров'я, детально проаналізувати сучасний стан в Україні, та впровадити найкращі з доступних практик адаптувавши їх під сучасні потреби нашої держави.

Мета. Визначити сучасний стан впровадження інформаційно-комунікативних технологій для створення та розвитку сервісів розбудові та трансформації системи охорони здоров'я в Україні. Виклад основного матеріалу: В Україні розбудова Електронної системи охорони здоров'я (ЕСОЗ) розпочалось в 2018 році прийняттям Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [1], в якому і дано визначення ЕСОЗ. ЕСОЗ можна розподілити на Центральну базу даних (ЦБД), яка втілюється державою та Медичні інформаційні системи (МІС), відповідальність за розробку яких лежить на приватних структурах. В 2020 році OPSI визнали такий підхід “Private-Public Cooperation” в ЕСОЗ одним з найперспективніших у світі [2]. МІС забезпечує всі поточні комунікативні сервіси (е-декларації, е-рецепти, е-направлення, електронні черги, онлайн-записи та консультації), а ЦБД їх об'єднує. Розпорядником реєстру медичних даних виступає Національна служба здоров'я України (НСЗУ). Отже маючи відповідну експертність НСЗУ веде комунікації з зацікавленими стейхолдерами (інші органи виконавчої влади, місцеве самоврядування) надаючи пропозиції та консультації щодо формування, структури, функціонування та підвищення ефективності мережі закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності, структури та функціонування госпітальних округів для досягнення універсального покриття медичними послугами, щоб кожен громадянин України міг отримати необхідну, якісну та доступну медичну допомогу без ризику значних фінансових витрат. А також публікує дані на сайті НСЗУ у вигляді інформаційно-аналітичних панелей (дашбордів), які дають можливість покращити формування рішень щодо управління медичною мережею на місцевому рівні. У рамках національної системи електронної взаємодії «Трембіта» налагоджено автоматичний обмін даними між НСЗУ та Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, що дозволяє забезпечити відпуск лікарських засобів за урядовою програмою «Доступні ліки» тільки в тих аптеках, які мають ліцензію. З 2020 року в ЕСОЗ інтегровано сервіс «Малюток», який дає можливість через подачу заяви онлайн зареєструвати народження дитини та отримати до 9-ти державних послуг від різних органів влади, потрібних при народженні дитини [3]. Однак до створення ЕСОЗ в Україні вже існували певні інформативно-комунікативні сервіси, які не були інтегровані в ЕСОЗ: «Централь 103», «УкрВак», «MedData», Телемедичні мережі Одеської, Запорізької та інших областей. Такі сервіси як «Централь 103» та «УкрВак» планується найближчим часом інтегрувати в ЕСОЗ, однак телемедичні мережі і досі залишаються поза межею зацікавленості ЕСОЗ.

Висновки. Сьогоднішня тенденція в трансформації охорони здоров'я спрямована на впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в сферу охорони здоров'я. Використання ІКТ дають змогу спростити

комунікаційний процес для всіх учасників управління та адміністрування системи охорони здоров'я. В Україні створена система ЕСОЗ, яка значною мірою є гібридною системою: за ЦБД та інтеграцію інших державних реєстрів та послуг відповідає держава та забезпечує НСЗУ та відповідні органи виконавчої влади. Розробка сервісного інтерфейсу у вигляді МІС повністю у керуванні бізнесу. Крім того в Україні досі існує значна кількість сервісів які не інтегровані в ЕСОЗ: «Централь 103», «MedData», «УкрВак», регіональні телемедичні мережі, що створює певний хаос та ускладнює роботу лікарів та затримки в отриманні інформації органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та пацієнтами. Отже питання щодо створення єдиного інформаційного простору та інтеграції усіх комунікативних сервісів до ЕСОЗ є нагальним.

Список використаних джерел

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення Закон України від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII.
2. Українську модель впровадження eHealth визнали однією із найперспективніших у світі [Електронний ресурс] // 2020 – Режим доступу до ресурсу: <https://ehealth.gov.ua/2018/10/31/ukrayinsku-model-vprovadzhennya-ehealth-vyznaly-odniyeyu-iz-najperspektyvnishyh-u-sviti/>
3. Порядок формування та видачі медичних висновків про народження в Реєстрі медичних висновків електронної системи охорони здоров'я. Наказ Міністерства Охорони здоров'я від 18 вересня 2020 року № 2136.

В.Є. Чухліб,

аспірант Полтавського державного аграрного університету

науковий керівник: **Х.З. Махмудов,**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Для будь-якого підприємства стратегічне управління персоналом має першочергове значення. Без ретельно відібраних, правильно розставлених і професійно підготовлених працівників-фахівців жодна організація не зможе досягти своїх цілей. Інтенсивний розвиток навколишнього середовища висуває особливі вимоги до працівників підприємств. Очевидним стає той факт, що сучасний персонал, крім професійних знань, вмінь, навичок та виробничого досвіду, має поєднувати у собі також весь арсенал творчих, ініціативних та інноваційних компетентностей, а його трудовий потенціал повинен на постійній основі розвиватися, що у довгостроковій перспективі

стане гарантом нарощування продуктивності праці та збільшення конкурентоспроможності підприємства [1, с. 67].

У зв'язку з відсутністю служби управління персоналом у державному підприємстві “Дослідне господарство “Степне” Інституту свинарства і агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук” Полтавського району виконання функцій покладено на начальника відділу кадрів. Він займається підбором і розстановкою кадрів; складає плани потреби в персоналі, створює резерв і кадрів, і його навчання; вивчає причини плинності кадрів

Стратегічне управління персоналом у ДП “ДГ “Степне” Інституту свинарства і АПВ НААН” формується з урахуванням стратегічних цілей розвитку, особливостей дії чинників зовнішнього середовища і тенденцій розвитку ринку праці, можливостей ресурсного забезпечення кадрових заходів. Цілі стратегічного управління персоналом, у свою чергу, впливають на реалізацію заходів кадрової політики підприємства.

Основні елементи, що формують рівень стратегічного управління персоналом у ДП “ДГ “Степне” Інституту свинарства і АПВ НААН” наведено на рис. 1.

Рис. 1. Система основних елементів, що формують рівень стратегічного управління персоналом у ДП “ДГ “Степне” Інституту свинарства і АПВ НААН”

Основними характеристиками стратегічного управління персоналом у досліджуваному підприємстві є:

- довгостроковий характер, що пояснюється його спрямованістю на розроблення і зміну психологічних установок, мотивації, структури персоналу, всієї системи управління персоналом або її окремих елементів;
- цілі стратегічного управління персоналом мають відповідати загальній стратегії розвитку підприємства; вони мають бути спрямовані на досягнення цілей економічного розвитку підприємства, а не суперечити їм;
- враховує дію чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, що може викликати необхідність корегування загальної стратегії розвитку підприємства, а відповідно і змін структури та чисельності персоналу, його навичок і кваліфікації, стилю і методів управління.

Процес стратегічного управління персоналом у досліджуваному підприємстві складається з трьох основних етапів (рис. 2):

- стратегічне планування персоналом;
- стратегічна організація персоналу;
- стратегічний контроль персоналу.

Рис. 2. Процес стратегічного управління персоналом у ДП “ДГ “Степне” Інституту свинарства і АПВ НААН”

Сучасні умови ринкової економіки зумовлюють потребу в розробленні принципово нових підходів до управління персоналом з усвідомленням того, що головним резервом підприємства є працівники, а за його межами – споживачі продукції, якість і конкурентоспроможність якої забезпечує персонал. Технології, на яких базується система управління персоналом, потребують систематичного оновлення та уточнення, оскільки ринкове середовище функціонування національних підприємств постійно змінюється, тому з метою побудови високоефективної системи управління персоналом необхідно дослідити суть та значення принципів формування відповідної системи в нових умовах ринку. Швидке впровадження нових технологій, нових форм організацій виробництва, скорочення і навіть зникнення окремих підприємств, виникнення нових сфер зайнятості, комп'ютери, електронне спілкування та Інтернет змінюють способи ведення бізнесу і взаємодію людей у процесі управління персоналом у підприємстві. Обґрунтування необхідності розвитку даної системи дає поштовх для застосування на сучасних підприємствах побудови нових інноваційних технологій та методів використання трудових ресурсів [2, с. 39].

Отже, необхідність зміни загальної парадигми управління персоналом дає можливість зробити висновок про те, що вирішення найважливіших завдань кадрової політики (відбір, підготовка працівників, оплата праці) в сучасних умовах неможливе в рамках традиційних уявлень. Концепція стратегічного менеджменту персоналу передбачає управління колективом підприємства, яке спирається на людський потенціал як основу розвитку підприємства. Стратегічне управління персоналом підприємства формується з урахуванням стратегічних цілей розвитку, особливостями дії чинників зовнішнього середовища і тенденціями розвитку ринку праці, можливостями ресурсного забезпечення кадрових заходів. Цілі стратегічного управління персоналом, у свою чергу, впливають на реалізацію заходів кадрової політики підприємства.

Список використаних джерел

1. Бузько І.Р. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах сучасного розвитку ринку праці: [монографія] / І.Р. Бузько, О.В. Вартанова, Г.О. Надьон та ін. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 304 с.
2. Дашко І.М. Розвиток інноваційних технологій управління персоналом на підприємствах у сучасних умовах господарювання / І.М. Дашко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 9. – С. 37–41.

І.С. Шаргородський,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Національного транспортного університету
науковий керівник: **І.В. Горобінська,**
старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена визначенню можливостей залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Ключові слова: іноземні інвестиції, інвестиційна активність, механізм управління інвестиційними процесами.

Постановка проблеми. З кожним роком, в умовах глобальної конкуренції та технічного прогресу все більше факторів впливають на економіку країн світу. Для прогнозування та уникнення негативних наслідків економічної діяльності потрібно звертати увагу як на позитивні, так і на негативні явища, пов'язані з інвестиційними процесами, а саме із залученням та використанням іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції є важливим фактором сприяння економічному розвитку. Оскільки Україна зараз переживає економічну нестабільність, то, відповідно, не має належного інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій, тому вкрай актуальним є вирішення питання підвищення інвестиційної привабливості.

Стан дослідження проблеми. Питання залучення іноземних інвестицій неодноразово досліджувалися такими вченими як: Д.В. Бабич, О.О. Бондаренко, А.В. Завгородній, А.В. Переверзева, К.П. Штепенко.

Виклад основного матеріалу. Іноземні інвестиції в Україні є не лише вагомим фактором розвитку вітчизняної економіки, але й водночас важливим індикатором умов підприємницької діяльності. Цим і зумовлена та увага, яка приділяється питанням іноземного інвестування в Україні.

Впродовж 2010–2019 років обсяги прямих іноземних інвестицій (далі ПІІ), в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (roundtripping) оцінено у 9.4 млрд дол США (рис. 1), що становить 22.8 % від припливу ПІІ в Україну (41.3 млрд дол. США).

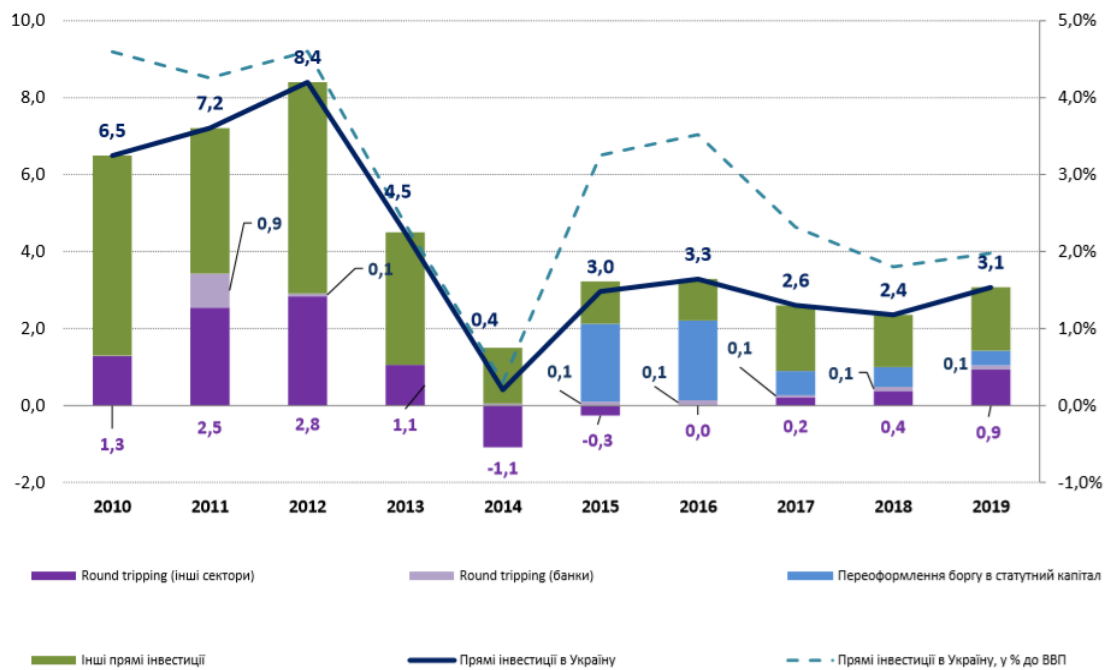

Рис. 1 – Прямі іноземні інвестиції в Україну, млрд дол. США

Найбільші обсяги roundtripping інвестування спостерігались впродовж 2010–2013 років – в середньому на рівні 32.7% від загального обсягу. 87% таких інвестицій було спрямовано до підприємств реального сектору.

В 2014–2015 роках спостерігався відтік коштів з України за такими операціями, що пов'язано з політичними змінами в країні, а також початком воєнних дій на Сході.

У 2016–2019 роках спостерігається поступове наростання чистого притоку коштів за операціями roundtripping, але вже в менших обсягах, ніж напередодні кризи. В 2016 році вони забезпечили 4.1%, у 2017 – 10.4%, у 2018 – 20.6% приливу ПІІ в Україну.

У 2019 році операції roundtripping оцінено в 1 млрд дол. США, що становить 34.1% притоку ПІІ в Україну (88.9% їх обсягу – інвестиції до реального сектору).

Найбільші обсяги операцій roundtripping здійснювались через Кіпр, Нідерланди, Швейцарію та Австрію (див. рис. 2).

Термін roundtripping означає процес направлення резидентами за кордон коштів, які потім вертаються в країну у вигляді прямих інвестицій.

Основні чинники: захист прав власності; податкові та фінансові вигоди; існування валютного контролю та зміни валютного курсу (для забезпечення гнучкості в управлінні активами, що виражені в іноземній валюті); отримання доступу до більш якісних фінансових послуг.

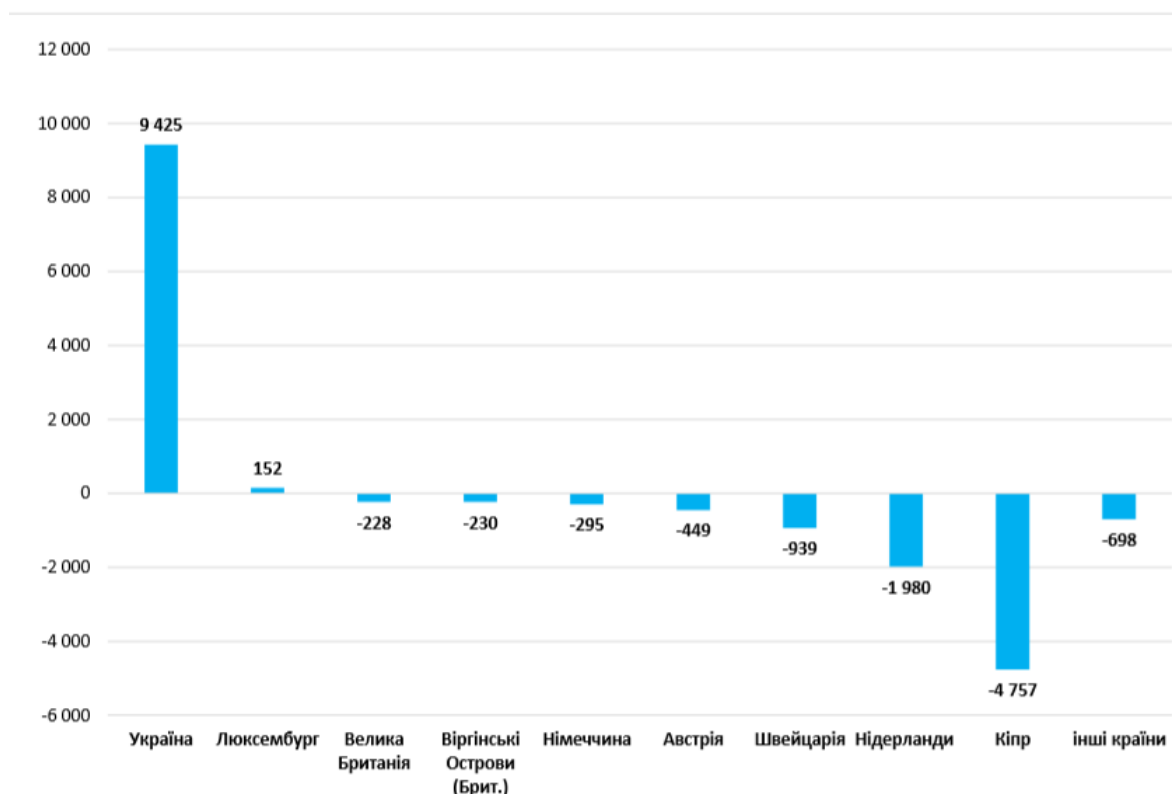

Рис. 2 – Обсяги операцій «Roundtripping»

В умовах глобальної конкуренції роль прямих іноземних інвестицій полягає в залученні не лише необхідних обсягів капіталу, а й сучасних технологій, методів управління та висококваліфікованих менеджерів. Виграють країни, які активно долучаються до міжнародного науково-технічного та інформаційного обміну. Наша держава може акумулювати внутрішні інвестиції, але їх кількість є значно нижчою порівняно із країнами Західної Європи чи США. Тому розвиток іноземного інвестування в Україні надасть можливість збільшити обсяг фінансування економіки, створити додаткові та зберегти існуючі робочі місця, активізувати підприємницьку діяльність, сприяти виходу на світові ринки тощо.

Ситуація з надходженням ПІІ в Україну не може не викликати стурбованості. Країна протягом тривалого періоду часу програє конкуренцію на міжнародних ринках капіталу іншим країнам, незважаючи на наявність у неї конкурентних переваг, вигідного географічного розташування, природно-кліматичних умов, кваліфікованої робочої сили, потенціалу економіки тощо.

Для України необхідність залучення іноземних інвестицій обумовлена низкою причин:

- відсутністю поповнення обмежених внутрішніх заощаджень і сприяння фінансуванню на мікрорівні, мезорівні та макрорівні;
- недостатнім обміном виробничим досвідом, виробничими та управлінськими технологіями, патентами, ліцензіями, ноу-хау;

- прагненням доступу українських підприємств за участю іноземного капіталу до зовнішніх ринків;
- перевагою прямих іноземних інвестицій, порівняно з портфельними інвестиціями та міжнародними кредитами, у більш стабільному та прогнозованому характері інвестування.

Водночас проникнення до національної економіки іноземного капіталу, може спричинити неоднозначні наслідки, створюючи низку загроз національній економічній безпеці. У переважній більшості випадків ці загрози не є навмисними, а витікають із реалізації основної цільової функції іноземного інвестування – забезпечення максимальної прибутковості використання активів. Головними недоліками залучення іноземного капіталу для української економіки можуть бути витіснення з ринку внутрішніх виробників і постачальників, збільшення залежності країни від іноземного капіталу, підвищення рівня конкуренції на ринку, жорстка експлуатація місцевих сировинних ресурсів тощо.

Сьогодні в Україні існує багато перешкод і проблем із залученням іноземних інвестицій, серед яких можна виділити:

- корумпованість влади;
- жорстке оподаткування;
- складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур;
- відсутність чітких і простих процедур викупу й оренди землі для ведення господарської діяльності;
- відсутність державного захисту інвестицій;
- нестабільне законодавство;
- зменшення можливості реалізації продукції на внутрішньому ринку за рахунок низької купівельної спроможності значної частини населення;
- невисокий рівень розвитку інфраструктури, яка могла б забезпечити швидкий оперативний зв'язок України з іншими країнами.

Для стимулювання процесу залучення прямих іноземних інвестицій та усунення негативних тенденцій в економіці країни необхідно, щоб основні положення законодавчих актів щодо умов іноземного інвестування не лише відповідали міжнародним нормам, а й виконувалися. Зарубіжний інвестор має сприйняти Україну як передбачувану країну, а її економіку такою, де макроекономічна стабільність асоціюється з послідовним розвитком, включаючи зростаючі темпи виробництва, платоспроможний попит.

Для стимулювання інвестиційної активності в Україні мають бути забезпечені на державному рівні такі обов'язкові умови:

- стабільна національна грошово-кредитна система;
- ефективний захист промислової та інтелектуальної власності;
- пільгова система оподаткування, що сприяла б швидкому припливу фінансових коштів у сферу бізнесу;

- активно діюча система інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності (комерційні банки, товарно-сировинні біржі, страхові компанії, науково-консультативні та навчальні центри загального розвитку підприємництва, менеджменту, маркетингу тощо);
- державна підтримка підприємництва в галузі фінансів і матеріально-технічного забезпечення;
- спрощена процедура регулювання підприємницької діяльності державними органами управління національним господарством;
- правова захищеність підприємництва.

Формування механізму управління інвестиційними процесами підтверджує необхідність участі та посилення ролі регіональних владних інституцій у забезпеченні інноваційного розвитку. Водночас модель інноваційного розвитку та механізм регулювання інвестиційних процесів у кожному регіоні повинні формуватися з урахуванням специфіки розвитку конкретного регіону та ґрунтуватися на диверсифікації заходів та інструментарію реалізації державної та регіональної інвестиційної політики. Реалізація вираженої, науково обґрунтованої, цілеспрямованої інвестиційної політики може стати універсальним засобом ефективного використання потенціалу та забезпечення конкурентних переваг на державному та міжнародному рівнях.

Висновки. Прямі іноземні інвестиції спрямовані на отримання максимального прибутку на капітал, підприємницького прибутку, прямих та непрямих вигод від контролю над фірмою.

За допомогою іноземних інвестицій можна покращити економічний розвиток країни, стимулювати конкурентоспроможність, збільшити кількість нових робочих місць, отримати нові технології виробництва та менеджменту, стимулювати експорт.

Для підвищення інвестиційного клімату в Україні потрібна перш за все фінансова та політична стабільність та ефективна боротьба з корупцією. Важливе значення для прийняття рішень інвестором відіграє також доступність до місцевого ринку, можливість закріплення на перспективних ринках збуту, стабільне законодавство, наявність пільг для іноземних інвесторів, відносний рівень добробуту та купівельної спроможності населення.

Список використаних джерел

1. Бабич Д.В., Бабич В.Д., Шлома Т.В. Механізм підвищення ефективності залучення інвестицій в економіку України / Д.В. Бабич, В.Д. Бабич, Т.В. Шлома // Ефективна економіка. – 2018. – № 5.
2. Бондаренко О.О. Залучення іноземних інвестицій як джерело економічного зростання / О.О. Бондаренко, К.С. Нижник // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 3 (77). – С. 88–95.
3. Завгородній А.В. Механізми залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства регіону / А.В. Завгородній // Проблеми системного підходу в економіці. – 2019. – № 5(73). – С. 18–23.
4. Шосталь, С.О. Активізації інвестиційного процесу в Україні: проблеми та шляхи їх розв'язання / С.О. Шосталь // Статистика України. – 2012. – С. 119–122.
5. Свистун Л.А., Мороховець І.О. Перспективи іноземного інвестування в економіку України у контексті загроз її економічній безпеці / Л.А. Свистун, І.О. Мороховець // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. № 18. – С. 483–489.
6. Чернишова Л. О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні / Л.О. Чернишова, В.В. Сазонова / Бізнес Інформ. – 2013. – № 2. – С. 87–90.
7. Національний банк України. Департамент статистики та звітності. «Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (roundtripping) за 2010 р. – 2019р. – Київ, 2020 р.

М.В. Міхеєв,

викладач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого МАУП
ORCID 0000-0002-5384-5985

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ КОНФЛІКТНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

У наукових напрацюваннях зазначено про поетапність розвитку дій сторін у справі про адміністративне правопорушення із метою здійснення своїх прав та обов'язків та справедливого вирішення питання. Цей процес є системним та складається із певних визначених послідовностей, які, у юридичній літературі, називають стадіями.

Своє формулювання поняття стадії адміністративного провадження висловив Д.М. Бахрах, у якому йдеться про те, що це є самостійною частиною провадження, яка становить сукупність механізму виконання загального завдання провадження та того, що властиве лише їй, має свої документи та характерні особливості [1].

На думку О.М. Бандурка та М.М. Тищенко поняття процесуальної стадії провадження полягає у певному окремому комплексі процесуальних дій учасників, є логічною та визначеною часовими межами, спрямована на вирішення справи та досягнення цілі, вирізняється своїм колом суб'єктів та є закріпленою у нормативно-правових актах [2].

Досі не всі етапи процесуального провадження у справах про адміністративні проступки знайшли своє втілення у положеннях національного законодавства. Переважно у юридичній літературі наводиться чотири стадії провадження.

На першій стадії з'ясовуються: факт вчинення, обставини правопорушення, дані про винного і складається адміністративний протокол. Перший етап покликаний фактично зафіксувати вчинення, з'ясувати обставини правопорушення, інформацію про особу винного. На цій стадії складається протокол про адміністративне правопорушення.

На другій стадії відповідний суб'єкт розглядає матеріал і виносить постанову, яку на третій стадії може бути або оскаржена громадянином, або

опротестована прокурором, або переглянута з ініціативи вищого органу. Вона характеризується переглядом матеріалів та документів у справі уповноваженою особою, а також винесенням постанови про адміністративне правопорушення.

На третій стадії постанова, проголошена на попередньому етапі, може бути оскаржена громадянином, заперечена прокурором, повторно переглянута за проханням вищого державного органу. Закінчується ця стадія прийняттям рішення про скасування, зміну чи залишення без змін постанови.

Четверта стадія – виконання постанови – починається відразу ж після її прийняття або розгляду скарги (протесту). Фінішний четвертий етап включає в себе виконання винесеної постанови, якому передують її прийняття чи розгляд скарги або заперечення.

Розбіжності переважно стосуються назв стадій, причому найбільше їх щодо назв двох із них – першої і третьої.

У науковій літературі знайшли своє відображення дві назви першої стадії провадження: адміністративне розслідування або порушення справи про адміністративний проступок [3, 4]. Та щодо назви обох виникають певні сумніви. Це пояснюється тим, що термін «розслідування» переважно вживається у галузі кримінального права. Його вживання, із наукової точки зору, є не зовсім доречним у даному контексті, оскільки розслідування справи не можливе здійснювати до її порушення. Друга назва також має низку недоліків через відсутність конкретизації, адже порушення справи ще не означає, що мета початкового етапу уже досягнута. Раціонально було б використовувати таку назву першої стадії провадження як: «порушення справи про адміністративний проступок і попереднє з'ясування її обставин». До того ж в «розслідуванні» передують саме з'ясуванні обставин справи.

Стосовно характеристики другої стадії думки науковців збігаються. Переважно вона включає в себе розгляд справи про адміністративне правопорушення по суті, а також формулювання та винесення постанови уповноваженим суб'єктом. Також можна спостерігати використання спрощеної назви із тою самою сутністю у даному випадку, а саме «розгляд справи».

Третій етап провадження носить назву, або перегляду постанови або її оскарження чи заперечення, а інколи такі дії виконуються в комплексі.

На нашу думку, найбільш повно та чітко виконувані функції на третій стадії окреслює назва «оскарження (опротестування) і перегляд постанови у справі про адміністративний проступок».

У підсумок зазначимо, що юридичний механізм притягнення особи до відповідальності потребує змін та оновлень. Реформуванню підлягає й адміністративне законодавство, яке має врахувати нові підходи до вирішення справ про адміністративні правопорушення, думки науковців,

які присвятили свої напрацювання даній проблемі, їхні пропозиції щодо вдосконалення норм кодексу задля більш ефективного правового регулювання відповідальності особи із дотриманням усіх принципів гуманізму, справедливості та законності.

Список використаних джерел

1. Гнатюк С.С. Провадження в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія / С.С. Гнатюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 156 с.
2. Бандурка А.М., Тищенко Н.М. Административный процесс: учебник. – Харьков: НУВД, 2001 – 352 с.
3. Курс адміністративного права України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко [та ін.]. – Київ: Юрінком Інтер, 2013. – 872 с.
4. Бугайчук К.Л. Порушення адміністративної справи. Форум права, 2008. № 3. С. 71–76.

Ю.С. Носенко,

судовий експерт групи технічних досліджень документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень Кіровоградського НДЕКЦ МВС

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ПРАКТИЧНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Експертне дослідження — творчий процес, у якому проявляється вміння експерта з урахуванням особистого досвіду, знань і володіння методами й досягненнями різних наук вирішувати поставлені перед ним завдання. Під методом розуміється система регулятивних принципів, норм практичної або теоретичної діяльності людини. Він відображає принцип підходу до проведення теоретичного дослідження або практичної діяльності, спрямований на досягнення певної мети, який об'єднує суб'єктивні та об'єктивні аспекти пізнання. Є об'єктивним, оскільки дозволяє відображати дійсність та її взаємозв'язки. Отже, метод є програмою побудови і практичного застосування теорії. Одночасно з цим метод суб'єктивний, оскільки є знаряддям думки дослідника та включає в себе його суб'єктивні особливості [1].

Метод судової експертизи — це система логічних і інструментальних операцій (способів, прийомів) одержання даних для вирішення питання, поставленого перед експертом. Не всякі методи, що застосовуються в інших галузях діяльності, можуть бути рекомендовані для використання в експертній практиці. До них пред'являється ряд специфічних вимог: наукова обґрунтованість; допустимість до застосування; наочність; законність і етичність; безпека для експерта, збереженість об'єктів дослідження; рентабельність. У широкому розумінні метод розглядають як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя чи як «прийом або систему прийомів,

що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо), спосіб дії, боротьби й ін.» [2, с. 522].

Основними підставами класифікації методів стосовно до потреб експертної практики є їхня спільність і субординація. Такий підхід дозволяє виділити чотири рівні класифікації методів судової експертизи.

Перший — це загальний діалектичний метод, який визначає пріоритетний напрямок і є методологічною основою будь-якого наукового дослідження. Він є єдиним загальним методом пізнання, однак він не виключає використання також і інших наукових методів пізнання, що субпідрядні загальному методу, які знаходять застосування в повсякденній діяльності експертів. Цей метод містить у собі такі формально-логічні категорії, операції пізнання, як: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, індукція, дедукція та ін., які враховують основні етапи й закономірності процесу пізнання.

Другий — це загальнонаукові (загальні) методи, які являють собою систему певних правил, прийомів, рекомендацій, що сприяють вивченню конкретних об'єктів, явищ, предметів, фактів. До них відносяться: спостереження, вимір, опис, експеримент, моделювання та ін. Це універсальні методи дослідження й вони використовуються для вирішення великої групи питань, які ставляться перед судовою експертизою.

Третій рівень. Методи цього рівня названі конкретно-науковими методами судової експертизи. Під конкретно-науковими методом розуміється система певних правил, рекомендацій з вивчення конкретних властивостей і ознак об'єктів. Сюди відносять: інструментальні, аналітичні й інші допоміжні технічні методи, які застосовуються або в одній, або в декількох науках. При розгляді методів експертного дослідження необхідно враховувати, по-перше, конкретний характер розв'язуваних завдань, (наприклад, у криміналістичній експертизі — виявлення якої-небудь конкретної властивості, ознаки має значення лише в сукупності з іншими ознаками, установленими за допомогою інших методів), по-друге, специфічність реалізації методу, стандартного обладнання, апаратів і інших технічних засобів. Така специфічність обумовлена особливостями предмета й об'єкта судової експертизи.

Методи цього рівня в судовій експертології прийнято систематизувати відповідно до їх загального науково-технічного призначення й отриманих результатів на 12 основних класів: вимірювальні, мікроскопічні, фотографічні, фізико-технічні, спектральні, рентгенографічні, хроматографічні, електрохімічні (фізико-хімічні), аналітико-хімічні, радіаційні, математичні, електронно-обчислювальні. Всі перераховані класи методів характеризуються своїми принципами й набором технічних засобів. При цьому вони спеціалізовані й спрямовані на вивчення окремих фактів, властивостей, ознак об'єктів судової експертизи.

У пізнавальній практичній діяльності експертів не слід захоплюватися одним методом і недооцінювати інші. Успіху можна досягти лише при розумному їхньому сполученні й доповненні, перевірці результатів дослідження, що досягаються різними методами. Важливо користуватися ними комплексно.

Четвертий рівень — це спеціальні методи, функції яких виконують спеціалізовані методики експертного дослідження. Методика експертного дослідження є істотною ознакою кожного роду й виду експертизи. Вона визначається природою досліджуваних об'єктів і питаннями, які ставляться слідчими й суддями й здійснюються експертами певної спеціальності. Методика експертного дослідження характеризується, насамперед, системою (сукупністю) методів. Методи й технічні засоби експертизи запозичаються із природничих, технічних і інших наук.

Тож, методи експертного дослідження для теорії судової експертизи - це розкриття закономірностей формування та функціонування різноманітних класів, родів і видів судових експертиз. Слід розрізняти методи науки та методи практичної діяльності. Залежно від умов практичної діяльності застосування в ній наукових або практичних методів може супроводжуватись їх модифікацією, адаптацією або обмеженням, що пов'язано зі специфічними особливостями різних видів практичної діяльності. Методи експертної практичної діяльності являються системи дій та операцій щодо вирішення практичних експертних завдань. Вони формуються та базуються на відповідних наукових методах; характері та властивостях об'єкта; досвіді вирішення конкретних експертних завдань.

Список використаних джерел

1. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: голов. Ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: Перун, 2003. – 1440 с.
3. Техніко-криміналістичне дослідження документів [Текст] : навч. посіб. [авт. кол. : О. В. Воробей, А. В. Кофанов]. – К. : Нац. Акад. внутр. Справ, 2011. – 312 с.

А.О. Пекар,

здобувач Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України,
Адвокатське об'єднання «Юридична фірма «Онопенко та партнери»

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ»

Головною ознакою економічно розвинутого суспільства в першу чергу є ринкові відносини, які є невід'ємною частиною суспільних відносин, гарантом благополуччя і стабільного розвитку. Саме конкуренція є необхідним атрибутом ринкових відносин. Розвиток конкуренції є однією зі сторін зміни закону вартості: діалектика розвитку закону вартості полягає в тому, що в міру переходу до все більш високих форм товарного виробництва і виникають все більш адекватні передумови його реалізації, але розмивається сам принцип обміну товарів за вартістю.

Тобто, визначення недобросовісної конкуренції можна досягнути лише через призму поняття конкуренції. Конкуренція – це змагальність підприємців, коли їх самостійні дії обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку і стимулюють виробництво тих товарів, які необхідні споживачу.

Взагалі за своєю природою та функціональними ознаками конкуренція є передумовою динамізму в економіці та її оптимізації. На відміну від конкуренції, недобросовісна конкуренція являє собою зловживання суб'єктом підприємницької діяльності своїм економічним положенням. Таке зловживання спричиняє ситуацію, коли суспільство позбавляється стимулів для економічного зростання, поліпшення якості продукції (через відсутність справжньої конкуренції між суб'єктами господарювання), підвищення ефективності виробництва [5; с. 8].

Отже, якщо конкуренція – це добросовісне змагання між суб'єктами господарювання, то недобросовісною конкуренцією теж є змагання між суб'єктами господарювання, проте методами, що прямо суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності.

В даному аспекті дослідження, на наш погляд, необхідно розрізняти недобросовісну конкуренцію і дії, що призводять до монопольного становища на ринку. Такий підхід є усталеним в інших державах. В Україні ці поняття відносяться до різних інститутів. Але у взаємозв'язку ці інститути складають собою основу для регулювання відносини в сфері конкуренції.

Українське законодавство передбачає, що недобросовісна конкуренція можлива лише між суб'єктами господарювання, до яких особи, так званих, вільних професій не відносяться. Окремі питання щодо захисту суб'єктів господарювання і споживачів від проявів недобросовісної конкуренції, а також заходів щодо обмеження монополізму присвячена 3 Глава

Господарського кодексу України. У статті 32 (частина 1 та 2) поняття недобросовісна конкуренція визначається наступним чином: недобросовісною конкуренцією визнаються будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності [3].

Недобросовісною конкуренцією є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, а також інші дії, що кваліфікуються відповідно до частини першої цієї статті.

Крім того правове регулювання недобросовісної конкуренції здійснюється такими нормативно-правовими актами, як Кримінальний кодекс України, Кодекс про адміністративні правопорушення України, звісно ж Цивільний кодекс України, а також акти Кабінету Міністрів України, відомчі нормативно-правові акти і роз'яснення Антимонопольного комітету України.

Важливим документом з правового регулювання конкурентних відносин та недобросовісної конкуренції зокрема є Постанова Пленуму Вищого господарського Суду України № 12 від 17.10.2012, де зазначено, що передумовою застосування до спірних правовідносин Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» є наявність відносин конкуренції між суб'єктами господарювання, яких стосується порушення. Якщо ж порушення прав інтелектуальної власності відбувається поза сферою конкурентних відносин, то захист таких прав здійснюється виключно за приписами ЦК України, ГК України, інших законодавчих актів, що регулюють питання захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, та відповідних норм процесуального права.

Виходячи зі змісту наведених вище законодавчих понять «конкуренція» та «недобросовісна конкуренція» можна зробити висновок про те, що застосування положень, Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» можливе лише при наявності конкурентних відносин між господарюючими суб'єктами, між якими виник спір стосовно певного об'єкту права інтелектуальної власності.

Дійсно ключову роль у формуванні визначення недобросовісної конкуренції, що закріплене в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та Господарському кодексі України відіграють положення статті 10.bis Паризької конвенції з охорони промислової власності 1883 року, уточнено на Гаазькій конференції 1925 році з перегляду Паризької конвенції, а саме: «Актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах».

Втім з плином часу, з метою забезпечення відповідності Паризькій конвенції сучасним реаліям у 1997 році Міжнародним бюро Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) задля уточнення змісту ст. 10bis Паризької конвенції розроблені «Типові Положення про захист від недобросовісної конкуренції» [8].

Відповідно до статті 1 Типових положень про захист від недобросовісної конкуренції, на додаток до актів і звичаїв, які згадуються у ст. 2-6, будь-який акт чи звичай при здійсненні промислової чи комерційної діяльності, що суперечить чесним звичаям, вважається актом недобросовісної конкуренції.

Далі у ст. 1.05. Типових положень про захист від недобросовісної конкуренції акцентовано, що термін «промислова і комерційна діяльність» варто сприймати в широкому розумінні. Він охоплює не тільки діяльність підприємств, які виробляють продукти чи послуги, зокрема купівлі і продаж таких продуктів чи послуг, але і діяльність таких фахівців, як юристи, лікарі, що займаються приватною практикою, а інші подібні особи. Таким чином для цих Типових положень не має значення питання про те, здійснюється діяльність особи чи підприємства з метою одержання прибутку чи ні.

Тобто, якщо у Паризькій конвенції мова йде «будь-який акт конкуренції», то у Типових положеннях про захист від недобросовісної конкуренції така умова відсутня. Таке визначення зумовлене тим, що недобросовісний акт може бути здійснено у ситуації, де пряма конкуренція між особою порушником та особою права та інтереси якої було порушено, відсутня.

Окрім закріплення основних положень та принципів недобросовісної конкуренції на законодавчому рівні, в науковій літературі також існують різні підходи до визначення поняття «недобросовісна конкуренція» та захисту від неї.

Поняття «недобросовісна конкуренція» активно обговорюється теоретиками-цивілістами. Як зазначають в юридичній літературі, перша група правознавців зазначає, що недобросовісна конкуренція може відбуватися у формі не тільки дії, а й бездіяльності, однак приклади здійснення такої бездіяльності у вітчизняній та іноземній правозастосовній практиці відсутні; навпаки, недобросовісні конкурентні дії іменуються актами, «об'єктивну сторону недобросовісної конкуренції утворюють тільки дії господарюючого суб'єкта (групи осіб)», що передбачає активний характер дій економічних агентів [7; с. 8].

Інша група теоретиків згуртувались навколо суджень про недосконалість терміна недобросовісної конкуренції в частині ознаки спрямованості таких дій на отримання переваг при здійсненні підприємницької діяльності, тому що такий структурний елемент дефініції характеризується як недостатньо точний або як плеонастичний, а тому

вимагає іншого нормативного визначення - «забезпечення необґрунтованих переваг в конкурентній боротьбі»[4; с. 9].

Разом з тим, такі твердження є вкрай контраверсійними, та на нашу думку не логічними, адже виключення з визначення такого означення фактично нівелює саме визначення недобросовісної конкуренції [4; с. 9].

На думку Саніахметової Н.О., недобросовісна конкуренція – це порушення правил поведінки, які склалися, широко застосовуються у підприємців та визнаються підприємцями як обов'язкові ділові норми, що завдає шкоди відноси́нам добросовісної конкуренції [6; с. 169].

Безух О.В. визначає недобросовісну конкуренцію як антиконкурентні дії або бездіяльність суб'єктів господарювання, якими порушується чинне законодавство, торгові правила та звички, а також права на продукти інтелектуальної власності, вимоги добропорядності і справедливості шляхом здійснення дій, що можуть змішування у споживача відносно конкретного підприємства, його продукції або діяльності конкурента, ввести громадськість в оману, дискредитувати конкурента [2; с. 18].

Підсумовуючи усі вище перелічені визначення поняття «недобросовісна конкуренція» важко не погодитися із точкою зору Андрощука Г.О., який зазначає, що сьогодні недобросовісна конкуренція розуміється як порушення «правил гри» у конкурентній боротьбі на ринку [1].

Таким чином, з аналізу законодавчого та теоретичного визначення «акту недобросовісної конкуренції», на нашу думку доцільно визначити наступні дві його основні ознаки:

1. Свідоме вчинення дій порушником з метою отримання переваг у конкуренції;

2. Невідповідність таких дій торговим та іншим чесним звичаям;

У зв'язку з чим, вважаємо за необхідне гармонізувати визначення поняття «недобросовісна конкуренція» у відповідності до Типових положень про захист від недобросовісної конкуренції та пропонуємо власне визначення. Недобросовісна конкуренція – це умисні протиправні дії, вчинені при здійсненні промислової чи комерційної діяльності, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям, здатні будь-яким чином викликати змішування щодо підприємства, продуктів чи промислової або торговельної діяльності іншого суб'єкта та спрямовані на отримання переваг у підприємницькій діяльності..

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, доречним буде висновок, про те, що з точки зору цивільно-правової природи недобросовісну конкуренцію представляється доцільним виділити не як форму зловживання правом, а як самотійний випадок порушення принципу добросовісності.

Список використаних джерел

1. Андрощук Г.О. Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції. Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. – ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права». – 2003. – С. 33.
2. Безух О.В. Захист від недобросовісної конкуренції у сфері промислової власності : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; арбітражний процес» / О.В. Безух. – Донецьк, 2001. – 20 с.
3. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12>
4. Кондратовская С.Н. Правовые проблемы пресечения недобросовестной конкуренции на товарных рынках: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. СПб, 2005. С. 9.
5. Кохан Д. О. Недобросовісна зовнішня конкуренція та методи захисту від неї національного ринку : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. К., 2006. 19 с., С. 8.
6. Саниахметова Н.А. Правовая защита конкуренции в предпринимательстве Украины. – Одесса: А О Бахва. – 1998. – С. 169.
7. Серегин Д.И. Недобросовестная конкуренция как правовая категория: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002. С. 8
8. Типовые положения о защите от недобросовестной конкуренции. Статьи и примечания. Публикация ВОИС № 832 (R), ISBN 92-805-0722-2. ВОИС. 1997.

К.С. Руденко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: **О.Ю. Кронда,**

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права

Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В БОРОТБІ З НЕДОБРОСОВІСНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В Україні, як і в інших країнах світу, в процесі підприємницької діяльності, при створенні нових технологій, в результаті інтелектуальної праці, створюються різноманітні інформаційні об'єкти, що мають комерційну цінність. Це можуть бути методики робіт, перспективні технічні рішення, результати маркетингових досліджень тощо, націлені на досягнення підприємницького успіху [1].

В умовах динамічного розвитку інтелектуальної власності, з однієї сторони, та жорстких конкурентних умов на ринку інновацій, з іншої, суб'єкти господарювання вимушені постійно удосконалювати ефективність системи захисту економічних інтересів, важливе місце в якій займає захист

комерційної таємниці. Відсутність достатнього правового регулювання даного питання негативно позначається на розвитку інтелектуальної власності та приватного сектору економіки, а особливо на надходженнях іноземних інвестицій, оскільки закордонні інвестори не будуть вкладати кошти в українські проекти та розкривати комерційну таємницю, якщо не отримають законодавчо обґрунтованих гарантій нерозголошення такої інформації.

На жаль, в Україні не існує єдиного спеціального законодавчого акта, яким були би врегульовані питання щодо застосування та захисту комерційної таємниці, що негативно впливає на пов'язані з нею правовідносини. У зв'язку з цим проблематика захисту комерційної таємниці була і є актуальною та потребує досконалого вивчення.

Для визначення правового режиму охорони та захисту комерційної таємниці необхідно звернутись до багатьох законодавчих актів, зокрема Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Законів України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію».

Особливістю правового режиму комерційної таємниці є те, що, будучи інформацією комерційного характеру, вона одночасно є об'єктом інтелектуальної власності.

Для того, щоб повноцінно проаналізувати сутність явища комерційної таємниці, перш за все, слід порівняти понятійні категорії «комерційна таємниця» та «конфіденційна інформація».

Конфіденційна інформація — це інформація про фізичну або юридичну особу, доступ та поширення якої можливі лише за згодою її власників (тобто тих, кого ця інформація безпосередньо стосується) та на тих умовах, які вони вкажуть.

Відповідно до ст. 21 ЗУ «Про інформацію» конфіденційна інформація разом із службовою та таємною інформацією належить до інформації з обмеженим доступом [2].

Комерційною таємницею, відповідно до ст. 505 Цивільного кодексу є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [3].

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за

винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Доступність такої інформації повинна обмежуватися її власником і може поширюватися лише за його бажанням і лише у визначеному ним та законодавством порядку.

Таким чином, конфіденційна інформація є більш широким поняттям та включає в себе поняття комерційної таємниці. Відповідно, комерційна таємниця є різновидом конфіденційної інформації.

Саме захист від недобросовісної конкуренції часто пов'язаний із забезпеченням надійного збереження та належного використання інформації конфіденційного характеру.

Стаття 10bis Паризької конвенції про охорону промислової власності встановлює заборону на будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям промисловості та торгівлі [4].

Особливості правової охорони комерційної таємниці визначаються національним законодавством кожної конкретної країни. Проте, на міждержавному рівні в ст. 39 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) передбачається обов'язок країн-членів Угоди забезпечити захист «нерозкритої інформації» від «нечесного комерційного використання» [5].

До самої інформації ж висувається ряд вимог:

- вона є секретною;
- має комерційну цінність;
- зберігається в секреті внаслідок вжиття належних заходів за даних обставин особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією.

Комерційна таємниця не підлягає державній реєстрації як деякі інші об'єкти інтелектуальної власності, як то винаходи, корисні моделі, торговельні марки. Проте, власник інформації, яку він хоче захистити в якості комерційної таємниці, повинен здійснити певні заходи для дотримання визначених законом критеріїв та отримання правової охорони. Оскільки інформація, що належить до комерційної таємниці, не є легкодоступною, власник інформації повинен забезпечити її секретність.

Конкурентне законодавство України, а саме Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», подібно до міжнародного права, розкриває ключові поняття недобросовісних конкурентних дій, якими є неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що віднесені до комерційної таємниці [6].

Одним із прав власника комерційної таємниці є можливість захищатися у встановленому порядку від дій інших суб'єктів, які порушують або створюють такі загрози встановленому режиму комерційної таємниці. Законодавством України наразі не передбачено спеціальних засобів захисту комерційної таємниці, конкретного механізму реалізації прав володільців

комерційної таємниці. Недоліки нормативного регулювання створюють чимало труднощів для суб'єктів господарювання, обмежують можливості реалізації та захисту прав на комерційну таємницю.

Основними формами захисту є звернення до компетентних адміністративних органів або до суду.

Адміністративний порядок передбачає подання заяви до Антимонопольного комітету України, до функцій якого віднесено контроль та припинення недобросовісної конкуренції. Комітету необхідно надати відомості та документи, що підтверджують збір комерційної таємниці незаконними методами, інших обставин, що підтверджують наявність складу правопорушень.

В свою чергу, суди, розглядаючи справу про захист комерційної таємниці, визначають, чи мало місце неправомірне використання довіреної конфіденційної інформації або її несанкціоноване розголошення. Зокрема, встановлюється, чи використовувалася інформація з порушенням тих цілей, які були обумовлені при її передачі. У разі, якщо передані відомості використовувалися іншим чином, суд встановлює відповідну заборону і зобов'язує відповідача відшкодувати завдані збитки (як реальні, так і упущену вигоду).

На мою думку, на сьогодні, перш за все, необхідним є ухвалення Закону «Про комерційну таємницю», яким треба встановити зрозумілу правове регулювання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з конкретикою, ясністю та вичерпною повнотою правової регламентації, логікою у викладенні, відсутністю протиріч, прогалин і колізій.

Як показує практика, наразі режим комерційної таємниці не є досить досконалим та не завжди впроваджується на вітчизняних підприємствах. У цьому випадку доцільним є перейняття досвіду провідних європейських підприємств щодо укладення NDA-договорів — угод про нерозголошення, укладених між двома або більше сторонами з метою нерозголошення (зберігання), взаємного обміну знаннями, матеріалами або іншою інформацією, доступ до якої обмежено третім особам, та (або) з метою зберігання (нерозголошення) конфіденційної інформації відносно третіх осіб.

Таким чином, можна зробити висновок, що удосконалення законодавчої бази стосовно регламентації та захисту комерційної таємниці в Україні, наближення її до норм Європейського Союзу не тільки позитивно вплине на процеси протидії недобросовісній конкуренції в Україні, а і стабілізує економічну ситуацію та допоможе залучити іноземний капітал.

Список використаних джерел

1. Дикий А.П. Нормативно-правове регулювання захисту комерційної таємниці в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Pravo/32805.doc.htm
2. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс]: Закон від 02.10.1992 № 2657-XII- Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
3. Цивільний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_123
5. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/981_018
6. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: Верховна Рада України; Закон, від 07.06.1996 № 236/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/236/96-вр>

В.О. Шкляр,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Більшість людей не уявляє сім'ю без дітей. Однак, з огляду на низку причин, останнім часом проблемою населення багатьох держав світу є безпліддя, яке набирає все більшого поширення. Одним з рішень цієї проблеми можна вважати застосування допоміжних репродуктивних технологій, в першу чергу інституту сурогатного материнства. На сьогодні характерною рисою суспільства є депопуляція, тому підвищення рівня народжуваності, в тому числі шляхом сурогатного материнства, набуває особливого значення, а, отже, потребує належного правового регулювання.

Україна є однією з держав, в якій використання допоміжної репродуктивної технології як сурогатне материнство дозволене, хоча в більшості держав світу існує тенденція заборони застосування сурогатного материнства. Тому досить багато сімей з європейських країн обирають Україну для укладання договору сурогатного материнства. Зіткнення режиму заборони та фактичного дозволу сурогатного материнства призводить до правових колізій. Проблеми виникають і за кордоном під час встановлення батьківських прав щодо дитини, яка була народжена сурогатною матір'ю. Уже досить тривалий час наша держава намагається виробити ефективні та універсальні засоби правового регулювання сурогатного материнства, але

окремого нормативно-правового акту, який регулював би дане питання, прийнято не було.

Метою роботи є дослідження законодавчого закріплення сурогатного материнства, визначення та створення пропозицій щодо подолання прогалин національного права, яке регулює дану сферу суспільних відносин; визначення стану нормативного забезпечення, попередження колізій у національній системі права та на міжнародному рівні. Дослідження та порівняння українського і європейського досвіду, спроби вирішення та правового регулювання сурогатного материнства при врахуванні практики Європейського суду з прав людини.

Досягнення мети передбачає розв'язання наступних завдань:

1. Визначити поняття сурогатного материнства та нормативно-правову базу його регулювання.
2. Дослідити окремі аспекти регулювання сурогатного материнства на основі чинних нормативно-правових актів, дати правову оцінку сурогатному материнству.
3. Порівняти український і європейський досвід спроби вирішення та правового регулювання сурогатного материнства, враховуючи практику Європейського суду з прав людини.
4. Запропонувати шляхи вдосконалення чинного законодавства, з метою систематизація ризиків, які можуть виникати під час укладання та реалізації програми сурогатного материнства.

Дослідженню питання сурогатного материнства присвячені праці українських та зарубіжних вчених: Сорокіна Т. В., Самойлова В. В., Гітліна К. А., Ватрас В. А. та інших.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі укладення та реалізації програми сурогатного материнства.

Предметом дослідження виступає правове регулювання сурогатного материнства, як методу допоміжних репродуктивних технологій.

Сурогатне материнство в багатьох країнах є останньою надією на народження дитини. Той факт, що на сьогодні Україна є однією з держав, яка надає можливість проводити програми сурогатного материнства, пропонує якісні медичні послуги за помірну ціну та має більш сприятливе для біологічних батьків законодавство, повинно стати стимулом для подальшого розвитку даної сфери в нашій державі.

Питання сурогатного материнства, як допоміжної репродуктивної технології, має соціальну значимість і не може бути проігнороване суспільством і законодавцем, хоча і не виключає велику кількість суперечок відносно морально-етичної сторони явища сурогатного материнства. Отже, не може залишитися без уваги і законодавче регулювання та встановлення передбаченого законом механізму відносин, що виникають при застосуванні процедури сурогатного материнства.

На думку В. В. Самойлової, сурогатне материнство – метод допоміжних репродуктивних технологій, за допомогою якого жінка на підставі взаємної домовленості з особами, що звернулися до неї за наданням вказаної послуги, проходить процедуру імплантації ембріона, створеного в результаті ЕКО, виношує дитину з метою народити та передати її цим особам. При цьому в дане поняття мають також включатися випадки, коли досягнути мети народити та передати дитину особам, які звернулися за такою послугою, не вдається [4, с. 234].

Наведене В.В. Самойловою визначення характерне для двох видів сурогатного материнства: традиційного та гестаційного. Проте, традиційне сурогатне материнство в більшості країн заборонене, в тому числі і в Україні, оскільки дитина має генетичний зв'язок з сурогатною матір'ю, на відміну від гестаційного сурогатного материнства.

Вивчаючи досвід зарубіжних країн щодо регулювання сурогатного материнства, слід зазначити, що воно законодавчо заборонене у Франції та Німеччині. Використання сурогатних матерів, у тому числі на комерційній основі, законодавчо дозволено в більшості штатів Америки, Південно-Африканській республіці, Російській Федерації, Грузії, Україні. У таких державах, як Греція, Ірландія, Фінляндія та Бельгія, залучення лікування безплідності сурогатних матерів ніяк не регламентується законом, хоча має місце. Проте у деяких країнах дозволено лише некомерційне сурогатне материнство — коли сурогатна мати не одержує винагороди, заборонена реклама сурогатного материнства, підбір сурогатних матерів. Таке законодавство діє в Австралії, Великобританії, Данії, Ізраїлі, Іспанії, Канаді, Нідерландах, окремих штатах Америки [3, с. 33].

Сурогатне материнство можливе лише за умови, якщо права сурогатної матері, генетичних батьків, а головне новонародженої дитини будуть юридично захищеними.

Наразі є велика кількість проблем, котрі залишаються неврегульованими законодавством нашої держави, зокрема:

- відсутність механізму компенсації у випадку, якщо після народження дитини сурогатною матір'ю у жінки виникають гестаційні та інші хвороби пов'язані з наслідками сурогатної вагітності, а також хвороби, які в подальшому унеможливають виношування та народження дитини жінкою,
- питання права на переривання вагітності сурогатною матір'ю,
- питання психологічної підтримки сурогатних матерів під час та після пологів, а також великої кількості інших психологічних проблем, які можуть виникнути внаслідок вагітності.

Також невирішеним залишається питання хто має першочергове право забрати та зареєструвати дитину, яка народжена сурогатною матір'ю після смерті генетичних батьків, якщо правонаступництво за договором не

відбулося з незалежних від сторін причин - сурогатна матір чи можливі правонаступники з боку батьків? Приймаючи сторону захисту прав генетичних батьків, вважаю, що в даному випадку за аналогією з усиновленням першочергове право забрати дитину мають правонаступники, родичі загиблих замовників. Лише в разі їхньої відмови таке право може надаватися сурогатній матері, оскільки її зобов'язання передати дитину після народження припиняється разом з іншими зобов'язаннями по договору. Закон, який би на високому правовому рівні забезпечував належне регулювання з боку держави сурогатного материнства, на сьогодні в Україні відсутній.

На мій погляд, лише прийняття комплексного нормативно-правового акту, який забезпечить регулювання та державний контроль сфери допоміжних репродуктивних технологій, в тому числі сурогатного материнства, унеможливить зловживання та захистить права усіх учасників програми сурогатного материнства. Крім того, законом необхідно передбачити наявність ризиків, які можуть виникати у результаті укладання договору сурогатного материнства:

- відмова від дитини з боку «замовників», у тому випадку, коли дитина народилася з фізичними чи психічними вадами;
- відмова сурогатної матері віддати дитину генетичним батькам;
- необхідно передбачити обставини, з якими можуть бути пов'язані ризики, що впливають на виконання програми сурогатного материнства (пандемія, карантин, хвороба тощо);
- виникнення гестаційних або інших хвороб внаслідок сурогатної вагітності;
- необхідно забезпечити захист прав та законних інтересів дитини народженої сурогатною матір'ю, а також простежити подальшу її долю шляхом створення Єдиного реєстру дітей, народжених за допомогою додаткових репродуктивних технологій з обмеженим доступом.

Законодавчо неврегульованим залишається питання про правову підставу виникнення правовідносин з сурогатного материнства, тому необхідним є розроблення примірної угоди про сурогатне материнство з подальшим його закріпленням у СК України. Наступним кроком є необхідність зобов'язати укладати договір сурогатного материнства в складній письмовій формі – з обов'язковим нотаріальним посвідченням та обмеження права іноземців бути замовниками процедури сурогатного материнства в Україні. Чітко прописати в договорі мінімальний вік сурогатної матері з 18 на 21 рік у зв'язку з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я, окреслити максимальний граничний вік для сурогатної матері – 38 років [2, с. 28].

Важливою новацією закону повинна стати необхідність забезпечення кримінальної відповідальності осіб, причетних до укладання фіктивних шлюбів з іноземцями з метою продажу дітей та за зловживання у сфері

допоміжних репродуктивних технологій.

Таким чином, сурогатне материнство в Україні потребує більш чіткої регламентації, основою якої виступатиме врахування інтересів дитини. Прийняття комплексного закону про ДРТ, який врегулює ряд спірних питань, що на сьогодні створюють передумови для можливих зловживань, матиме позитивний вплив, в тому числі, на економічний розвиток України та забезпечить підвищення авторитету України на світовому ринку репродуктивних послуг.

Список використаних джерел

1. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя / В.А. Ватрас // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 4. – С. 73–74.
2. Верес Я. І. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства / Я. І. Верес // Адвокат. – 2013. – №3 (150). – С. 27–31.
3. Красницька Л. Визначення походження дитини при застосуванні форм репродуктивної медицини за законодавством України / Л. Красницька // Підприємництво, господарство та право. — 2004. — № 7. – С. 31–33.
4. Самойлова В.В. Суррогатное материнство как правовой институт / В.В. Самойлова // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 4. – С. 234–236.
5. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 02.11.2018 у справі № 757/53402/18-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77743943/> (дата звернення 18.04.2020).
6. Явор О. А. Правові аспекти сурогатного материнства / О. А. Явор // Університетські наукові записки. – 2012. – №4 (44). – С. 127–133.

Додаток

Приклад. Широкого суспільного розголосу набув випадок в липні 2018 року, що трапився з громадянами Італійської Республіки, які в 2011 році скористалися програмою сурогатного материнства в одній з клінік м. Київ.

На початку 2011 року подружжя – громадяни Італійської Республіки, уклали договір про застосування щодо них програми сурогатного материнства з медичним закладом міста Києва. Подружжя не надавало генетичний матеріал. Після народження дитини її батьками було зареєстроване подружжя-громадяни Італійської Республіки на основі документів, які надав медичний заклад.

У жовтні 2011 року дитина була перевезена в Італійську Республіку. Проте вже на території Італійської Республіки правоохоронні органи встановили відсутність генетичного зв'язку між дитиною та батьками та встановили факт надання неправдивої інформації про походження дитини.

Як результат, батьки несли відповідальність відповідно до законодавства Італійської Республіки, а дитина була переведена до дитячого будинку. Правоохоронні органи України були повідомлені про факт правопорушення і працівникам медичного закладу було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення за статтею про торгівлю людьми (ч. 3 ст. 149 Кримінального кодексу України), а головному лікарю також за підробку документів, поєднану з торгівлею людьми (ч. 3 ст. 149, ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України) [5].

Розділ 8

БІОЛОГІЯ

В.Ю. Черчель,

доктор сільськогосподарських наук,
ДУ Інститут зернових культур НААН України

Б.В. Дзюбецький,

доктор сільськогосподарських наук, професор, академік
ДУ Інститут зернових культур НААН України

Т.М. Сатарова,

доктор біологічних наук, професор
ДУ Інститут зернових культур НААН України

К.В. Денисюк,

кандидат біологічних наук,
ДУ Інститут зернових культур НААН України

О.Ф. Стасів,

кандидат економічних наук,
Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН України

О.В. Затишняк,

аспірантка ДУ Інститут зернових культур НААН України

РОЗВИТОК БІОТЕХНОЛОГІЇ КУКУРУДЗИ ЯК СКЛАДОВОЇ СЕЛЕКЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Суттєвий прогрес сільськогосподарських культур із застосуванням лише традиційних прийомів і методів селекції є проблематичним. Особливо це стосується культур, які вже досягли біологічної межі продуктивності. Проте розробка і впровадження біотехнологічних підходів – молекулярно-генетичних технологій, маркер-асоційованої селекції, клітинної і генетичної інженерії мають значний потенціал для їхнього поліпшення [7, 13 та ін.].

Внутрішньовидова систематизація генетичних ресурсів культурних рослин є актуальною проблемою особливо для монотипних родів, таких як *Zea mays* L., оскільки за рахунок багаторічної світової селекції усередині таких видів виникли сотні, тисячі і, навіть, мільйони ліній, гібридів, місцевих популяцій, сортів. Класифікація культурних рослин, яка покликана бути філогенетичною, але базується лише на родоводах (педігрі) сучасних ліній, гібридів, сортів, як правило є недосконалою, бо родоводи мають такі недоліки, як суб'єктивність, пропуски в записах, неможливість відновлення

тих їхніх частин, які відносяться до XIX – першої половини XX сторіччя, міксування неспорідненого генетичного матеріалу в генотипі нащадка.

Використання різних типів молекулярно-генетичних маркерів розглядається як високо ефективний інструмент внутрішньовидової класифікації та систематизації генофонду культурних рослин, що враховує спорідненість та варіювання на рівні геномів на відміну від методів, які базуються на порівнянні за фенотиповими ознаками [11, 53, 184]. Геномна характеристика за алельним станом молекулярно-генетичних маркерів та упорядкування маси представників того чи іншого виду культурних рослин залежно від їхньої генетичної спорідненості є важливим завданням біотехнології. Окрім розробки філогенетичної класифікації молекулярно-генетична характеристика дозволяє встановити закономірності поширення специфічних алельних варіантів генів господарсько цінних та інших ознак серед генофонду культурної рослини, проводити асоціативне картування, виділяти споріднені групи та аргументовано обирати гетерозисні моделі сортів та гібридів. Оцінка ступеня подібності геномів за визначеними, строго локалізованими сайтами чи локусами може слугувати інформативним джерелом для класифікації та систематизації генофонду культурних рослин. З іншого боку, для таких рослин як кукурудза, пшениця, жито, ячмінь, наукова селекція яких проводиться більше століття по всій земній кулі, важливо мати методи швидкого та надійного виділення серед загального пулу генотипів тих, що є спорідненими між собою та віддаленими від інших груп.

Використання молекулярно-генетичних маркерів в біотехнології рослин здійснюється у двох напрямках: паспортизація генотипів з метою їхньої ідентифікації, реєстрації і кластеризації та маркер-асоційована селекція за маркерами, певні алельні варіанти яких пов'язані з ефективним розвитком господарсько важливих ознак. У кукурудзи для ідентифікації зародкових плазм і гетерозисних моделей, характеристики генетичних ресурсів, реєстрації ліній і гібридів, прогнозування гетерозису, маркування локусів господарсько цінних ознак широко використовуються різні типи молекулярно-генетичних маркерів, особливо SSR-маркери [3, 5]. Для *Z. mays* SSR-маркери вважаються найбільш відповідними для побудови генетичних карт та оцінки генетичного різноманіття через високий рівень алельних варіацій і кодомінантність, надійність і відтворюваність [12, 18]. Результати кластеризації значної кількості ліній з різних селекційних програм за спеціально відібраними SSR-маркерами співпадали з розподілом ліній за даними педігрі та ступенем гетерозису [16]. Генотипування зразків кукурудзи за визначеним набором RAPD- і SSR-маркерів широко застосовується і в Україні для вітчизняних селекційних програм і також засвідчує тенденцію до збігу результатів групування за цими типами маркерів та за родоводами і комбінаційною здатністю [4].

Використання молекулярно-генетичних маркерів дозволяє визначати особливості тієї чи іншої плазми та встановлювати приналежність ліній кукурудзи до однієї з них, визначати рівень спорідненості та віддаленості генотипів для ведення комбінаційної селекції за усталеними гетерозисними моделями, закріплювати та відстоювати авторські права на лінії і гібриди [20].

Знання про генетичне різноманіття всередині зародкових плазм за молекулярно-генетичними, зокрема SSR- і SNP-маркерами, дозволяє використовувати їх як функціональні для систематизації і раціонального використання генетичних ресурсів та селекційного матеріалу у програмах з підвищення врожаю [6, 20]. У кукурудзи SNP-маркери успішно застосовують для маркування алельного стану генів, відповідальних за такі ознаки як колір стрижня качана та тип зернівки [1], стійкість до афлатоксину *Aspergillus flavus* [10], стеблової гнилі [9], фузаріозу [8], кукурудзяного метелика [11], посухостійкість [19], холодостійкість [17], стійкість до засолонення ґрунтів [14].

Не дивлячись на широке використання молекулярно-генетичних маркерів в паспортизації та реєстрації генотипів, оцінці поліморфізму за господарсько цінними ознаками, дослідження алельного стану маркерів, характерного для зародкових плазм кукурудзи, майже не проводилися, скоріше за все через те, що тип зародкової плазми раніше не розглядався як окрема систематична категорія. Частково така характеристика виконувалася з використанням SSR-маркерів [5], в той час як широкогеномний аналіз та порівняння різних плазм за алельним станом SNP-маркерів не проводився. Однак, з поширенням у сучасній селекції кукурудзи визначених гетерозисних моделей, широкогеномна молекулярно-генетична характеристика ліній за типом зародкової плазми є вельми актуальною і своєчасною.

Список використаних джерел

1. Борисова В. В. Селекційні аспекти застосування SNP-аналізу у кукурудзи: дис. канд. с.-г. наук: 06.01.05 / ДУ Ін-т сільського господарства степової зони НААН. Дніпропетровськ, 2015. 231 с.
2. Волкова Н. Е. Молекулярно-генетичні дослідження ядерного геному кукурудзи. Одеса: Астропринт, 2015. 120 с.
3. Кожухова Н. Э., Сиволап Ю. М. Молекулярные маркеры в генетико-селекционных исследованиях кукурузы. *Цитология и генетика*. 2006. Т. 5. С. 69–80.
4. Сиволап Ю. М., Кожухова Н. Э., Вареник Б. Ф. Идентификация инбредных линий кукурузы с помощью произвольно праймированной ПЦР и SSR-ПЦР. *Доклады РАСН*. 1999. Т. 6. С. 3–6.
5. Сиволап Ю. М., Кожухова Н. Э., Календарь Р. Н. Вариабельность и специфичность геномов сельскохозяйственных растений. Одесса: Астропринт, 2011. 336 с.
6. Adebayo M. A., Menkir A., Gedil M. et al. Diversity assessment of drought tolerant exotic and adapted maize (*Zea mays* L.) inbred lines with microsatellite markers. *J. CropSci. Biotech.* 2015. Vol. 18. P. 147–154. <https://doi.org/10.1007/s12892-014-0076-3>.

7. Altman A., Hasegawa P. Plant biotechnology and agriculture. Amsterdam: ElsevierInc., 2012. 624 p. <https://doi.org/10.1016/C2009-0-61282-4>.
8. Chen J., Shrestha R., Ding J. et al. Genome-wide association study and QTL mapping reveal genomic loci associated with *Fusarium* ear rot resistance in tropical maize germplasm. *G3: Genes, Genomes, Genetics*. 2016. Vol. 6 (12). P. 3803–3815. <https://doi.org/10.1534/g3.116.034561>.
9. Chen Q., Song J., Du W. P. et al. Identification, mapping, and molecular marker development for *Rgsr 8.1*: A new quantitative trait locus conferring resistance to *Gibberella* stalk rot in maize (*Zea mays* L.). *Front Plant Sci*. 2017. Vol. 8. P. 1355. <https://doi.org/10.3389/fpls.2017.01355>.
10. Farfan I. D. B., DeLaFuente G. N., Murray S. C. et al. Genome wide association study for drought, aflatoxin resistance, and important agronomic traits of maize hybrids in the sub-tropics. *PLoS ONE*. 2015. Vol. 10. P. e0117737. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0117737>.
11. Jiménez-Galindo J. C., Ordás B., Butrón A. et al. QTL Mapping for yield and resistance against mediterranean corn borer in maize. *Front Plant Sci*. 2017. Vol. 8. P. 698. <https://doi.org/10.3389/fpls.2017.00698>.
12. Ko W. R., Sa K. J., Roy N. S. et al. Analysis of the genetic diversity of super sweet corn inbred lines using SSR and SSAP markers. *Genetics and Molecular Research*. 2016. Vol.15. P. 1–13. <https://doi.org/10.4238/gmr.15017392>.
13. Kuchuk N. V. Cell genetic engineering: Transmission genetics of plants. *Cytol. Genet*. 2017. Vol.51. P. 103–107. <https://doi.org/10.3103/S0095452717020062>.
14. Luo M., Zhao Y., Zhang R. et al. Mapping of a major QTL for salt tolerance of mature field-grown maize plants based on SNP markers. *BMC PlantBiol*. 2017. Vol. 17. P. 140–149. <https://doi.org/10.1186/s12870-017-1090-7>.
15. Nadeem M. A., Nawaz M. A., Shahid M. Q. et al. DNA molecular markers in plant breeding: current status and recent advancements in genomic selection and genome editing. *Biotechnology & Biotechnological Equipment*. 2017. Vol. 32. P. 261–285. <https://doi.org/10.1080/13102818.2017.1400401>.
16. Reif J. C., Melchinger A. E., Xia X. C. et al. Use of SSRs for establishing heterotic groups in subtropical maize. *Theor. Appl. Genet*. 2003. Vol. 107. P. 947–957. <https://doi.org/10.1007/s00122-003-1333-x>.
17. Revilla P., Rodríguez V. M., Ordás A. et al. Association mapping for cold tolerance in two large maize inbred panels. *BMC PlantBiol*. 2016. Vol. 16. P. 127–136. <https://doi.org/10.1186/s12870-016-0816-2>.
18. Sa K. J., Park J. Y., Park K. C., Lee J. K. Analysis of genetic mapping in a waxy/dentmaize RIL population using SSR and SNP markers. *GenesGenom*. 2012. Vol.34. P. 157–164. <https://doi.org/10.1007/s13258-011-0208-9>.
19. Thirunavukkarasu N., Sharma R., Singh N. et al. Genomewide expression and functional interactions of genes under drought stress in maize. *International Journal of Genomics*. 2017. Vol.5. P. 1–14. <https://doi.org/10.1155/2017/2568706>.
20. Wu Y., Vicente F. S., Huang K. et al. Molecular characterization of CIMMYT maize inbred lines with genotyping-by-sequencing SNPs. *Theor. Appl. Genet*. 2016. Vol. 129. P. 753–765. <https://doi.org/10.1007/s00122-016-2664-8>.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Л.Г. Любич,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-ГІДРОБІОЛОГІЧНОГО СТАНУ РІЧКИ ДНІПРО

Дніпро – одна з великих річок, басейн якої розташований в межах трьох відомих держав України, Білорусі, та Російської Федерації. Загальна природна довжина річки становить 2285 км (після створення каскаду з шести водосховищ вона скоротилася до 2206 км), площа басейну – 504 тис. км², висота витоку – 252 м, а середній нахил русла дорівнює 11 см на 1 км [2].

Цікавий факт, що р. Дніпро – третя за розміром річка Європи (після Волги і Дунаю), також має давньогрецьку назву річки Борисфен. Басейн р. Дніпро займає досить величезну частку серед інших водойм країни площу, близько 47,5% території України [2, с. 1].

Актуальність: на сьогоднішній день існує негативна дія екологічних ризиків у водоймі, від різноманітної (промислової, в тому числі господарської діяльності), що проводяться на об'єктах в межах річки Дніпро що, впливає на її якісний стан, зумовлює необхідність застосування сукупного підходу, для вивчення тенденцій коливань до змін якісних показників вод Дніпра. Всі ці питання потребують дослідження та удосконалення.

Метою даної роботи: було надати оцінку екологічно- іхтіологічного стану р. Дніпро.

Предметом досліджень: були видове різноманіття гідробіонтів в обставинах трансформації екосистем під впливом промислового забруднення.

Об'єктом досліджень: були групи гідробіонтів біотопів р. Дніпро у Дніпропетровській області.

Берег її рівний, піщаний, характеризується численними невеликими затоками. Середня швидкість вітру тут досягає від 4 до 6,8 м/с. Біотоп розглядається як середовище існування організмів, що входять в біоценоз. За біотоп вважається певна відкрита ділянка або ціла водойма [1, с. 183].

Постійне навантаження на водойми та водотоки призводить до зміни видового різноманіття, структури, щільності, біомаси, інших неординарних показників. Це обумовлює необхідність вивчення біоресурсів водних екосистем регіону. Проведення такого роду робіт неможливо без комплексного дослідження гідро- та іхтіо- фауни та всебічного дослідження вибраних об'єктів які живуть у річці. Для оцінки екологічного стану доцільно орієнтуватися на зообентос як біоіндикатор.

Дослідження проводила на річці Дніпро в осінньо-зимовий періоди у 2020–2021 року. Температурний показник води становив $+3^{\circ}\text{C}$. Ці дослідження потрібні для отримання даних, про визначення якості води, та біологічного різноманіття (зоопланктону, хижих представників іхтіофауни).

Проби води, та гідробіонтів відбиралися згідно загальноприйнятих методик.

Спочатку перший етап потрапивши на досліджуваний об'єкт в даному випадку р. Дніпро відбувається візуально-зорова оцінка певної ділянки. Наступний крок взяття спеціального інструменту – знаряддя для вилову відбору тощо. Виявлення видового складу мешканців водойм експериментально-досліджуваної території стало третім етапом гідробіологічних робіт.

В результаті проведених досліджень встановлено наступне. Рівень $\text{pH}=6,0$, що вказує на кислотність середовища, яка сприяє підвищенню жорсткості. Кольоровість води – 35° ; прозорість води – 35%; рівень розчинений кисню у воді складав 4 мг/л.

При визначенні видового різноманіття гідробіонтів у біотопах річки було знайдено представників класу Oligocheta (трубочник звичайний (*Tubifex tubifex*) 15 екз/м²).; мотиль (*Chironomus plumosus*) 20 екз/м, п'явки (рід Hirudinea) 4 екз/м²; двостулкові молюски (*Bevalbia*) 10 екз/м².

Серед гідробіонтів на ділянці річки, зафіксовані також хижі представники іхтіофауни: окунь (*Perca fluviatilis*) 7 шт/біотоп; щука (*Esox lucius*) 6 шт /біотоп; судак (*Sander lucioperca*) 4 шт /біотоп; сом (*Silurus glanis*) 4 шт /біотоп; жерех (*Aspius aspius*) 3 шт /біотоп.

Також досліджено мул за своєю складовою структурою і багатьма параметрами, мул може відрізнитись один від одного за своїм походженням. В перерахунку на суху речовину, в середньому в сапропелі міститься близько 0,5 % фосфору, 0,4 % калію та 2 % нітрогену.

Під час проведення аналізу одержано данні про зміни якості води, що показують як екосистема річки Дніпро, має багато відхилень від норм показників, знаходячись під постійним техногенним впливом, зараз вона має тенденцію до погіршення її екологічного стану. Зазначу, що різноманітність гідробіонтів дозволяє робити певні висновки про генезис конкретної водойми і якості її вод.

Список використаних джерел

1. Хижняк М.І., Євтушенко М.Ю., (2014). Методологія вивчення угруповань водних організмів – Київ: Український фітосоціологічний центр – 269 с.
2. 4 липня — свято головної ріки українців — Дніпра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dinai.org/4-lipnya-svyato-golovnoyi-riki-ukrayintsiv-dnipra.html>.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ol.B. Hnativ,

Student, the Ivan Franko National University of Lviv

ARTIFICIAL INTELLIGENCE DURING THE PANDEMIC OF COVID-19

Summary. It is self-evident that the coronavirus has changed the everyone's life, depriving some employees of work, killing off the vast amount of human beings, and worsening the life-time of the majority of the population.

In order to diminish the scale of the infection spreading, governments had decided to impose quarantine restrictions, which influenced negatively private business, exactly many companies, being unable to work due to the quarantine measures. Furthermore, the economy has been affected, since both public and private corporations had to change the rhythm of work, pricing policy, and established working standards. For this reason, it is preferable to use technical opportunities for preventing of the infection, effective treatment of the patients, and thus rapid end of the quarantine.

Artificial intelligence is the best solution for this problem; it has played a vital role in helping researchers in their efforts to fight Covid-19. It is being used to predict the spread of the coronavirus, map its genetic evolution as its transportation between humans, speed up diagnosis, predict the future outbreaks, synthesizing massive amounts of data very quickly, and mortality risk.

Moreover, artificial intelligence is used in order to develop warning systems by excerpting data from different web-sites and publishings. It is able to improve health programs, guide patients in clinical conditions and develop medicine. Based on the data taken from statistics, artificial intelligence provides data for resource allocation.

Artificial intelligence systems help in shortening the work of medical staff and healthcare workers automating many processes. Artificial intelligence is used for apportionment of patients based on the severity of symptoms and genetic complexion [1, p. 337–338].

In addition, today people read false news, from which they receive incorrect and outdated information, which can have terrible consequences. Understanding knowledge, awareness and practices towards Covid-19 by extracting data online platforms helps in inventing the planning to amass and publish authentic information. Today, people are watching how artificial intelligence helps fight the coronavirus. Thanks to such technical progress, defeating this virus can be much easier and faster [1, p. 339].

Keywords: Artificial intelligence, Covid-19, Quarantine, Pandemic, Vaccine, Tracker apps, Symptoms determiner, Advanced technologies, Smart devices.

It is shown below the main examples of the usage of artificial intelligence in various programs and devices, operating in many countries around the world.

Thanks to advanced technologies artificial intelligence greatly facilitates the work of many institutions during the pandemic and generally helps to fight the coronavirus on a large scale [2].

Unique helmets. In order to reveal people with a temperature on a street even among the crowd, the Chinese IT-company Kuang-Chi has developed the special helmet. This smart device is equipped with advanced technologies for temperature measuring. It can be used for contactless temperature recording. This helmet has been successfully used by all Chinese policemen so far. The special device is capable of measuring temperature with maximal accuracy of each human in a crowd at a distance up to 5 meters and notify the user when the temperature exceeds the specified value. Thereafter, it beeps and displays citizen's personal data, identified by his face with the help of artificial intelligence [3].

Although this device has not been used in Ukraine yet, but according to the general assessment of digitalization of the population of this country, such technology could be used and, thus, make it much easier for relevant services to notice people in public places with high temperatures.

Deploying a vaccine in a record time. Usually discovering the right set of molecules among billions of possibilities, and then waiting for clinical trials for the safe usage of the vaccine is likely to take several years, but AI is able to highly speed both up. The development time of a Covid-19 vaccine has been already shortened because of using this method.

For implementing this idea Argonne National Laboratory has used five of the world's most powerful supercomputers to narrow a billion molecules down to a few thousand. Thereafter, with a combination of physics simulations to model the microscopic chemistry and deep learning for pattern recognition, about 30 of the most promising candidates were identified for laboratory study [4].

Mitigating risks with BlueDot. In Canada a system has been created using the capabilities of artificial intelligence, which allows everyone to identify potential combinations and predict the spread of infections. The system can view up to 100,000 publications on the Internet per day 65 languages. The control is carried out not only for Covid-19 but also for more than 100 other infectious needs. Reports are formed due to the information received, which is transmitted to the department concerned for detailed estimation. In addition, BlueDot system has already shown its effectiveness in California, where it had been possible to predict the first accidents of Zika virus infection six months before they appeared. [4]

The disease severity determiner. The most recent Dr. Pyrros', Professor Forsyth's, and professor Koyejo's project "Predicting comorbidities associated with Covid-19 admissions from frontal radiographs utilizing a multipart neural network classifier" has played the important role for the exact defining the complexity of the disease and further treatment. The tool uses AI to estimate an X-ray. The software considers diabetes and other chronic conditions in order to more accurately predict the severity of the disease.

Specifically, the program is capable of including diabetes with chronic complications, obesity, or a BMI over 40, congestive heart failure, or an enlarged heart on the X-ray, cardiac arrhythmia, such as atrial fibrillation, vascular disease, lung diseases [5].

Seeking a cure while sleeping. The scientists from Imperial College London managed to help fight the coronavirus pandemic having developed the application seeking for possible treatment while the user is sleeping. The project “Corona-AI” uses the free DreamLab app, which reduces computing time by using the phone at night.

The application works by creating a network of smartphones to power a virtual supercomputer capable of processing billions of calculations without collecting or disclosing user location data. Personal data is not downloaded or processed from the user’s device.

The data obtained from the calculations helps scientists identify existing drugs and food molecules with antiviral properties. Ultimately, they provide an opportunity to develop individualized treatment for patients with Covid-19.

While traditional experimental research and standard research methods can take years, DreamLab’s approach to mobile cloud processing significantly reduces the time required to analyze vast amounts of existing data.

Instead of searching for new drug molecules, the project searches the database for thousands of existing drugs that can be used to combat Covid-19. Because these drugs are already known to be safe, they are used much earlier than new drugs. In addition, the project has developed a database of food molecules being capable of potentially increasing the drug’s ability to fight Covid-19 in the body [6].

DreamLab uses machine learning in a mobile supercomputer network to analyze billions of combinations of existing drugs, food molecules and genetic interactions, significantly reducing the time required to discover.

DreamLab collaboration member Professor Michael Bronstein of the London Department of Computer Science said, they used networked artificial intelligence techniques to detect antiviral compounds in a data set of thousands of molecules by modeling the network effects of the interaction between these molecules and biomolecules in the body.

Voice – new opportunities for virus tracker apps. The Ministry of Defense of Israel and the company Vocalis Health, has developed mobile application helping detect the symptoms of coronavirus by human voice. The Vocalis Health algorithm uses artificial intelligence to determine a patient’s condition according to voice markers for various diseases.

The country’s Defense Ministry said the algorithm was being used for remote diagnosis and monitoring to prevent the spread of the disease. In this way, according to the developers, it is possible to determine who should be tested first,

who needs immediate hospitalization, and which patients can stay at home, because the symptoms are mild [6].

References

1. Vaishia R. Artificial Intelligence (AI) applications for Covid-19 pandemic. // Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews. – 2020. – P. 337–339.
2. Balzer D. Using artificial intelligence in Covid-19 research. [Електронний ресурс]. Deborah Balzer. – 2020. – Режим доступу: <https://insights.omnia-health.com/coronavirus-updates/using-artificial-intelligence-covid-19-research>.
3. Med-Eco Resources. KC N901 Smart Helmet. [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: <https://medeco-resources.com/products/body-temperature-screening-equipment/kc-n901-smart-helmet/>.
4. Jiayang C. Artificial Intelligence for Covid-19: Rapid Review. [Електронний ресурс]. / Jiayang Chen. – 2020. – Режим доступу: <https://www.jmir.org/2020/10/e21476/>.
5. Aaron S. 'Shot in the dark' provides path toward collaborative research that better predicts Covid-19 severity. [Електронний ресурс]. / Aaron Seidlitz. – 2020. – Режим доступу: <https://cs.illinois.edu/news/shot-in-the-dark-provides-path-toward-collaborative-research-that-better-predicts-covid-19-severity>.
6. IT компанії в боротьбі проти коронавірусу: хто кого? IT-World. [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: <https://www.it-world.ru/tech/science/152147.html>.

Л.Б. Захарук,

інженер I категорії факультету філології і журналістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
магістр, викладач дисциплін в галузі комп'ютерних технологій

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2020 рік став особливий не тільки для України, але й для багатьох країн світу, оскільки через запровадження карантинних заходів у зв'язку з пандемією Covid 19 освітній процес зазнав трансформації та проходить за дистанційною формою. Але освіта була не готовою до таких подій.

Перед закладами освіти постало багато нових завдань, які потребували негайного вирішення. Спочатку для учнів та студентів були застосовані такі платформи для дистанційного навчання як платформи ZOOM, CLASSROOM тощо. Пізніше студенти звикли до такого ритму навчання, а викладачі почали застосовувати більш новітні комп'ютерні технології для якісного та повного навчання.

Одним із таких комп'ютерних технологій стало використання мультимедійних комп'ютерних презентацій. В умовах зростання інформаційного навантаження якості підготовки фахівців значною мірою залежить від оптимізації навчального процесу на основі ефективного використання класичних та активного впровадження інноваційних методик щодо застосування різноманітних технічних засобів навчання.

Проведення занять є неможливим без використання новітніх сучасних засобів навчання. Особливого значення сьогодні набуває методика використання мультимедійного проектору та мультимедійних презентацій викладачами для студентів [3, с. 141].

У педагогічній науці часто проводять дискусії з питань форм і методів викладання матеріалу, а також вмілого використання різних візуальних засобів. З появою сучасних технічних засобів, а саме мультимедіа-проектор, збільшуються можливості використання PowerPoint презентацій в умовах дистанційного навчання на платформах ZOOM (див. рис. 1).

В умовах карантину і переходу співробітників компаній по всьому світу на віддалену роботу значної популярності набув сервіс для проведення відео-конференцій – ZOOM [2].

Сервіс ZOOM використовують для підтримки робочих зв'язків, проведення онлайн-зустрічей і навчання в школах та університетах. Заходити в програму можна як з комп'ютера, так і з планшета з телефоном [1].

Організація дистанційного навчання – виклик, який постав перед українською освітою у зв'язку з пандемією Covid-19. Тож педагогічні працівники змушені були в найкоротші терміни налагодити освітній процес шляхом застосування інтернет-технологій. Звичайно, додаткові кошти на проплату інтернет-платформ отримали не всі заклади освіти, тому більшість педагогів змушені були освоювати нові технології, інформатизувати навчальний матеріал, розробляти оригінальні способи діагностики знань в режимі реального часу. Сьогодні методики організації дистанційного навчання та технології, які можна використовувати під час онлайн-занять, є досить актуальною темою. Методична наука потребує ґрунтовних рекомендацій та прикладів практичного застосування інтернет-ресурсів під час освітнього процесу, а вироблення дієвої системи дистанційної освіти та її апробація – першочергове завдання українських педагогів [5, с. 257].

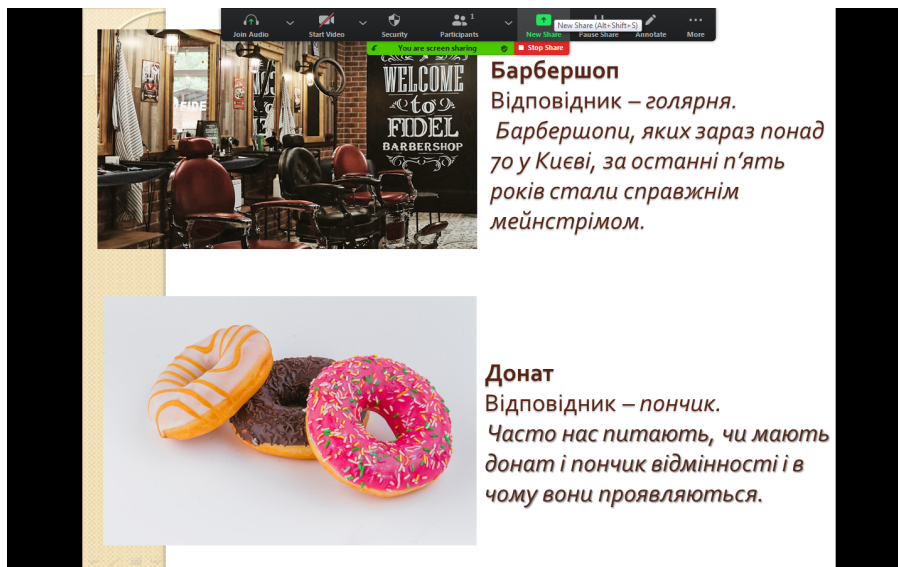

Рис. 1 – Мультимедійна презентація на платформі ZOOM

PowerPoint презентація (рис. 2) – це набір слайдів, що можуть бути наповнені текстом, фотографіями, малюнками, схемами, таблицями. Використання мультимедійного проектору та Power Point презентацій розширює можливості викладача у викладанні навчального матеріалу під час проведення занять [4].

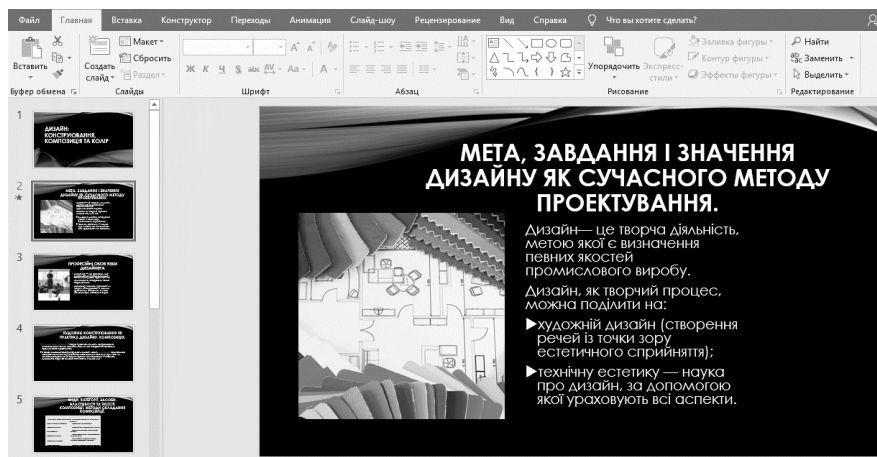

Рис. 2 – PowerPoint презентація

Також, беручи до уваги умови дистанційного навчання, для студентів ЗВО I-II рівня акредитації викладачам потрібно вміло продемонструвати презентацію, не використовуючи багато інформації, а тільки основні тези та питання. Використання рисунків на презентації забезпечить засвоєння студентами більше інформації щодо вивченої теми.

Способами представлення такої презентації можна ознайомитися в таблиці 1.

Способи представлення презентації аудиторії

Презентація підтримки, яка несе основну інформацію	
Особливості	Завдання
Інтерес аудиторії до презентації невідомий.	Привернення уваги аудиторії.
Презентація повністю або частково використовується без супровіду доповідача [5, с. 200].	Вся необхідна інформація сприймається аудиторією без пояснення.
Увага аудиторії зосереджена на інформації, що міститься у презентації.	Надання аудиторії інформації чітко і лаконічно.
Використовується презентаційне обладнання в умовах дистанційного навчання (проектор, мультимедійна дошка, комп'ютер тощо).	Враховується специфіка обладнання і відповідної аудиторії [3, с. 142].

Особливості підготовки та використання мультимедійних презентацій під час дистанційного навчання на платформі ZOOM включають в себе такі основні етапи:

- підготовку змісту мультимедійної презентації;
- візуальне і звукове оформлення мультимедійної презентації, яке відповідатиме платформі;
- методику використання мультимедійної презентації під час онлайн занять [4].

Подальше дослідження проблеми мультимедійних комп'ютерних презентацій в умовах дистанційного навчання полягає у розробці методичних рекомендацій викладачам щодо особливостей використання мультимедійної презентації під час проведення занять з різноманітних дисциплін на ZOOM платформах, а також створення чітких і лаконічних презентацій в програмі PowerPoint.

Список використаних джерел

1. ZOOM – що це, та як завантажити <https://www.unian.ua/science/zoom-shcho-ce-yak-zavantazhiti-zum-i-yak-koristuvatisya-novini-10974719.html> (дата звернення – 16.01.2021 р.)
2. Конференції <https://support.zoom.us/hc/ru/categories/201146643> (дата звернення – 15.01.2021 р.)
3. Мороз Н. В. Використання мультимедійних засобів навчання на заняттях курсу з інтенсивного вивчення англійської мови: матеріали третьої Всеукраїнської науково–практичної конференції «Шляхи підвищення якості навчання англійської мови» 19.11.2010 р. № 3. С. 141–142.
4. Створення презентації в PowerPoint <https://support.microsoft.com/uk> (дата звернення – 15.01.2021 р.)
5. Чижевська Л.В. Методика викладання облікових дисциплін: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2003. 504 с.

Є.В. Палажченко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Сумського державного університету

В.В. Шендрик,

кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук
Сумського державного університету

Ю.В. Парфененко,

кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук
Сумського державного університету

МЕТОД СЛАЙСИНГУ БУДІВЕЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ РАДІАЛЬНОГО 3D-ПРИНТЕРА

Технологія тривимірного друку має великий потенціал до використання у сфері будівництва. 3D-принтери вже використовують у друці блоків для будівництва, цільних конструкцій незвичних форм та, навіть, складних елементів дизайну [1]. Технологія 3D-друку значно здешевлює та прискорює процес будівництва. Вона не потребує великих затрат на команду будівельників та не вимагає особливої обробки матеріалів перед початком будівництва.

Процесу друку на тривимірному принтері передують роботи з тривимірною моделлю об'єкта. Найчастіше об'єкт задається як стандартний STL файл, у якому поверхні задаються трикутними гранями. STL формат широко використовується у 3d-проектуванні, адже за допомогою розбиття площини трикутниками можна задати поверхні майже будь-якої складності [2].

Після завантаження об'єкту до програми здійснюється його нарізання на шари заданої товщини – саме цей процес називається слайсингом. Базовий алгоритм нарізання складається з пошуку перетинів ріжучої площини та площини трикутників [3]. Після цього для усієї фігури потрібно обрати схему заповнення. Заповнення пустот в середині моделі здійснюється за допомогою схемами, як ось, наприклад, трикутної, трапецеїдальної, спіральної, растрової, концентричної, зигзагоподібної та ін. [4]. Потім отриманий набір ліній перетворюється у набір команд керування принтером – G-code команди.

Для будівництва споруд використовують невеликі принтери, які здатні створювати лише блоки, з яких збираються споруди з залученням кваліфікованого персоналу. Такі принтери не мають можливості надрукувати увесь об'єкт, що й є недоліком використання таких принтерів.

Існують також принтери, які працюють в декартовій системі координат. Опорна конструкція для пересування принтера повинна повністю вміщувати будівельний майданчик, що іноді не можливо через наявність сусідніх будівель.

Вирішенням цих недоліків є використання радіального принтера, що працює у полярній системі координат. Він встановлюється у центрі майбутньої будівлі та має висувну стрілу для задання полярного радіусу, яка може обертатися для зміни кута. Такий принтер можна використовувати навіть для друку багатоповерхових споруд без створення допоміжних конструкцій.

Варто зазначити, що існуючі на ринку принтери для тривимірного друку будівель використовують власні слайсери, що є комерційними розробками з закритим вихідним кодом. Також існують принтери для друку пластиком, які мають слайсери з відкритим вихідним кодом. Але такі слайсери не враховують особливості будівельного матеріалу та конструкційні особливості принтерів при генерації керуючих команд. Отже, жоден з наявних слайсерів не підходить для роботи з радіальним принтером тривимірного друку, адже генерує команди, що працюють з декартовими координатами. Тому існує потреба в розробці нового методу слайсингу, який би підходив для роботи з принтером, що працює в полярній системі координат.

Використовувати декартові координати для роботи в сфері 3D-друку зручно, адже всі наявні принтери рухаються в цій системі й STL-файли зберігають дані про об'єкт як набір декартових координат. Для того, щоб керувати рухом радіального принтеру потрібно згенерувати особливий G-code, так як його команди будуть відрізнятися від звичайних тому, що застосовується інша у система координат. Застосовуємо базовий алгоритм до даних моделі, отриманих з STL-файлу. Потім провидимо конвертацію даних за допомогою розробленого методу в полярну систему координат з

використанням обмежень конструкції радіального 3D-принтера. У результаті отримуємо шлях руху сопла в полярній системі координат.

Розроблений метод слайсингу для полярного 3D-принтера забезпечує генерацію керуючих команд у вигляді G-code файлу особливої структури. Це вирішує наявні проблеми використанням існуючих методів слайсингу, що не можуть бути використані для радіального принтеру.

Список використаних джерел

1. Tay, Y. W. D., Panda, B., Paul, S. C., та ін. 3D printing trends in building and construction industry: a review / Singapore: 2017.
2. Hu, J. Study on STL-based slicing process for 3D printing: Solid Freeform Fabrication 2017: Proceedings of the 28th Annual International Solid Freeform Fabrication Symposium - An Additive Manufacturing Conference, SFF 2017, 20.
3. Zhang, Z., Joshi, S. An improved slicing algorithm with efficient contour construction using STL files. International Journal of Advanced Manufacturing Technology. 2015. Vol. 80, No. 5–8.
4. Zhao, D., Guo, W. Shape and Performance Controlled Advanced Design for Additive Manufacturing: A Review of Slicing and Path Planning. Journal of Manufacturing Science and Engineering, Transactions of the ASME. 2020. Vol. 142, No. 1.

Розділ 11

ТРАНСПОРТ

УДК 621.891

В.В. Дрищ,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
інженерно-технологічного факультету
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МАТЕРІАЛИ У ГЕРМЕТИЗАЦІЇ НЕРУХОМИХ З'ЄДНАНЬ АГРЕГАТИВ МОБІЛЬНИХ МАШИН

Анотація. В статті розглядається технологічний процес герметизації фланцевих з'єднань різними матеріалами. Наведено використання перспективних новітніх матеріалів у вигляді рідких прокладок. Розглянуто їх класифікацію та визначено сферу застосування, а також технологічний процес їх нанесення.

Ключові слова; Герметик, анаеробний герметик, прокладка, рідка прокладка, довговічність, герметизація, фланцеве з'єднання.

Загальна суть проблеми. Герметичність нерухомих роз'ємних фланцевих з'єднань забезпечують найчастіше прокладками з листових і формованих матеріалів. Їхнє використання вимагає суворої паралельності поверхонь, що сполучаються, певної мікро- і макрогеометрії, відсутності ушкоджень, а також високий контактний тиску, який можна забезпечити при певній твердості деталей. Особливі труднощі представляє забезпечення паралельності поверхонь, що сполучаються, при ремонті машин у результаті деформації деталей і їх механічних ушкоджень під час експлуатації [1].

Тому в машинобудуванні для ущільнення нерухомих фланцевих з'єднань останнім часом усе більш широко застосовують герметики, які одержали найменування рідких прокладок. Найбільшого поширення набувають анаеробні герметики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Анаеробні матеріали являють собою рідкі або в'язкі композиції, здатні тривалий час залишатися у вихідному стані й швидко затвердівати в зазорах між металевими поверхнями, що сполучаються, при порушенні контакту з киснем повітря [2].

Здатність анаеробних матеріалів заповнювати мікронерівності й мікротріщини на робочих поверхнях деталей, зазори в сполученнях деталей, фіксувати взаємне положення деталей з різними видами з'єднань (різьбовими, фланцевими, із гладкими поверхнями), швидке затвердіння з утворенням міцного з'єднання, стійкість до агресивного впливу навколишнього середовища (волозі, нафтопродуктам, перепаду температури) забезпечили можливість створення якісно нової технології ремонту деталей технологічного встаткування й машин .

Баварське агентство по захисту навколишнього середовища «Druckluft im Handwerk» [3] провела дослідження й розрахувала економічні втрати від витoku масла на промислових підприємствах. Результати досліджень наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Економічні втрати від витoku масла на промислових підприємствах

Характер течі	Втрати в день, літри	Втрати в рік, літри	Втрати в рік, грн.*
Одна крапля в 10 секунд	0,56	204,98	4509
Одна крапля в 5 секунд	1,12	409,97	9019
Одна крапля в секунду	5,62	2049,84	45096

*Виходячи з розрахунку вартості масла в середньому 22 грн за 1 літр.

Мета роботи. Класифікувати та дослідити довговічність анаеробних герметиків, що використовуються для герметизації фланцевих з'єднань.

Виклад основного матеріалу. Герметики можна розділити на чотири групи: анаеробні, силіконові, синтетичні та керамічні рис. 1.

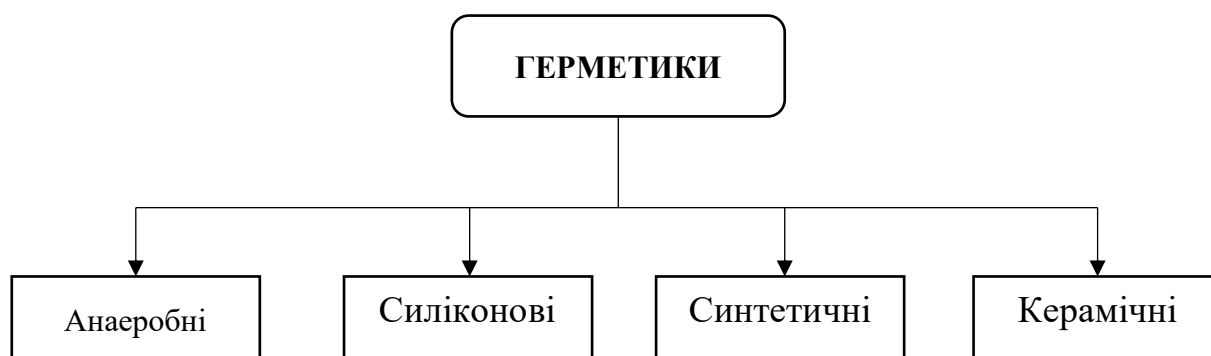

Рис. 1. Класифікація герметиків

Анаеробні. Це сполуки на основі з'єднань складних ефірів. Переходять у твердий стан, стикнувшись із поверхнями з металу для заповнення дуже маленьких зазорів. Речовина забезпечує герметизацію мікроскопічних тріщин і застигає тільки коли попадає в них, що відносять до їх переваг.

Силіконові. Цей вид клею найчастіше застосовують поза професійною діяльністю. Речовина часто відносять до універсальних, з ним легко

працювати, силікон підходить для більшості поверхонь. Герметики на основі силікону ділять за рівнем еластичності, температурі застигання, кольору.

Синтетичні. Ці сполуки універсальні, їх наносять для герметизації різних деталей в автомобілі. Речовину роблять на основі синтезованих смол; властивості матеріалу в складі забезпечують герметику надійність у будь-якій області застосування.

Керамічні. Їх роблять на основі синтезованих з'єднань, додаючи кераміку в процесі створення. Застосовують для ремонту системи вихлопу в авто, обробці каталізаторів, усуненню тріщин і прогару на верхньому кожусі.

Приклади використання та марки герметиків, які найбільш широко представлені на ринку України наведено в таблиці 2.

Нажаль хімічна промисловість України майже зруйнована і такі речі як герметики майже не випускаються, а ті що випускаються мають походження з інших країн і випускаються за ліцензією або завозяться в країну і продаються вже як власне виробництво.

Таблиця 2 – Класифікація герметиків, що використовуються в машинобудуванні та ремонтному виробництві

Герметик	Марка	Призначення
Анаеробний	Loctite, Анатерм, Permatex, Тангит, Dirko, Унигерм, Elting, Abro, Quickseal, Uni-Fitt та інші	Герметизація фланцевих з'єднань
Силіконові	Loctite, REINZOPLAST, Dirko-S Profi Press HT, CYCLO HI-Temp C-952, Curil, MANNOL 9914, Gasket maker RED	Герметизація, кузовних деталей (скла, фари, світильники та інше)
Синтетичні	Loctite, SMARTBUSTER, Smartbuster Sil, APP PU 50, та інші	Герметизація конкретної деталі, шини, ремонт кузова, приклеювання теплоізоляції та ущільнену швів
Керамічні	Loctite, DoneDeal DD6785, HI-GEAR HG9043, ABRO ES-332 R та інші	Ремонт та герметизація вихлопної, каталізатора, ремонт тріщин, прогарів та інше

Хімічна промисловість України випускає небагато анаеробних герметиків, найбільше поширення з них одержав Анатерм і Унітерм, доречі за даними [4] саме герметик Анатерм – є перспективним і тим, що відповідає критерію якість-ціна. Із закордонних професійних герметиків лідером є безперечно Loctite виробництва фірми виробництва фірми Henkel CEE GmbH, яка представляє свою продукцію в Україні з 1999 року і випускає клейові композиції під марками Момент, Loctite і Ceresit [5].

Технологічний процес герметизації фланцевих з'єднань відбувається наступним чином рис. 2.

Рис. 2. Технологічний процес герметизації нерухомих з'єднань агрегатів

До переваг анаеробних герметиків слід віднести:

- можливість застосування в будь-яких сферах і галузях;
- не дуже високі вимоги до якості поверхонь порівняно з твердими прокладками;
- стійкість до температурного впливу досить широкого діапазону - $60...+300^{\circ}\text{C}$;
- широка гама виробників з різною ціновою політикою;
- простота нанесення;
- стійкість до різних агресивних рідин (бензин, дизпаливо, масло та інше);
- не потребує високої кваліфікації робітників, що наносять герметик;
- механізація процесу нанесення та інше.

Але наряду з перевагами анаеробних герметиків є і недоліки:

- на ринку багато підробок;

- професійні ліцензовані герметики мають високу ціну;
- швидке застигання потребує швидкого складання агрегатів, що в свою чергу підвищує вимоги до якості підготовки поверхонь до складання та професіоналізм слюсаря;
- утруднене використання при низьких температурах (повільне застигання, що потребує додаткового підігрівання);
- вузька направленість герметиків, що вимагає мати певний перелік у майстерні,
- недостатньо досліджень, щодо довговічності герметиків та їх робота у різних умовах.

В доступних джерелах майже відсутня інформація про старіння герметиків, згідно [6] саме старіння має найбільший вплив на довговічність різних матеріалів і герметики не є виключенням.

Висновки. Герметики витісняють традиційні прокладочні матеріали майже у всіх сферах машинобудування, а особливо ремонтного виробництва, нажалі висока вартість професійних герметиків дещо стримує їх використання особливо у ремонтному виробництві.

Недостатність фундаментальних досліджень по довговічності, стійкості до різних супутніх матеріалів, що використовуються в машинах, стійкості до температурної дії. В герметизації фланцевих з'єднань найбільш широкого використання знайшли анаеробні герметики. Тому питання дослідження використання анаеробних герметиків є актуальним і потребує подальшої розробки.

Список використаних джерел

1. Ремонт машин та обладнання: підручник для вищих навчальних закладів / [Дирда В.І., Мельянцева П.Т., Калганков, Є.В. та ін.]. – Дніпропетровськ: Журфонд, 2015. – 292 с.
2. Анаэробные герметики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
3. Druckluft im Handwerk Energie sparen Klima schützen Kosten senken! [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.druckluft-effizient.de/downloads/dokumente/druckluft-im-handwerk-lfu.pdf>.
4. Карабиньош С. С. Застосування високотехнологічних матеріалів покриття при ремонті сільськогосподарських машин / С. С. Карабиньош, Д. М. Гордина. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Вертикальний обробіток ґрунту та зрошення – шлях до рекордних врожаїв». Кропивницький: ЦНТУ.. – 2018. – С. 25–27.
5. Adhesive Technologies «Клейові технології» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.henkel.ua/brands-and-businesses/adhesive-technologies>.
6. Калганков Е.В. Расчет долговечности резиновых футеровок шаровых рудоразмольных мельниц с учетом старения резины / Калганков Е.В.// Геотехнічна механіка: Міжвід. зб. наук. праць, Ін-т геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України. – Дніпропетровськ, 2013. – № 113. С. 181–202.

О.А. Степаненко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

інженерно-технологічного факультету

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН ВИХОДУ З ЛАДУ КУЛЬОВИХ ОПОР ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ДОВГОВІЧНОСТІ

Анотація. В статті наведено стан питання по відмовам кульових опор наконечників рульових тяг автомобілів. Встановлено, що пошкодження пильника призводить до передчасного виходу з ладу опори внаслідок абразивного зносу. Найбільш перспективним шляхом подовження довговічності опор є нанесення на сферичну поверхню пальця антифрикційних покриттів. Так нанесення покриття електроіскровим способом дає можливість подовжити довговічність на 12 %.

Ключові слова; кульова опора, довговічність, рульове керування, наконечник рульової тяги, тертя, знос.

Загальна суть проблеми. У автомобілебудуванні кульові шарніри використовуються у підвісці автомобіля та рульовому керуванні. Хоча сам шарнір має досить просту конструкцію але є визначаючим у надійності всього автомобіля [1]. Також кульовий шарнір не тільки впливає на надійність автомобіля але ще й на його безпеку [2].

Як зазначалось раніше будова кульового шарніра рульового керування досить проста, вона складається фактично з шести деталей: палець кульовий, захисний чохол, корпус наконечника, полімерний вкладиш, піджимна пружина, кришка рис. 1.

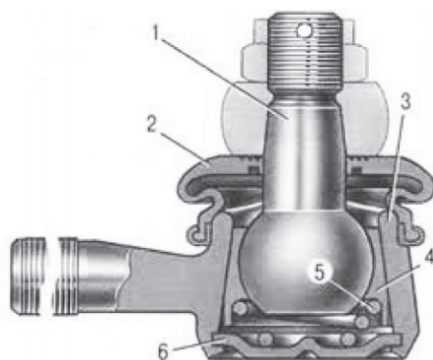

Рис. 1. Кульовий шарнір наконечника рульової тяги

**1 - палець кульовий, 2 - захисний чохол, 3 - корпус наконечника,
4 - полімерний вкладиш, 5 - піджимна пружина, 6 - кришка**

На шарнір в процесі експлуатації діють різні фактори: тип автомобіля, тип дорожнього покриття, умови роботи, навантаження, матеріал з якого

виготовлено шарнір і саме несправність шарніру може привести до втрати керованості автомобіля та тяжких наслідків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню кульових шарнірів присвячено багато робіт таких вчених як: Косіюк М.М., Костюк С.А., Гун І.Г., Кузьменко А.Г., Шкурятний Ю.В., Шулігін В.О., Калмиков Ю.В, Волков А.В. та інші. За даними [3] на долю ходової частини вантажного автомобіля припадає близько 13 % відмов, в середньому по всіх типах автомобілів цей показник становить 17–20 %. Згідно досліджень [4] основною причиною виходу з ладу кульових опор є – зношування; пластичні деформації; втомні руйнування; корозія; фізико-хімічні зміни матеріалу деталей. Не дивлячись на велику кількість робіт присвячених роботі кульових опор, питання підвищення їх надійності залишаються актуальними.

Мета роботи. Дослідження причин виходу з ладу кульових опор та пошук шляхів підвищення їх довговічності.

Виклад основного матеріалу. Кульові опори рульового керування досить довговічні в середньому 20–150 тис. км [5]. Заміну чи ремонт треба проводити не по пробігу, а по технічному стану. Технічний стан визначається примітивно коли стукає та скрипить і за допомогою спеціальних пристосувань на СТО. У шаровій опорі зношуються: палець, корпус опори та капролонова втулка. Причинами виходу з ладу опор можна назвати багато, починаючи від поганих доріг і закінчуючи недобросовісними виробниками. Але основні причини це знос внаслідок зменшення мастила та потрапляння бруду в опору.

За даними працівників СТО основна причина виходу з ладу опори це пошкодження пильнику і саме через пильник бруд потрапляє в опору і починає її інтенсивно зношувати. На рис. 2 наведено стани наконечників.

Рис. 2. Стан кульових опор та наконечників рульового керування

Для підвищення довговічності кульових опор запропоновано різні способи:

- заміна наконечників на нові;
- переробка корпусу опори наконечника під розбірну;
- нанесення антифрикційного покриття,
- установка маслянок та інше.

Згідно досліджень [6, 7] антифрикційні покриття є найбільш перспективними, тому нами запропоновано обробка кульової опори (сферичної частини пальця) електроіскровою обробкою, тобто нанести тонкий шар латуні. В процесі ЕІО на сферичній поверхні пальця утворюється антифрикційний шар та підвищується мікротвердість.

Дослідження на зносостійкість опор проводили на модернізованому свердильному верстаті, за допомогою якого моделювали процес роботи опори рис. 3.

Рис. 3. Експериментальна установка

Випробувались наконечники StarLine. Наконечник розбирався, до нижньої частини приварювалась різьбова вставка для можливості зміни втулок та моделювання процесів тертя. Величина зносу фіксувалась індикатором годинникового типу з ціною поділки 0,001 мм. Наконечник з опорою встановлювався в лещата свердильного верстату і під тиском виконувалось обертання пальця. Показання знімалися кожні 15 хв, що відповідало шляху пройденому сферичною опорою пальця 1 км. Під час випробувань контролювалась температура і трималась в допустимих межах. В результаті випробування шлях опори склав 10 тис. км незмінена опора має знос 0,11 мм, а опора в якій палець оброблено ЕІО мала знос 0,025 мм.

Тобто знос опори з покриттям на 0,085 мм менше чим у необробленої і так як граничний знос опори складає 0,7 мм то довговічність опори подовжено на 12%.

Висновки. Кульові опори наконечників рульових тяг суттєво впливають на надійність і безпеку автомобіля. Надійність опор та шляхи її підвищення досліджено недостатньо. Впровадження електроіскрового нанесення антифрикційного покриття на сферичну поверхню пальця опори дозволить подовжити довговічність опори на 12 %.

Список використаних джерел

1. Сумець О.М. Класифікація деталей вузлів і агрегатів автотранспортних засобів / О.М. Сумець, П.С. Сиромятніков // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – Випуск 110 «Ресурсозберігаючі технології, матеріали та обладнання у ремонтному виробництві». – Х. : ХНТУСГ, 2011. – С. 181–186.
2. Костюк С.А. Підвищення довговічності сферичних шарнірних з'єднань / С.А Костюк, М.М. Косіюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2017. – No 2. – С. 71–73.
3. Череп А.А. Аналітичне дослідження надійності електрообладнання машинно-тракторного парку та шляхи її підвищення [Текст] / А.А. Череп, Є.В. Калганков // Zbior artykułow naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Inżynieria i technologia. Współczesne tendencje w nauce i edukacji». Warszawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»: 2016. – с. 19-23.
4. Кузьменко А.Г. Контактная механика и расчеты на износ опор скольжения : монография / А.Г. Кузьменко, А.Г. Любин. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 550 с.
5. Неисправность шаровой [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://etlib.ru/blog/1169-neispravnost-sharovoj>.
6. Косіюк М. М. Технологічне забезпечення нанесення антифрикційного покриття на неповні сферичні поверхні фрикційно-механічним способом / М. М. Косіюк, С. А. Костюк, М. А. Костюк // Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки. – 2018. – № 4. – С. 39–43.
7. Афанасьев І. А. Шляхи підвищення післяремонтної надійності турбокомпресорів автотракторних двигунів / І. А. Афанасьев, Є. В. Калганков // Zbior artykułow naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej. – Warszawa. – 2016. – С. 6–11.

ЗМІСТ

Вступне слово JUVĖNES LOQUUNTUR

<i>А.М. Манжула, В.Б. Распопов,</i> ІННОВАЦІЙНА ОСВІТА АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ, УЧНІВ І СТУДЕНТІВ, ЯКІ МРІЮТЬ ВИВЧИТИСЯ НА НАУКОВЦІЯ.....	3
---	---

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>Л.В. Біла, С.Б. Білий,</i> ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ З ІНФОРМАТИКИ ТА ІНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГІЙ В НАН УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	14
<i>О.М. Герасименко,</i> ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – ВИМОГА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	23
<i>Л.В. Драгієва, В.В. Гудима,</i> ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ	26
<i>Ю.І. Єжокіна, О.П. Радкевич,</i> ПРОВІДНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ-МОРЯКІВ.....	28
<i>Д.К. Жданов,</i> ПРИЙОМИ І МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ	31
<i>Л.В. Задорожна-Княжницька, В.В. Махсма,</i> УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	34
<i>О.В. Каліманова,</i> РЕПЕТИТОРСТВО ЯК ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	37
<i>О.Ю. Кан,</i> ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ВІДКРИТИМ ТЕСТОВИМ ЗАВДАННЯМ ЗНО З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	40

І.О. Ковалик, І.М. Толмачова, ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	44
В.В. Кравець, ЗНАЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	46
С.А. Рівна, Т.Ю. Лебеденко, К.І. Батуріна, ГУРТКОВА РОБОТА – ВПЛИВОВИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ.....	49
В.А. Луцькова, М.М. Бурундукова, РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ТОВАРОЗНАВЦІВ В РАМКАХ ДИСЦИПЛІНИ «ВСТУП ДО ФАХУ».....	51
О.О. Марчук, ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ С. РУСОВОЇ.....	52
К.І. Тимченко, МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ХМАРНИХ СЕРЕДОВИЩ.....	55
L.A. Toryanik, L.V. Semenova, V.V. Chitishvili, LANGUAGE PORTFOLIO AS THE MEANS OF AUTHENTIC SPECIFIC MATERIALS FOR PROFESSIONAL COMMUNICATION IN ENGLISH.....	58
Ю.О. Халілова-Чуваєва, Л.А. Тітомир, ДЕЯКІ СУЧАСНІ СВІТОВІ ТРЕНДИ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ	63
А.В. Шляніна, ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК ШЛЯХ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ.....	66

Розділ 2

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Г.В. Зіняк, ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	71
М.В. Осипчук, ПЕВНІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЖИВОПИСУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДИЗАЙНЕРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ	76

<i>М.Ю. Тимченко, О.І. Васильківська,</i> ЗВ'ЯЗОК КАЛІГРАФІЇ ТА ОРНАМЕНТИКИ У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИЗАЙНЕРІВ	81
--	----

Розділ 3

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>Ю.О. Любенька,</i> ПРЕФІКСАЦІЯ ЯК ТИПОЛОГІЧНО ХАРАКТЕРНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ДІЕСЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ТА МОТИВОВАНІСТЬ ПОХІДНИХ	87
<i>О.І. Подобедова, І.С. Лаухіна,</i> СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕБАЖАНОЇ ДІЇ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ	89
<i>В.М. Фінів,</i> ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ФУНКЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ПОВТОРУ У МАЛІЙ ПРОЗІ Н. ГУМЕНЮК	95

Розділ 4

БОГОСЛОВ'Я

<i>С.П. Синий, Н.В. Шевелёва-Гаркуша,</i> ТРОИЧНОСТЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ПРИРОДЫ В БИБЛЕЙСКОМ ПОНИМАНИИ.....	99
---	----

Розділ 5

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>Д.М. Бадіца,</i> ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	109
<i>Б.О. Бутко,</i> БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ	112
<i>О.М. Гедзь,</i> НОВІ ПІДХОДИ ДО МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	114

Т.В. Дворянова, І.М. Кобушко, НЕЙРОМАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ ПОТЕНЦІЙНОГО СПОЖИВАЧА.....	117
А.Я. Жидачин, СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ УВАГИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	120
Т.Б. Кетова, О.А. Круглова, ОБҐРУНТУВАННЯ РІШЕНЬ З РОЗВИТКУ ВЛАСНИХ ТОРГОВИХ МАРОК ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ.....	122
Н.Р. Кучер, І.І. Мазур, КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	124
Н.В. Петручок, Т.С. Шабатура, ГРУПИ ТА ГРУПОВА ПОВЕДІНКА В КОЛЕКТИВІ ОРГАНІЗАЦІЇ	127
О.А. Томашевська, ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	131
Є.М. Тупко, НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	133

Розділ 6 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Д.О. Самофалов, РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ.....	139
В.Є. Чухліб, Х.З. Махмудов, АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	141
І.С. Шаргородський, І.В. Горобінська, ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	145

Розділ 7 ПРАВО

М.В. Міхеєв, ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ КОНФЛІКТНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ	151
--	-----

Ю.С. Носенко, ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ПРАКТИЧНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	153
А.О. Пекар, СУЧАСНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ»	156
К.С. Руденко, О.Ю. Кронда, ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В БОРОТБІ З НЕДОБРОСОВІСНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	160
В.О. Шкляр, СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	164

Розділ 8 БІОЛОГІЯ

В.Ю. Черчель, Б.В. Дзюбецький, Т.М. Сатарова, К.В. Денисюк, О.Ф. Стасів, О.В. Затишняк, РОЗВИТОК БІОТЕХНОЛОГІЇ КУКУРУДЗИ ЯК СКЛАДОВОЇ СЕЛЕКЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	169
---	-----

Розділ 9 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Л.Г. Любич, ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-ГІДРОБІОЛОГІЧНОГО СТАНУ РІЧКИ ДНІПРО	173
--	-----

Розділ 10 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ol.B. Hnativ, ARTIFICIAL INTELLIGENCE DURING THE PANDEMIC OF COVID-19	176
Л.Б. Захарук, ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗВО І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	179
Є.В. Палажченко, В.В. Шендрик, Ю.В. Парфененко, МЕТОД СЛАЙСИНГУ БУДІВЕЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ РАДІАЛЬНОГО 3D-ПРИНТЕРА.....	183

Розділ 11 ТРАНСПОРТ

В.В. Дриш,

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МАТЕРІАЛИ У ГЕРМЕТИЗАЦІЇ
НЕРУХОМИХ З'ЄДНАНЬ АГРЕГАТИВ МОБІЛЬНИХ МАШИН186

О.А. Степаненко,

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН ВИХОДУ З ЛАДУ КУЛЬОВИХ ОПОР
ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ДОВГОВІЧНОСТІ191

Підписано до друку 08.02.2021. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.

Гарнітура «Charter». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,63.

Зам. № 0802/21-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., рос.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.

м. Запоріжжя, просп. Соборний, 109.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України

e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України

03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40